

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947:11
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

1940 ÅRS SKOLUTREDNINGS BETÄNKANDEN
OCH UTREDNINGAR

VIII

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

VISSA SOCIALPEDAGOGISKA
ANORDNINGAR INOM SKOLVÄSENDET

S T O C K H O L M

1947

Statens offentliga utredningar 1947

Kronologisk förteckning

1. Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. Hægström. xv, 284 s. S.
2. Betänkande angående fiskerinärings efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. Antonsons, Göteborg. 325 s. Jo.
3. Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. Sv. Tryckeri AB. 84 s. K.
4. Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hægström. 126 s. K.
5. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. Beckman. 170 s. F6.
6. Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. Idun. 64 s. K.
7. Betänkande med förslag angående lantmåteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. Marcus. 132 s. Jo.
8. Betänkande med förslag angående fiskets administration m. m. Kihlström. 155 s. Jo.
9. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. Beckman. 166 s. E.
10. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. Beckman. 262 s. S.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. Idun. 148 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947: 11.
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

1940 ÅRS SKOLUTREDNINGS BETÄNKANDEN
OCH UTREDNINGAR

VIII

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

VISSA SOCIALPEDAGOGISKA ANORDNINGAR
INOM SKOLVÄSENDET

STOCKHOLM 1947

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG, ESSELTE AB
618112

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1917
SERIE A: 1917:1

1917 ÅRS SKOLUTREDNINGAR BETÄFNANDE
PÅ
OCH UTREDNINGAR

VII

UTREDNING OCH FÖRSLAG

NORDEN

VISSA SOCIALPEDAGOGISKA ANORDNINGAR
INOM SKOLVÄSENDET

STOCKHOLM 1917

HANS HÖGSKOLENDEKANS KÖNIGL. BOKFÖRHANDLINGSBUREÅN
N:o 100

INNEHÅLL

	Sid.
<i>Skrivelse till Konungen</i>	5
Inledning	9
I. Allmänna socialpedagogiska anordningar	11
A. Översikt	11
1. Skolbad och simning s. 12. — 2. Skollovskolonier s. 13. — 3. Skolmåltider s. 14. — 4. Beklädnad av skolbarn s. 15. — 5. Utjämnning av barnkostnaderna s. 17. — 6. Fri undervisningsmateriel åt lärjungarna s. 17. — 7. Skoltandvård s. 18. — 8. Skolhälsovården s. 19.	
B. Skolutredningens förslag	22
1. Lekskolor s. 22. — 2. Skolbad och simning s. 24. — 3. Fri undervisningsmateriel s. 25. — 4. Skolunderstöd till lärjungar i andra allmänna skolor än folkskolan s. 26. — 5. Rådgivningsverksamhet i skolan s. 34.	
C. Sammanfattning	52
II. Lärjungavgifter	53
A. De allmänna läroverken	53
a. Avgifter till statsverket	53
b. Avgifter till läroverkens kassor	55
B. De kommunala skolorna	79
C. Privatläroverken	89
D. Sammanfattning	93
III. Utvidgad studiehjälp¹	97
Bilagor	115

¹ Jfr den skrivelse till Konungen, med vilken detta betänkande överlämnas.

INNEHÅLL

10	Skriftet VII Kopierat	
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

I den senaste tillkomsten, med öfver hundra sidor, innehåller

Till Konungen.

Genom nådigt beslut den 22 november 1940 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt en kommitté att verkställa utredning rörande skolväsendets organisation m. m. och framlägga därav föranledda förslag. Angående kommitténs sam-

tidigt förordnade ledamöter samt hos kommittén tjänstgörande sekreterare m. m. har uppgift lämnats i den skrivelse, med vilken kommittén, 1940 års skolutredning, den 23 oktober 1945 överlämnat sitt betänkande IV. Skolpliktstidens skolformer. 1. Allmän organisationsplan.

I det yttrande till statsrådsprotokollet den 22 november 1940, varmed chefen för ecklesiastikdepartementet inför Eders Kungl. Maj:t anmälde ärendet om tillsättandet av förevarande kommitté och som återfinnes i skolutredningens betänkande I. Skolan i samhällets tjänst, äro angivna åtskilliga frågor, som borde behandlas av skolutredningen. I sådant hänseende antydas flera spörsmål, avseende den grupp av anordningar, som vanligen benämnas socialpedagogiska. De frågor det här gäller ha olika innebörd: vissa äro helt eller huvudsakligen av rent social natur, andra tillhöra mera det pedagogiska området. Den förstnämnda gruppen av frågor har varit eller är föremål för närmare utredning av 1941 års befolkningsutredning, ungdomsvårdskommittén och socialvårdskommittén, medan skolutredningen, efter samråd med nämnda kommittéer, ägnat uppmärksamhet främst åt de pedagogiskt inriktade frågorna i avsikt att beträffande dem utarbета och framlägga ett särskilt betänkande. Bland dessa spörsmål äro frågorna om lekskolor, skolunderstöd, rådgivningsverksamhet i skolan, studiehjälp för landsbygdens ungdom samt reduktion av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken och likartade läroanstalter o. s. v. Spörsmålet om studiehjälp har av skolutredningen behandlats i ett särskilt, den 26 april 1944 dagtecknat betänkande III. Utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. På grundvalen av detta betänkande avfattades den proposition i ämnet, som av Kungl. Maj:t avläts till 1945 års riksdag och av riksdagen bifölls. I sitt nyssnämnda betänkande anförde skolutredningen, att där icke upptoges frågan om utvidgande av den statliga understödsverksamheten att omfatta även underlättandet av studier vid högre skolor för mindre bemedlade med hemvist på ort, där dessa studier kunde bedrivas. Denna fråga komme att behandlas i särskilt betänkande. I enlighet med detta uttalande fann skolutredningen det angeläget, att nyssnämnda kategori av studerande ungdom erhöile samma möjligheter till understöd som de, vilka avsetts genom 1945 års riksdags beslut. På grund härav fann skolutredningen sig böra, innan ifrågavarande betänkande i sin helhet kunde färdigställas, framlägga betänkandet i denna del till prövning. Med skrivelse den 15 december 1945 överlämnade skolutredningen till chefen för ecklesiastikdepartementet det avsnitt av det blivande betänkandet, som avsåg studieunderstöd åt lärjungar i högre skolor, oavsett deras bostadsort. De förslag, som skolutredningen i detta avsnitt framlade, upptogos i allt väsentligt i den proposition i ämnet, som Kungl. Maj:t förelade 1946 års riksdag och som av riksdagen bifölls. Ifrågavarande del av skolutredningens betänkande har, såsom framgår av det sagda, icke officiellt överlämnats till Kungl. Maj:t. Skolutredningen har därför ansett det lämpligt att infoga nämnda avsnitt i nu förvarande betänkande.

Det närmaste utredningsarbetet beträffande de här behandlade frågorna har varit anförtrott åt en inom skolutredningen tillsatt delegation, bestående av ledamöterna Iverus (ordförande), Karin Cardell, Elisabeth Dahr och Fredriksson. Därjämte har lektorn E. K. G. Smedberg, som tidigare av chefen för ecklesiastikdepartementet tillkallats att såsom särskild expert biträda skolutredningen vid behandling av frågor rörande underlättande av skolgången för lärjungar från mindre bemedlade hem m. m., av undertecknad ordförande anmodats att såsom ledamot av delegationen delta i dess utredningsarbete. På framställning av skolutredningen har departementschefen vidare tillkallat ledamoten av riksdagens andra kammare, lasarettssysslomannen S. A. A. Hagård och skolöverläkaren C. W. Herlitz att såsom särskilda experter biträda skolutredningen vid behandlingen av vissa frågor angående socialpedagogiska anordningar inom undervisningsväsendet ävensom rektorn vid högre allmänna läroverket i Linköping A. G. R. Ekholm att såsom expert biträda vid utredning av frågan om terminsavgifterna vid de allmänna läroverken och vissa därmed sammanhängande frågor.

Sedan skolutredningen nu avslutat de utredningsarbeten i fråga om socialpedagogiska anordningar, som skolutredningen funnit sig böra verkställa, får skolutredningen härmed i underdånighet överlämna betänkande VIII. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet.

Stockholm den 19 december 1946.

Underdånigst

GÖSTA BAGGE

TOR ANDRÆ	KARIN CARDELL	ELISABETH DAHR
VIKTOR FREDRIKSSON	URBAN HJÄRNE	GUSTAF IVERUS
SIGRID JONSSON	BROR JONZON	BERTIL KARNELL
MARTIN KOLMODIN	KARL KÄRRE	NILS PERSSON
FR. SANDBERG	ERIK WELLANDER	

skolstyrelsen för att utvärdera skolans verksamhet och för att förbereda förändringar i skolan. Skolstyrelsen ska också ha tillräckligt med medlemmar för att kunna fatta beslut om viktiga frågor som rör skolans verksamhet. Detta innebär att skolstyrelsen ska ha minst fem medlemmar, varav en ska vara föräldrar till barn som går i skolan. Skolstyrelsen ska också ha en styrelseordförande och en styrelse sekreterare. Skolstyrelsen ska också ha tillräckligt med medlemmar för att kunna fatta beslut om viktiga frågor som rör skolans verksamhet. Detta innebär att skolstyrelsen ska ha minst fem medlemmar, varav en ska vara föräldrar till barn som går i skolan. Skolstyrelsen ska också ha en styrelseordförande och en styrelse sekreterare.

Stockholm den 19 december 1982

Styrelseordförande

ÖSTENBERG

Marie Holmberg	Karin Carlsson	Ulf Carlsson	Tor Anders
Marie Holmberg	Ulf Carlsson	Ulf Carlsson	Yvonne Carlsson
Marie Holmberg	Ulf Carlsson	Ulf Carlsson	Marie Holmberg
Marie Holmberg	Ulf Carlsson	Ulf Carlsson	Marie Holmberg

För styrelsen

Karin

Inledning.

Bland de frågor, som enligt direktiven för 1940 års skolutredning borde behandlas av utredningen, angåvos även en del spörsmål av socialpedagogisk natur. Särskilt framhölls därvid behovet av studiehjälp för underlättande av lärjungars vistelse vid högre läroanstalter, varvid bl. a. erinrades om de redan vid 1927 års riksdag motionsvis framförda yrkandena om beredande av studieunderstöd åt obemedlade lärjungar vid statliga och därmed jämförliga läroanstalter.

I nära samband härmed, säger departementschefen, stode frågan om nedbringande av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken och likartade läroanstalter i syfte att förbilliga studiekostnaderna för dessa läroanstalters elever. Vissa utredningar och förslag föreläge redan i denna fråga, dock utan att dessa föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Även flera andra spörsmål, som bruka hänföras till det socialpedagogiska området, upptogs i direktiven för skolutredningen. Bland dessa märkas särskilt de i skrivelser från skolöverstyrelsen och socialstyrelsen framställda förslagen rörande åtgärder för främjande av den skolhygieniska verksamheten, innefattande även frågan om bidrag av statsmedel till kostnaderna för läkares och sjuksköterskors resor för skolbarnsundersökningar m. m., samt åtgärder för att ernå mera enhetlig ledning av verksamheten i det hela. I samband med redovisningen av dessa spörsmål berördes även frågan om skolornas allmänna fysiska fostran.

Frågan om skolhälsovårdens ordnande togs redan på ett tidigt stadium av skolutredningens arbete upp till behandling. Utredningen fann därvid, att den åtgärd, som på detta område främst borde genomföras, vore skapandet av en central ledning för den skolhygieniska och allmänt socialpedagogiska verksamheten i vårt land. I överensstämmelse härmed hemställde skolutredningen i framställning i november 1941 till Kungl. Maj:t om åtgärder för inrättandet av en skolöverläkartjänst inom skolöverstyrelsen samt för höjning av skolöverstyrelsens förslagsanslag för budgetåret 1942/43 till reseersättningar med visst belopp. På grundval av denna framställning framlades senare till 1942 års riksdag proposition om inrättande av en skolöverläkartjänst. Propositionen bifölls av riksdagen. I anslutning till denna åtgärd har riksdagen sedermera beslutit en utbyggnad och effektivise-

ring av skolornas hälsovårdande verksamhet, varom närmare redogörelse lämnas längre fram i detta betänkande.

Även frågan om studiehjälp i vad det gäller landsbygdens ungdom upptogs av skolutredningen på ett tidigt stadium till behandling. Utredning och ett första förslag i denna fråga framlades i betänkande III den 26 april 1944. I huvudsaklig överensstämmelse med skolutredningens förslag avläts proposition i ärendet till 1945 års riksdag, som i allt väsentligt beslöt i enlighet med förslaget.

Under arbetets gång framstod det inom skolutredningen såsom önskvärt, att en särskild delegation inom utredningen erhöles i uppdrag att undersöka behovet av ytterligare socialpedagogiska anordningar inom vårt undervisningsväsen samt att efter verkställd utredning till skolutredningen avlämna förslag i frågan. En dylik anordning ansågs vara så mycket mera påkallad som även andra utredningar, befolkningsutredningen, socialvårdskommittén och ungdomsvårdskommittén i viss utsträckning sysslade med samma eller liknande spörsmål som dem, vilka hänskjutits till skolutredningen, och det befunnits önskvärt att samarbete upptoges mellan mindre delegationer från de sistnämnda kommittéerna och skolutredningen.

Bland de spörsmål, om vilka förberedande överläggningar ägt rum inom skolutredningen vid tidpunkten för delegationens tillsättande i februari 1944, märkas följande: lekskolor, skolbarnsbespisning, skoltandvård, skolhygieniska anordningar, däribland även skolbad, skolsparverksamhet, samordnande av socialvårdande åtgärder med skolans undervisande verksamhet, studiehjälp, sommarkolonier, skolhjälp enligt bestämmelserna i § 49 i folkskolestadgan, befrielse från terminsavgifter, yrkesrådgivning samt fri undervisningsmateriel. Skolutredningens socialpedagogiska delegation har i enlighet med planen för sin verksamhet sökt förbindelse med övriga på det sociala området arbetande utredningar. Vid de överläggningar, som därvid förekommo, visade det sig vara lämpligast, att skolutredningen fullföljde arbetet i fråga om vissa av dessa spörsmål, medan andra helt övertoges av någon av de övriga utredningarna.

Rörande de uppgifter på det socialpedagogiska området, som fallit inom skolutredningens arbetsram, ha vi — förutom vad som här ovan inledningsvis berörts — i betänkandena om skolans organisation samt om nya undervisningsplaner framlagt flera förslag till åtgärder och anordningar av socialpedagogisk natur. I det följande komma vi att dels lämna en kortfattad historik över skolornas socialpedagogiska verksamhet, dels föreslå ytterligare anordningar av socialpedagogisk natur.

Allmänna socialpedagogiska anordningar.

A. Översikt.

Socialpedagogik är ett i den svenska skolans historia jämförelsevis senkommet begrepp. Den yttre omvårdnaden om lärjungarna, deras kroppsliga vård och deras förseende med vad som hörde till livets uppehälle och nödtorft, ävensom med nödiga läroböcker, ansågs länge helt vara hemmens angelägenhet. Där brister i dessas förmåga att fullgöra sina uppgifter yppade sig, ansågos den enskilda hjälpverksamheten och fattigvården böra träda till.

I enskilda fall kan man dock redan tidigt spåra intresse för en skolbetonad social omvårdnad av lärjungarna. Så framfördes redan under 1600-talet från kyrkligt håll förslag, att fattiga barn under skoltiden skulle erhålla understöd i form av kläder och bespisning. Enligt ett förslag skulle vid varje skola vara anställd en person, som gjorde i ordning och utdelade mat åt barnen. I ett år 1742 till regeringen avgivet betänkande med förslag till skolordning för Lunds stift föreslog domkapitlet bl. a., att till understöd åt fattiga skolbarn insamlingar skulle anordnas vid olika tillfällen. När den första folkskolestadgan hundra år senare utkom, innehöll den en bestämmelse om att de barn, som så behövde för att kunna delta i undervisningen, skulle erhålla understöd genom kommunens fattigvård. Bestämmelser om att fattigvårdshjälp skulle utgå till minderårigas uppfostran fortforo att gälla nära hundra år eller till 1936.

Ehuru allmänna bestämmelser om socialvårdande verksamhet i skolan icke tidigare funnits, hade likväl genom enskildas och kommunernas åtgärder sedan lång tid tillbaka både omfattande och mångsidiga socialpedagogiska anordningar blivit införda, särskilt i de större städerna. Denna verksamhet hade i första hand tagit sikte på de mindre bemedlade lärjungarna inom folkskolan. Efter hand utsträcktes där vissa grenar av socialvården till alla folkskolans lärjungar. Sålunda ha exempelvis skolbad och den hälsovårdande verksamheten på orter, där sådan verksamhet förekommit, länge stått öppna för samtliga lärjungar. På en del håll ha även lärjungar i de högre skolorna i viss utsträckning blivit delaktiga av socialpedagogiska åtgärder. Så ha läkarundersökningar sedan länge förekommit inom dessa skolor. Under senare år ha även förekommit nedsättning av eller befrielse

från skolavgifter, bidrag till skolresor, nedsättning av priserna på läroböcker och skolmateriel, anordnande av skolmåltider, tandvård o. s. v.

Frånvaron av allmänna bestämmelser om den ovan omnämnda skolhjälpens art och omfattning liksom även den omständigheten, att statsbidrag i regel ej utgått för denna verksamhet, har medfört, att understöden blivit mycket ojämnt fördelade. Medan lärjungarna i en del kommuners skolor kommit i åtnjutande av en väl utbyggd och effektivt verkande social omvårdnad, ha lärjungarna på andra orter — och dessa ha utgjort flertalet — endast i ringa utsträckning eller icke alls haft förmånen av dylik hjälp under skoltiden.

Att socialpedagogiska anordningar införts i många folkskolor, under det att sådan verksamhet endast i mindre omfattning förekommit inom de högre skolorna, har sin historiskt givna förklaring. Folkskolan har allt från början enligt sin natur stått öppen för alla lärjungar, som ej i hemmet eller i annan skola erhållit undervisning. Den har alltså haft att meddela undervisning även åt de obemedlade och de mindre bemedlade.

Det hände ej sällan, att lärjungarna uteblevo från skolan på grund av brist på kläder och skodon eller till följd av att matsäck ej kunde medsändas. Även brister i hemmens hygieniska omvårdnad om barnen gjorde sig ofta gällande. Fattigvårdens hjälpverksamhet på detta område anlätades många gånger ogärna av målsmännen. Dessa och andra omständigheter medförde, att folkskolan särskilt i de större städerna efter hand fick sig anförtrodd ej blott uppgiften att meddela undervisning utan även att övertaga en del av hemmens vårdningsplikter gent emot barnen. Så småningom upptogs dylik verksamhet även i många folkskolor inom mindre samhällen.

Läroverken åter ha varit frivilliga skolor med särskilda krav i olika avseenden på de lärjungar, som där intagits. Dit ha därför i första hand sökt sig sådana lärjungar, som önskat och haft förutsättningar för en högre bildning än den, som folkskolan kunnat och avsett att giva, och vilkas målsmän i regel haft en sådan ekonomisk eller social ställning, att de kunnat säkerställa barnens skolgång. Behovet av socialpedagogiska stödåtgärder kom därför länge ej så starkt till synes i dessa skolor.

Till den socialpedagogiska verksamheten bruka vanligen räknas såväl hygieniska och hälsovårdande anordningar av olika slag som bespisnings- och beklädnadshjälp, sommarkoloni- och feriebarnsverksamheten samt fri undervisningsmateriel.

I det följande lämnas en kort översikt över förekommande socialpedagogiska anordningar inom skolorna, varvid även omnämnas redan föreliggande förslag till utbyggande av verksamheten. I ett särskilt avsnitt upptages frågan om lärjungavgifter.

1. Skolbad och simning. Redan på 1860-talet anordnades under sommaren vid Stockholms och Göteborgs folkskolor skolbad och simövningar.

Mot slutet av århundradet infördes i dessa skoldistrikt även varma bad under vintermånaderna. Under 1900-talet ha främst i samband med uppförandet av nya skolhus badanordningar tillkommit ej blott i städerna utan även i viss utsträckning på landsbygden. Läsåret 1935—1936, det senaste året före kriget, för vilket uppgifter föreligga, funnos anordningar för skolbad i c:a 600 landsbygdsdistrikt och 109 stadsdistrikt. I samband med skolbaden eller under sommaren meddelas på många platser simundervisning.

Alltjämt sakna dock allt för många lärjungar möjlighet till varma skolbad. På många håll saknas även tillfälle till simövningar under skolans medverkan.

Enligt undervisningsplanen för läroverken skola i gymnastik med lek och idrott ingå simövningar. I ett cirkulär från överstyrelsen för rikets allmänna läroverk den 14 september 1905 rörande normalbestämmelser angående läroverksbyggnader säges, att en badavdelning lämpligen kan anordnas i sammanhang med själva gymnastikbyggnaden. Hittills synas dock badanläggningar i läroverksbyggnader höra till undantagen, varför skolbad där i allmänhet ej kunnat anordnas. I en del städer ha läroverken ingått överenskommelser med ortens badinrättningar om att viss dag erhålla bad till billigare pris.

Vid nybyggnad av gymnastiklokaler för läroverk och folkskolor fordras numera inrättande av duschrum. I de nyare skolanläggningarna på landsbygden ingå allmänt badanläggningar, som ofta äro tillgängliga även för bygdens befolkning, och i planen för de nya läroverksbyggnaderna på några platser i landet ingår uppförande av badinrättning med simhall, vilken på eftermiddagen kan användas för folkbad.

2. Skollovskolonier. Anordningar för utsändandet av barn på sommarkoloni vidtogos efter enskilt initiativ redan på 1880-talet på olika håll i vårt land. Avsikten med denna verksamhet var att bereda de under torftigare villkor uppvuxna barnen tillfälle till stärkande lantvistelse under ferierna. Även s. k. feriebarnsverksamhet, genom vilken enskilda barn erhöilo sommarhem på landet, startades ungefär samtidigt. Medel till koloni- och feriebarnsverksamheten anskaffades särskilt till en början genom insamlingar, konserter och basarer, ofta anordnade av lärarpersonalen. Senare övertogs verksamheten av särskilda föreningar eller av kommunala organ. Enligt folkskolans statistik fanns det läsåret 1935—1936 omkring 620 landsbygds- och 87 stadsdistrikt, som utsände sammanlagt 20 800 barn på sommarkoloni. Ej mindre än 42 % av dessa barn kommo från Stockholm, Göteborg och Malmö. Under krigsåren kunde verksamheten ej alltid uppehållas i samma omfattning.

Vid högre skolor ha anordningar för lärjungarnas sommarvistelse tidigare ej förekommit. Under senare år ha emellertid några läroverk, som förfogat över härför erforderliga medel, anordnat egna sommarkolonier.

Koloniverksamheten har ända till de senaste åren helt uppehållits genom ekonomiskt stöd av kommuner samt av enskilda personer och sammanslutningar. År 1943 beviljade emellertid riksdagen ett belopp av en miljon kronor som bidrag till skolbarns sommarvistelse. Anslag för detta ändamål har beviljats även för åren 1944, 1945 och 1946. De statliga åtgärderna för främjande av barns lantvistelse äro av tre slag, nämligen:

1. under vissa givna villkor fria resor för barn och vårdare till sommarvistelse i enskilda hem eller på privata sommarställen,
2. stöd åt sommarkoloniverksamheten genom att koloniernas resor bestridas av staten samt
3. driftbidrag till kolonier.

Denna hjälpverksamhet ledes av socialstyrelsen samt — lokalt — av barnavårdsnämnderna.

Den är icke inriktad enbart på barn i skolåldern eller på endast folkskolans lärjungar utan står öppen för alla behövande barn.

I ett år 1945 avgivet betänkande om åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn (stat. off. utr. 1945: 55) föreslog befolkningsutredningen en betydande utvidgning av statens understödande verksamhet för främjande av lantvistelse för barn. Sedan förslaget varit föremål för remissbehandling, fattade 1946 års riksdag efter proposition beslut i frågan i huvudsaklig överensstämmelse med befolkningsutredningens förslag. Rätten till fria resor är lika för stad och landsbygd och oberoende av vederbörande hemkommuns invånarantal. Den gäller för barn, som under året uppnår högst 14 års ålder. Rätten till fria resor till enskilda hem inträder, då familjens till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara belopp icke överstiger 2 500 kronor och den skattepliktiga förmögenheten icke överstiger 20 000 kronor. Då den skattepliktiga förmögenheten överstiger 20 000 kronor, men det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara beloppet ej överstiger 500 kronor, bör dock vederbörande ha rätt att erhålla fria resor. Den lokala myndighet, som prövar vederbörandes rätt till fri resa, har möjlighet att på egen hand avgöra, över huru lång tid barnets bortavaro bör sträcka sig. Dock bör denna i regel räcka minst 4 veckor. Alla barn, som beredas vistelse på koloni, dock ej s. k. dagskoloni, erhålla fri resa. Personalen vid sommarkolonierna erhåller i samma utsträckning som hittills varit fallet fria resor. Möjlighet till fria resor ställes till förfogande under hela året med de inskränkningar, som organisatoriska och trafiktekniska skäl nödvändiggöra. Statligt bidrag kan erhållas även till driften av barnkolonier. Detta är avsett för i första hand barn från fattiga kommuner och utgår med 1 krona för barn och dag, i särskilda fall med högst 2 kronor.

3. Skolmåltider. Bispisning av fattiga skolbarn tog i Stockholm, Göteborg och Malmö sin början under 1880-talet. Exemplet följdes snart även

på andra orter. Initiativet till verksamheten togs ofta av lärarpersonalen eller av enskilda sammanslutningar med filantropiskt syfte. Medel till bestridande av kostnaderna för verksamheten erhöles dels genom medlemsavgifter, dels genom anslag av kommunala myndigheter. I Malmö bespisades i början av 1900-talet ett stort antal skolbarn på fattigvårdens bekostnad. Bespisningsverksamheten, som tidigare ofta förlades utanför skolorna, togs småningom i allt större utsträckning om hand av de kommunala myndigheterna, som inom folkskolorna inredde särskilda lokaler och anställde särskild personal för bespisningen.

Skolbarnsbespisningen var länge begränsad till folkskolorna i de större städerna och avsedd uteslutande för mindre bemedlade lärjungar. Efter hand utvidgades verksamheten på vissa orter till att omfatta även andra lärjungar i folkskolan, som mot betalning kunde erhålla frukostmål i skolan. Även inom vissa läroverk vidtogos anordningar för att lärjungarna till självkostnadspris skulle kunna erhålla lagad mat i skolan eller genom dess förmedling.

Bidrag av statsmedel till anordnande av skolbarns bespisning beviljades första gången för budgetåret 1937/1938. Det begränsades till skoldistrikt på landsbygden och skulle utgå endast under förutsättning att verkligt behov därav ansågs föreligga. År 1943 öppnades möjlighet även för skoldistrikt i stad att erhålla statsbidrag till skolbarnsbespisning. Vid denna tidpunkt deltog blott omkring 15 % av samtliga lärjungar i folk- och småskolan i bespisningen.

Efter förslag i ärendet av befolkningsutredningen, över vilket 1940 års skolutredning avgivit yttrande, fattade 1946 års riksdag beslut, som avsågo att leda till ett allmänt införande av för alla lärjungar kostnadsfria skolmåltider i skolor av olika slag. Statsbidrag efter vissa bestämda grunder kan utgå till kostnaderna dels för skolmåltiderna, dels för de inventarier, som för bespisningen anses erforderliga.

4. Beklädnad av skolbarn. Den gamla bestämmelsen att fattigvården skulle lämna understöd till de barn, som voro i behov därav för att kunna fullgöra skolgången, torde framför allt ha avsett, att barnen skulle förses med kläder och skodon. Även om fattigvårdens understödsverksamhet för möjliggörande av barns skolgång utövats i olika former, torde beklädnadshjälpen ha varit den vanligast förekommande. Emellertid synes även denna hjälpform ha tillämpats i förhållandevis ringa utsträckning. En starkt bidragande orsak härtill var utan tvivel understödets karaktär av fattigvård. Redan den omständigheten, att mottagandet av fattigvårdsunderstöd medförde inskränkning i de medborgerliga rättigheterna, utgjorde ett starkt återhållande moment, då det blev fråga om att söka skolhjälp. Därtill kom, att många föräldrar och målsmän ej ville underkasta sig förödmjukelsen att söka understöd av fattigvården, även om behov härav förelåg. För fattigvårdsmyndigheternas vidkommande kunde en anvisning om återhållsamhet

vid utdelandet av skolhjälp måhända sägas ha legat däri, att folkskolestadgan ända till 1936 medgav, att den som av fattigdom hindrades att vidare begagna undervisningen kunde under vissa förhållanden erhålla tillstånd att lämna skolan före skolålderns slut utan att ha inhämtat en fullständig lärokurs. Avsikten härmed torde ha varit, att denna lärjungekategori så snart som möjligt skulle befrias från skolan för att kunna genom förvärvsarbete bidra till sin och familjens försörjning.

Av nu nämnda och andra orsaker började den enskilda hjälpverksamheten redan tidigt att taga sig an även frågan om fattiga skolbarns beklädnad. På 1870-talet stiftades i olika städer lokala sällskap med bl. a. denna uppgift. I andra fall bildade lärarna vid större skolor beklädnadssällskap, som genom skolfester, medlemsavgifter och insamlingar anskaffade medel för inköp, särskilt till julen, av kläder och skodon, för utdelning till behövande lärjungar. Under senare årtionden har på många håll anslag till denna verksamhet lämnats även från Barnensdags-institutionen. I åtskilliga skoldistrikt disponerar man över fonder, som donerats för förseende av mindre bemedlade skolbarn med skodon och kläder.

Även om en betydande hjälp på detta sätt kommit skolbarn särskilt inom städerna till del, ha dock understöden ofta blivit mycket ojämnt fördelade och i många skoldistrikt, sannolikt de flesta, helt uteblivit. Om därtill fattigvården ej var tillfredsställande organiserad, vilket tidigare ofta nog kunde vara fallet särskilt i de små landsbygdskommunerna, framstod behovet av effektivare socialpedagogiska anordningar såsom oavvisligt, om lärjungarna från hem med svag ekonomisk ställning skulle kunna på ett tillfredsställande sätt tillgodogöra sig undervisningen.

I samband med införandet av 7-årig skolplikt borttogs den här ovan nämnda bestämmelsen i stadgan, § 48 mom. 2, att lärjunge på grund av fattigdom kunde få avgå från skolan före skolpliktstidens slut efter att ha inhämtat endast en avkortad lärokurs. Dyligt medgivande skulle därefter gälla endast beträffande lärjunge, som saknade erforderlig fattningsgåva. Samtidigt ändrades även bestämmelsen i folkskolestadgans § 49 om understödjande av skolbarn. Dittills hade denna paragraf haft följande lydelse: »Där föräldrar eller målsmän icke äga tillgång att bekosta barnens kläder och underhåll vid skolan, böra de genom kommunens fattigvård härutinnan understödjas.» Vid den år 1936 företagna ändringen erhöll paragrafen denna formulering: »Där föräldrar eller målsmän icke äga tillgång att bekosta lärjunges skolgång, böra de genom vederbörande skoldistrikts försorg härutinnan understödjas genom för ändamålet särskilt anslagna medel, vilka skola omhänderhavas av skolrådet. Sådant understöd må icke anses vara av fattigvårdsnatur.»

Genom denna bestämmelse överflyttades alltså skolhjälp från fattigvårdsmyndigheten till skolmyndigheten. Några närmare bestämmelser rörande understödets storlek eller i vilken form hjälpen skulle utgå lämnades

icke. Ej heller ifrågasattes, att statsbidrag skulle utgå för ändamålet. Längre fram i detta kapitel skola vi närmare beröra dels det sätt, på vilket här berörda bestämmelser kommit att tillämpas i praktiken, dels frågan om tillämpning av nämnda bestämmelse på alla behövande lärjungar i skolpliktsåldern, oavsett i vilken allmän skola de erhålla undervisning.

5. **Utjämning av barnkostnaderna.** Ett förslag till barnunderstöd, som delvis berör den i det föregående omnämnda beklädnadshjälpen genom skolan, har i början av år 1946 avgivits av befolkningsutredningen. Utredningen föreslår bl. a. allmänna barnbidrag med 200 kronor för barn och år samt en generell subvention för barnskodon och ett rabattsystem för barnkläder. Subventionen för tillverkning försöksvis av vissa slag av barnskodon, nämligen grov sportkänga eller skidpjäxa, föreslås till 5 kronor per par, och årskostnaden beräknas till högst 5·5 miljoner. För beklädnadsartiklar i övrigt föreslås rabattkort, berättigande till inköp av godkända artiklar till ett värde av 50 kronor mot halvt pris. Dessa rabattkort skulle tillkomma barn i familjer under viss inkomstgräns, och kostnaden har uppskattats till 17·5 miljoner kronor.

Tydligt är, att ett genomförande av befolkningsutredningens här nämnda förslag skulle medföra behov av revidering av de i § 49 i folkskolestadgan givna bestämmelserna.

6. **Fri undervisningsmateriel åt eleverna.** Genom bestämmelsen i § 49 i folkskolestadgan, att skolstyrelsen skall lämna understöd till lärjunges skolgång, där föräldrar eller målsmän icke äga tillgång att bekosta denna, ha medellösa elever tillförsäkrats rätt till bl. a. fria läroböcker och fri undervisningsmateriel. I enlighet med ett gammalt krav, att den obligatoriska undervisningen skulle vara helt kostnadsfri för lärjungarna, började de kommunala myndigheterna tidigt att i allt större utsträckning bevilja fria läroböcker och fri undervisningsmateriel åt samtliga lärjungar i folk- och fortsättningsskolan. Detta gällde ej blott i fråga om vissa städer, utan också beträffande ett växande antal skoldistrikt på landsbygden. Stundom beviljades helt fri undervisningsmateriel åt mindre bemedlade lärjungar, medan övriga erhöles denna till av skolstyrelsen rabatterat pris.

I ett år 1939 avlämnat betänkande föreslogo 1937 års skolmaterielsakkunniga bl. a., att fri skolmateriel skulle beviljas åt alla elever i folk- och fortsättningsskolan, varvid statsbidrag med visst belopp per lärjunge skulle utgå. I nästan alla de över betänkandet avgivna 119 yttrandena godtogs denna princip. Endast i fyra yttranden avstyrktes förslaget, därvid behovsprincipen förordades. Efter proposition i ärendet har 1946 års riksdag beslutit, att fria läroböcker och fri undervisningsmateriel skola tillhandahållas lärjungarna i folkskolan. Skolutredningen behandlar längre fram i detta betänkande frågan om liknande åtgärder för lärjungar i skolpliktsåldern även i andra allmänna skolor.

7. **Skoltandvård.** När uppgift om förekomsten av tandvård första gången lämnades i folkskolans femårsstatistik, avseende redovisningsåret 1915/16, hade 41 stadsdistrikt och 11 landsbygdsdistrikt anställt skoltandläkare eller på annat sätt sörjt för skoltandvård. Lärjungantalet utgjorde i dessa stadsdistrikt 77·2 % av hela lärjungantalet i städerna och i landsbygdsdistrikten 1·3 % av hela lärjungantalet på landsbygden. I 32 stadsdistrikt och 7 landsbygdsdistrikt fanns särskild skoltandklinik. Trettio år senare eller redovisningsåret 1935/36 var tandvård anordnad i 113 stadsskoldistrikt och 1 029 skoldistrikt på landsbygden. Behandlingen var antingen helt avgiftsfri, eller också lämnades den mot låg avgift. För kostnaderna stodo i regel kommuner, landsting eller Röda korset. Vid 1938 års riksdag framlades proposition om införande av allmän folktandvård, vilken ledde till beslut av riksdagen. Barntandvården skulle enligt beslutet vara av grundläggande betydelse för folktandvården. Rätt till tandvård tillkommer enligt riksdagsbeslutet varje barn i åldern 3—15 år. Varje landstingsområde indelas av medicinalstyrelsen i tandvårdsdistrikt. Vad angår avgifterna för barntandvården, göres ingen skillnad mellan skolbarn och barn i förskolåldern. Avsikten är, att skolbarnen skola från lägsta klass, i vilken tillfälle därtill står dem till buds, vara anslutna till under skolans medverkan ordnat deltagande i folktandvården. Avgiften utgör 5 kronor per barn och år. Då två eller flera barn från samma familj äro anmälda till tandvård samtidigt, nedsättes avgiften för andra barnet till 3 kronor och för tredje barnet till 2 kronor. För ytterligare barn utgår ingen avgift.

Kommunen svarar gent emot landstinget för de behandlingsavgifter, som belöpa på de inom kommunen för regelbundet deltagande i folktandvården anmälda barnen, men äger att av målsmännen uttaga avgifterna, i den mån de icke belöpa på obemedlade eller mindre bemedlade barn.

Den som under det kalenderår, han fyllt 15 år, undergått fullständig munsanering inom folktandvården, äger intill utgången av det år, varunder han fyllt 19 år, åtnjuta nedsättning med 25 % i de enligt taxan utgående avgifterna, under förutsättning att han minst en gång årligen undergår behandling.

I denna plan för tandvårdens ordnande fästes intet avseende vid i vilken skola barnen undervisas. Tillgång till tandvård står i princip öppen för alla barn. Emellertid har folktandvården på grund av bristen på tandläkare under de gångna 8 åren icke utvecklats i avsedd omfattning. Enligt 1938 års plan skulle tandvårdsorganisationen nämligen byggas ut på 10 år. Av de c:a 1 100 tandläkare, som beräknades 1949 vara knutna till folktandvården, äro vid slutet av år 1946 omkring 430 tillsatta. Efter framställning av medicinalstyrelsen ha inom socialdepartementet år 1946 tillkallats sakkunniga för omarbetning av författningarna rörande folktandvården. Ett viktigt spörsmål därvid torde bli ordnandet av tandvården för ungdomen i åldrarna 16—19 år. Den nuvarande bestämmelsen om viss nedsättning av de i

taxan bestämda avgifterna har ej visat sig vara tillräckligt lockande. Läsåret 1944/1945 var för lärjungar i högre skolor tandvård anordnad för hela skolan eller delvis i sammanlagt 92 skolor av befintliga 183 för tillhopa 32 738 av i samtliga dessa skolor befintliga 87 557 lärjungar. Detta innebär, att för drygt 62 procent av dessa lärjungar tandvård ej var anordnad. (Se vidare bil. 1 till detta betänkande.) Skolutredningen finner det angeläget, att åtgärder vidtagas för påskyndande av den allmänna folktandvårdens genomförande och att man därvid särskilt tar sikte på ordnandet av barn-tandvården.

8. **Skolhälsovården.** Skolläkarinstitutionen tillkom inom såväl läroverk som folkskolor under 1800-talets senare hälft.

För läroverken föreskrevs dock först genom kungörelse den 16 december 1892 om ändring av vissa paragrafer i läroverksstadgan, att vid varje läroverk skulle anställas en skolläkare. Enligt ett tidigare framlagt kommittéförslag hade denne att utöva läkartillsyn över lärjungarna samt biträda rektor vid övervakande av de hygieniska anordningarna vid läroverket. Bestämmelserna om skolläkarens skyldigheter förblevo i stort sett oförändrade fram till 1944 års reform. Skolläkarens uppgifter voro huvudsakligen: att vid inträffande sjukdomsfall kostnadsfritt vårda lärjunge, som var helt eller delvis befriad från terminsavgift till statsverket, att vid början av varje termin undersöka samtliga lärjungar, att vara tillstädes inom skolan minst en timme i veckan och att minst en gång i månaden inspektera skollokalerna och gymnastikundervisningen.

Inom folkskolan har skolhälsovården vuxit fram genom lokala åtgärder inom de enskilda skoldistrikt. Läkarundersökning av folkskolebarn anordnades i Göteborg år 1895, tidigare än i något annat skoldistrikt. Då tillsattes två undersökningsläkare, som till en början endast hade att avgöra, vilka barn som efter uppflyttning från småskolan skulle få delta i gymnastikövningarna. År 1898 förordnade överstyrelsen för Stockholms folkskolor tre undersökningsläkare vid stadens folkskolor. Deras främsta uppgift var att undersöka alla barn, som flyttats till den egentliga folkskolan, att ingripa vid fara för smittsam sjukdom och att i övrigt gå skolans ledning till handa med råd och upplysningar i hygieniska frågor. Efter hand anställdes skolläkare vid allt flera skoldistrikt. Enligt den tidigare omnämnda officiella statistiken voro redovisningsåret 1915/16 skolläkare anställda eller läkarvård på annat sätt anordnad i 62 stads- och 41 landsbygdskommuner eller för 88,8 procent av hela lärjungantalet i städer och 2,6 procent av hela lärjungantalet på landsbygden. Under de följande åren beviljade några lands- ting medel till resebidrag åt läkare, anställda vid folkskolor, samt föranstaltade om att undersökningarna blevo systematiskt ledda.

I skolöverstyrelsens år 1920 utgivna planer och förebilder för skolreglementen ingick även förslag till instruktion för skolläkare. Denne skulle bl. a.

öva tillsyn över hälsotillståndet och sundhetsanordningarna inom distriktets folkskolor, främja verksamheten för lärjungarnas fysiska vård och efter varje läsårs början noggrant undersöka dels alla i skolan nyinskrivna barn, dels alla barn, som uppflyttats till fjärde klassen. Framkomna förslag om statsbidrag till skolhälsovården ledde länge icke till några resultat. Denna verksamhet fortsattes dock och utvidgades inom många skoldistrikt, särskilt inom de större städerna. Regelbundna undersökningar av skolbarnen infördes, skolsköterskor anställdes, och hälsopropaganda och hälsokontroll infördes. På en del orter inrättades hälsoklasser för fysiskt klena barn, som i skolan erhöles särskilt för dem lämpad kost och beredes en vilotimme under skoldagen. Även s. k. friluftsklasser inrättades på sina håll för barn, som varit tbc-smittade.

Det var dock endast ett i det hela förhållandevis litet antal skoldistrikt, som infört en på detta sätt utbyggd skolhälsovård. Särskilt var landsbygdens ungdom missgynnad. År 1942 utövades en fortlöpande skolläkarkontroll av omkring 40 procent av totalantalet elever i folkskolan. Först sedan, på sätt i det föregående blivit omnämnt, en central ledning för den skolhygieniska verksamheten blivit skapad genom upprättandet inom skolöverstyrelsen av en skolöverläkarsjänst, funnos förutsättningar för genomförandet av en för hela landets skolväsen systematiskt organiserad hälsovårdande verksamhet. Beslut om en utbyggd och effektiviserad skolhälsovård vid landets olika läroanstalter fattades av 1944 års riksdag. Den skolhygieniska verksamheten blir väsentligen av förebyggande natur. Allmän klassundersökning anordnas för begynnelseklass och i övrigt minst vartannat år vid början av höstterminen i de högre skolorna och tre gånger under varje barns skoltid i folkskolorna. Den hygieniska verksamheten underlättas genom inrättande av tillfredsställande mottagningslokaler med specialutrustning i behövlig omfattning. Tuberkuloskontroll bland elever och lärare införes. Reglerat samarbete ordnas med hemmen. För landsbygdens och de mindre städernas vidkommande blir det i första hand provinsialläkarna, som skola svara för skolläkargöromålen, medan större och tätbebyggda orter förutsätts anställa särskilda skolläkare. Skolsköterskor anställas, vilket är en huvudförutsättning för att organisationen skall kunna genomföras. I mindre skoldistrikt kommer det att åligga distriktssköterska att tjänstgöra som skolsköterska, medan i större skoldistrikt särskilda skolsköterskor anställas. Skolsköterska skall anställas vid läroverk med minst 100 elever. Heltidsanställd sköterska tjänstgör i flera läroanstalter med ett sammanlagt lärjungantal av 1 500—2 500. Till kostnaderna för hälsovården i folkskolan kan statsbidrag utgå med 50 % av läkarens minimiarvode per lärjunge, eller en krona 25 öre, och till skolsköterska med en krona per övervakat barn och år. Den hygieniska utbildningen skall förbättras för blivande läkare och lärare. Kurser i skolhygien för lärare, läkare och skolsköterskor anordnas med stöd av statsbidrag.

Av den i det föregående lämnade översikten av den sociala hjälpverksamheten för särskilt barn i skolpliktsåldern torde ha framgått, att den socialpedagogiska verksamheten i likhet med skolan själv icke genomförts efter en på förhand uppgjord enhetlig plan utan så småningom vuxit fram inom enskilda skolor och skoldistrikt, i regel såsom en följd av privata eller kommunala initiativ, för tillgodoseende av i varje särskilt fall konstaterade behov. Hjälpen har till följd härav blivit mycket ojämnt fördelad mellan olika orter och skolor. Främst har det gällt att skapa de nödvändiga förutsättningarna för de obemedlade barnens skolgång. Vid sidan om den fattigvårdande verksamheten har här den enskilda hjälpverksamheten i stor utsträckning verkat stödjande och hjälpande. Efter hand ha de kommunala myndigheterna i allt större utsträckning tagit sig an olika grenar av skolans socialpedagogiska verksamhet. År 1936 genomfördes bestämmelser, att skolhjälpen ej finge vara av fattigvårdsnatur. Den skulle handhas av vederbörande skolstyrelse och utgå till behövande lärjungar i folkskolan. Under senare år ha statsmakterna beslutit eller planerat ett flertal åtgärder, ägnade att medföra större effektivitet och enhetlighet i skolornas socialpedagogiska arbete.

Den alltmer ökade insikten om vikten av att alla växande icke minst under skoltiden komma i åtnjutande av en god hygienisk och social omvårdnad har medfört en delvis ny syn på den sociala verksamheten för barn och ungdom. De sociala anordningarna i skolan ha mer och mer förlorat karaktären av understöd och i stället kommit att framstå såsom ett viktigt led i en positivt inriktad befolkningspolitik, syftande till att fostra icke blott ett fysiskt starkt och sunt släkte utan också till att möjliggöra för de unga att icke minst i samhällets intresse erhålla en sådan undervisning och utbildning, som svarar mot deras anlag och intressen. Med ett sådant betraktelsesätt ter det sig naturligt, att den socialpedagogiska verksamheten i mån av behov kommer alla lärjungar i skolpliktsåldern till godo, oavsett vilka befolkningsgrupper de tillhöra och i vilka av samhället upprättade skolor som de fullgöra sin skolgång. En ytterligare utbyggnad av de socialt betonade anordningarna för barn och ungdom under skoltiden blir under sådana förhållanden nödvändig. I det följande upptager skolutredningen till behandling några av de spörsmål på hithörande område, som enligt utredningens mening utan dröjsmål böra bli föremål för åtgöranden från statsmakternas sida.

B. Skolutredningens förslag.

I det föregående ha vi omnämnt, hurusom efter förslag av skolutredningen en skolöverläkartjänst blivit inrättad och att senare i anslutning härtill utbyggnad och effektivisering av hälsovården i olika skolformer beslutits. Likaledes har framhållits, att skolutredningen i enlighet med sina direktiv framlagt förslag till studiehjälp åt särskilt landsbygdens ungdom och att detta förslag efter beslut av statsmakterna redan blivit omsatt i praktiken. Vi vilja även hänvisa till de förslag av socialpedagogisk natur, som ingå i de av oss tidigare framlagda betänkanterna om skolplikstidens skolformer och därtill hörande följdbetänkanden och bilagor. Särskilt vilja vi här erinra om de i samband med förslagen till nya undervisningsplaner upptagna anordningarna för lärjungarnas fritidssysselsättning och frivilliga undervisning, såsom skolbibliotek i varje skola, frivillig sång- och musikundervisning, maskinskrivning, scoutmatlagning. Även sådana speciella moment som skolsparverksamhet och — för lärjungarna i de högsta klasserna — yrkesorientering och rådgivning upptagas på arbetsprogrammet för olika skolor. I samband härmed må även framhållas förslagen om anordningar i de olika skolorna för utvecklande av arbets- och gemenskapslivet samt om förslagen angående lärjungarnas fysiska fostran.

I betänkandet om folkskolan IV:2, allmän del, ha vi i kapitlet om centralisering av skolväsendet föreslagit ökade statsbidrag och förbättrade anordningar i fråga om skolskjutsar och inackordering.

I det följande vilja vi uppehålla oss vid spörsmålen om inrättande av lekskolor för barn i förskolåldern, om skolbad och simundervisning, om fri skolmateriel och skolunderstöd för samtliga lärjungar i skolpliktsåldern i allmänna skolor, om skolkuratorer jämte psykisk och annan rådgivningsverksamhet i skolorna samt slutligen i ett särskilt kapitel om avskaffandet av lärjungavgifterna vid läroverk och därmed jämförliga skolor. I ett särskilt kapitel återgiva vi även den icke förut offentliggjorda framställning rörande utvidgad stipendieverksamhet, som vi hösten 1945 ingåvo till Kungl. Maj:t och som efter proposition i ärendet i huvudsak lades till grund för 1946 års riksdags beslut rörande stipendier åt studielämpliga lärjungar för fortsatta studier.

1. **Lekskolor.** I sitt den 14 april 1944 dagtecknade betänkande I. Skolan i samhällets tjänst framhöll skolutredningen vikten av att vid uppgörandet av ett framtidsprogram för skolan även »den s. k. förskolåldern mera än som hittills varit fallet uppmärksammas, ej blott ur social utan även och ej mindre ur pedagogisk synpunkt». Barn med en ur synpunkten av boklig bildning mindre gynnsam hemmiljö bleve, framhölls det, ofta hämmade i sin utveckling. Detta innebure ett handikap i bildningshänseende, som i all-

mänhet krävde lång tid för att utjämnas. Det borde därför beredas barnen tillfälle att redan före skolpliktsålderns inträdande tillbringa åtminstone någon del av dagen i en utvecklingsfrämjande miljö, som så långt ske kan fyllde ut vad som bruste i föräldrahemmet. Denna tankegång ledde till »ett krav på att skolorganisationen i vidgad utsträckning fullständigast med lek-skolor och liknande anstalter, där barn i förskolåldern under lek och andra sysselsättningar kunna få planmässiga övningar, syftande till att bortarbete hämningar av olika slag, skärpa deras iakttagelseförmåga, vidga deras föreställningskrets, rikta deras ordförråd, utveckla deras omdömesförmåga och socialt infoga dem i samhällsgemenskapen».

Skolutredningen utvecklade vidare, hurusom dylika anstalter även ur ren uppfostringssynpunkt och med hänsyn till barnets sociala anpassning vore behövlige ej blott för barn med mindre gynnsam hemmiljö utan också för många andra barn som komplement till hemuppfostran, icke minst för enbarnsfamiljernas isolerade små. Problemet vore närmast, hur samhällets hjälp lämpligast kunde organiseras, så att redan i förskolåldern barn från olika social miljö fördes samman till en andligt stimulerande omgivning. Till denna fråga sade sig skolutredningen vilja återkomma i annat sammanhang.

Vid ifrågavarande tidpunkt hade skolutredningen genom sin socialpedagogiska delegation redan företagit vissa preliminära undersökningar av hithörande problem. Från Sveriges barnträdgårdslärarynnors riksförbund hade skolutredningen mottagit en tämligen utförlig redogörelse för frågeställningarna på området. Skolutredningens avsikt var att på grundval av ytterligare utredningar i frågan framlägga förslag om ett systematiskt utbyggande av lekskolor för barn i förskolåren och att dessa skolor helt skulle stå under skolöverstyrelsens ledning.

Ur väsentligen sociala synpunkter hade befolkningskommissionen (år 1938) framlagt förslag om statsbidrag till daghem, lekskolor och eftermiddagshem. Enligt beslut av 1943 års riksdag har ett — på visst sätt provisoriskt — statsbidragssystem genomförts. Vidare har inom befolkningsutredningen upprättats ett förslag rörande åtgärder för utbildning av kindergartnerinnor. De hittills gjorda utredningarna på detta område ha tagit sikte på snabbt genomförbara åtgärder och därför icke varit mera djupgående.

I sitt betänkande (1946:5) om barnkostnadernas fördelning har 1941 års befolkningsutredning i skrivelse till Kungl. Maj:t meddelat, att dess delegation för den halvöppna barnavården fortsatte sina undersökningar rörande småbarnsinstitutionerna och därmed sammanhängande problem. I mars 1946 tillkallades efter bemyndigande av Kungl. Maj:t särskilda sakkunniga för utredning av dessa spörsmål. Till undvikande av dubbelarbete ha vi under sådana förhållanden icke ansett oss böra fullfölja initiativet i fråga om lekskolorna. Skolutredningen vill likväl framhålla lämpligheten

av att dessa skolor för barn i 5—6-årsåldern erhålla ett arbetsprogram, som väsentligen överensstämmer med det av skolutredningen i det föregående antydda, samt att barnen i lekskolorna omhändertagas icke av i första hand sköterskeutbildad utan av för arbete i lekskola pedagogiskt och psykologiskt utbildad personal. Hänsyn härtill bör alltså tagas vid utbildningen av lärare för ifrågavarande stadium. Likaledes vill skolutredningen som sin uppfattning uttala, att den lokala ledningen och inspektionen av lekskolorna, vilkas elever synas böra komma i åtnjutande av samma socialpedagogiska förmåner, som komma den obligatoriska skolans lärjungar till del, böra utövas av folkskolestyrelsen och icke av barnavårdsnämnden, samt den centrala ledningen av skolöverstyrelsen. Undervisning i vanlig mening bör i dessa skolor icke förekomma. Att såsom ofta sker i England, där skolgången är obligatorisk för barn redan i 5-årsåldern, införa regelbunden undervisning i läsning, skrivning och räkning för barn på detta åldersstadium torde ej lämpa sig för svenska förhållanden. Dock bör verksamheten i lekskolan ha en för barnens själsliv utvecklingsfrämjande, pedagogiskt betoad inriktning. Likaså böra barnen sysselsättas med övningar av olika slag, ägnade att främja, och klarlägga graden av, deras skolmognad. Utförda försök i detta avseende tyda på att väl utvecklade lärjungar, vilkas lämplighet för skolarbetet kunnat utrönas på ett tidigt stadium, antingen kunna börja den obligatoriska skolan ett år tidigare än normalt eller också tillägna sig småskolans kurser på ett i stället för två läsår. Det synes under sådana förhållanden vara ur olika synpunkter mest ändamålsenligt, att lekskolorna, även om de icke komma att bli obligatoriska, icke få karaktär av barnavårdsanstalter med uppgift att blott tillgodose barnens kroppsliga vård utan i stället få en pedagogisk inriktning.

2. Skolbad och simning. Vid de överläggningar, som våren 1944 förekommo mellan skolutredningens och 1941 års befolkningsutrednings socialpedagogiska delegationer, framgick, att befolkningsutredningen redan verkställt vissa förberedande undersökningar rörande anordnandet av skolbad. Då denna fråga ansågs nära höra samman med frågan om allmänt införande av anordningar för folkbad, skulle ärendet tagas om hand av befolkningsutredningen. Efter att närmare ha övervägt frågan har befolkningsutredningens socialpedagogiska delegation funnit det önskvärt, att en särskild kommitté tillsattes för att utreda ett allmänt folkbadsprogram, samt i skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 januari 1946 hemställt, att åtgärder härför måtte vidtagas. Även skolutredningen finner det angeläget, att en särskild utredning kommer till stånd.

I frågans nuvarande läge ha vi därför icke ansett oss böra framlägga något förslag rörande införandet av skolbad. Vi vilja dock understryka vissa synpunkter i frågan. Till en början må starkt framhållas vikten av att möjlighet till skolbad och simövningar beredes skolans lärjungar ej blott i de större skolorna och skoldistriktet utan även på landsbygden. Utredningen

vill därjämte understryka, att den delar befolkningsutredningens åsikt, att skolbadsfrågan i stort icke bör lösas särskilt utan i samband med frågan om folkbad, en uppfattning som för övrigt synes omfattas av alla intresserade parter.

Såvitt möjligt böra anordningar vidtagas för bedrivande av simundervisning överallt i landet.

Ett mycket kraftigt stöd från statens sida till bad- och simanläggningar är enligt skolutredningens mening ofrånkomligt. För närvarande äro möjligheterna att av allmänna medel få bidrag till badanläggningarna ytterst små. Genom pensionsstyrelsen och bastudelegationen utdelas anslag till bastu. Simbadsdelegationens och — beträffande större anläggningar — idrottsplatskommitténs anslag för badanläggningar äro mycket begränsade.

En omfattande simlärarutbildning är nödvändig. Nu förekommer sådan huvudsakligen genom skolidrottskommittén, som årligen anordnar två kurser, vardera med omkring 20 deltagare, genom svenska livräddningssällskapet, simfrämjandet och G. C. I. Denna lärarutbildningsverksamhet är emellertid absolut otillräcklig. Enda rationella lösningen av simlärarfrågan torde vara, att seminarieeleverna — kvinnliga såväl som manliga — få simlärarutbildning. För närvarande utexamineras seminarister utan att vara simkunniga. Seminarierna måste få badanläggningar med simmöjligheter på de orter, där lämplig badanläggning saknas.

Ett villkor för att en sådan utbildning vid seminarierna skall bli resultatbringande är, att större hänsyn än hittills tages till de inträdessökandes fysiska förutsättningar och utbildning. Detta är även nödvändigt, emedan de blivande lärarna och lärarinnorna skola leda sina elever i gymnastik med lek och idrott och under friluftsverksamheten. Frågan är aktuell och kräver beaktande i samband med översyn av lärarutbildningen.

Beträffande läroverkslärarna måste i analogi härmed ifrågasättas, om icke deras utbildning normalt även borde omfatta lämpliga idrottskurser, förslagsvis liknande skolidrottskommitténs sommar- och vinterkurser, inlagda i provåret, för att sätta dem i stånd att enligt stadgans bestämmelser tjänstgöra såsom ledare vid friluftsverksamheten. De nuvarande förhållandena vid både folkskolor och läroverk äro i detta avseende icke tillfredsställande.

3. Fri undervisningsmateriel. Såsom i det föregående blivit antytt har 1946 års riksdag beslutit, att fri skolmateriel skall beviljas åt alla elever i folkskolan, varvid statsbidrag utgår med visst belopp. Det kan enligt skolutredningens mening då ifrågasättas, huruvida icke även lärjungar, som fullgöra skolplikten i andra allmänna skolor än folkskolan, borde beredas förmånen av fri undervisningsmateriel. Otvivelaktigt skulle en dylik anordning vara till fördel för undervisningen även i fortsättningskolor, högre folkskolor, mellanskolor, flickskolor och realskolor. Någon allmän utredning syftande till en sådan reform har icke verkställts. Av en partiell un-

dersökning rörande kommunala understöd åt lärjungar i högre skolor, som vi företagit och för vilken närmare redogöres längre fram i detta kapitel, framgår, att i vissa kommuner anslag beviljas till skolhjälp — däribland även undervisningsmateriel — åt behövande lärjungar i dylika skolor. I Stockholm beviljas från och med år 1946 fria läroböcker åt alla lärjungar även på realskolestadiet. Vid icke så få högre skolor förfogar man över avkastningen av fonder, vilket möjliggjort utdelandet av stipendier och premier åt behövande lärjungar, varmed bl. a. kostnaden för undervisningsmateriel kunnat bestridas. Även stipendier ur allmänna arvsfonden utgå i viss omfattning.

Riksdagen har från och med läsåret 1945/46 i huvudsaklig överensstämmelse med vårt förslag beviljat särskilda anslag till stipendier åt inackorderade och dagligen resande lärjungar vid högre skolor samt åt lärjungar, som bedriva enskilda studier genom korrespondens, och 1946 års riksdag har efter en på skolutredningens förslag byggd proposition i ärendet utvidgat detta stipendiesystem till att omfatta dels grundstipendier, dels behovsprövade stipendier för lärjungar på alla orter. Därigenom har frågan om de ekonomiska betingelserna för fortsatt skolgång, av vilka frågan om anskaffandet av läroböcker och undervisningsmateriel utgör en del, för de högre skolornas lärjungar kommit i ett vida gynnsammare läge än tidigare.

I enlighet med den allmänna tankegång, åt vilken skolutredningen givit uttryck, att skolpliktstidens skolformer skola sammanföras till en enhetligt organiserad och ledd elementarskola, bör även skolhjälp vara enhetlig för alla lärjungar på en dylik skolas olika stadier, således även när det gäller fri undervisningsmateriel.

Vi äro dock väl medvetna om att inom den nuvarande skolorganisationen såväl organisatoriska som ekonomiska problem kunna ställa sig olika inom de obligatoriska och icke obligatoriska skolformerna — detta icke minst på grund av det nyinrättade statliga stipendiesystemet i de högre skolorna — och att därför en särskild utredning bl. a. i fråga om fria läroböcker och fri undervisningsmateriel också åt skolpliktiga lärjungar i andra allmänna skolor än folkskolan är erforderlig. Vi utgå ifrån att en dylik utredning kommer till stånd, sedan riksdagen nu tagit ställning till förslaget om fri undervisningsmateriel för lärjungar i folkskolan, och framlägga därför icke något förslag i denna fråga.

4. Skolunderstöd till lärjungar i andra allmänna skolor än folkskolan. Såsom framgår av det föregående har skolhjälp varit tillförsäkrad lärjungarna i den obligatoriska folkskolan genom bestämmelsen i folkskolestadgan § 49, att för ändamålet skola anslås särskilda medel, vilka skola omhänderhavas av skolrådet (skolstyrelsen). Den omständigheten, att bestämmelsen införts i folkskolestadgan, som reglerar skolgången för alla lärjungar, vilka icke undervisas i andra skolor eller i hemmet, måste anses

innebära, att endast lärjungarna i den obligatoriska skolan avsetts vid bestämelse utfärdande. Denna tolkning av folkskolestadgans bestämmelse om understöd för skolgångens fullgörande synes ha omfattats av såväl de centrala som de lokala myndigheterna.

Genomföres den av oss föreslagna skolorganisationen, i vad det gäller folkskolans utbyggande till lägst åttaårig och sammanförande av skolpliktsålderns skolformer till en enhetsskola, synas några bärande skäl ur principell synpunkt knappast kunna anföras mot att även behövande lärjungar, som fullgöra skolgången i fortsättningsskola, högre folkskola, kommunal och praktisk mellanskola samt realskola, tillförsäkras skolunderstöd, så länge de befinna sig i skolpliktig ålder. Om man godtagger denna uppfattning, gäller det att besvara bl. a. frågan, vilken omfattning skolhjälpens borde få och i vilken form och på vilket sätt den borde utgå. För klarläggandet av dessa spörsmål har det syntts oss riktigt att i första hand söka erhålla kännedom om erfarenheterna av tillämpningen av § 49 i folkskolestadgan. I detta syfte ha vi tillställt de lokala folkskoleledarna i 22 städer, vilka också hade högre skolor, ett antal frågor för besvarande. I undersökningen ingingo såväl de största städerna som ett antal medelstora och mindre städer. Svar inkommo från alla tillfrågade. Avsikten med förfrågningarna var att erhålla besked om dels vilken omfattning understödet fått i fråga om såväl hjälpens art och storlek som antalet hjälpta lärjungar, dels huruvida förutsättningar funnes för att samma slags skolunderstöd skulle kunna utgå genom folkskolans understödsorganisation även till skolpliktiga lärjungar i andra allmänna skolor.

Det framgår av undersökningen, att den allmänna skolhjälpens i några fall hade fått synnerligen ringa omfattning. I ett fall hade icke något särskilt anslag härför upptagits i skolbudgeten. Detta behöver dock icke betyda, att lärjungarna på sådana orter blivit sämre tillgodosedda än på andra håll. Donationer eller andra enskilda medel, avsedda just för utdelandet av skolhjälp, ha i en del fall stått till förfogande. Sålunda har i något svar anmärkts, att kläder och skor utdelas genom privata föreningar, endast tofflor erhållas genom skolan. I andra fall ha donationsmedel eller bidrag från annat enskilt håll stått till förfogande, varigenom bidraget av allmänna medel kunnat begränsas. I regel har skolhjälpens utgått i form av kläder och skodon. I några få fall har till dylik hjälp räknats även barnbepisning. Härigenom har givetvis den redovisade kostnaden för skolhjälpens blivit större än eljest. Dylika smärre avvikelser sakna dock betydelse för den uppfattning av förhållandena i stort, som undersökningen avsett att ge. Vid bedömandet av skiftningarna i understödets storlek liksom även av andra i undersökningen ingående faktorer bör även tagas i beaktande olikheterna i befolkningens sammansättning. Det föreligger icke samma hjälpbehov i en stad med en förhållandevis enhetlig befolkning, som i allmänhet har någorlunda jämn sysselsättning och goda inkomster, som i en

stad med stor industribefolkning och mer eller mindre konjunkturbetonade arbets- och inkomstförhållanden. Även andra orsaker till ojämnhet i understödet på skilda orter kunna givetvis föreligga, t. ex. olika inställning hos befolkningen, när det gäller att begära skolhjälp, och olika inställning hos de myndigheter, som skola bevilja den. Efter dessa allmänna påpekanden lämnas i det följande en närmare redogörelse för undersökningen.

Antalet lärjungar i de undersökta skoldistriktens folkskolor utgjorde sammanlagt cirka 105 950. Av dessa hade omkring 15 500 eller närmare 15 % erhållit skolhjälp i någon form av allmänna medel. Procenttalet barn, som erhållit sådan hjälp, växlade avsevärt de olika skoldistrikt emellan. Högsta procenttalet var 30 %, som förekom i två fall, lägsta var 2 %, som förekom i ett fall. I tre städer erhöles 20 % understöd, i fyra städer 12 à 15 % och i sex städer 8 à 10 %. Medeltalet lärjungar som erhållit skolhjälp utgjorde som sagt cirka 15 % av samtliga i undersökningen ingående elever.

Även de belopp, som i medeltal per understödd lärjunge använts till skolhjälp, förededde stora olikheter, från lägst 13 kronor 36 öre i ett distrikt till högst 65 kronor 19 öre i ett distrikt. Medeltalet för alla distrikt, där skolhjälp förekom, utgjorde 37 kronor 90 öre, eller i runt tal 38 kronor per elev. Slås de för skolhjälp anslagna medlen ut på samtliga lärjungar i folkskolan i de berörda distrikten, blir medeltalet per lärjunge i runt tal 6 kronor.

Såsom redan antytts, har understödet utgått in natura och i regel bestått av kläder och skodon. Sålunda uppge alla i undersökningen ingående skoldistrikt utom ett, att kläder utdelats; 16 av skoldistriktet uppge utdelning även av skodon. Jämväl skolagning bekostas av en del skoldistrikt. I ett par fall uppges, att fri läkarvård och medicin, glasögon och läroböcker ingått i understödet. Dylika förmåner utgå i verkligheten i ett stort antal skoldistrikt men inräknas i allmänhet icke i den i § 49 föreskrivna skolhjälp. Det uppges, att kontanthjälp icke har förekommit i något av de undersökta distrikten.

En av oss framställd fråga, huruvida de kommunala myndigheterna bevilja understöd i någon form åt lärjungar inom de högre skolorna inom kommunen, har besvarats jakande av 16 av de 22 tillfrågade städerna. Det lämnade understödet är av olika beskaffenhet och omfattning. I en kommun lämnas sålunda 50 kronor per termin åt 10 sådana elever i läroverket, som haft nedsatt terminsavgift och god framgång i sina studier. I ett annat fall utgå ur fonder under folkskolestyrelsens förvaltning stipendier à 100 och 50 kronor om sammanlagt 1 850 kronor per år. I en av de större kommunerna utgå stipendier om cirka 10 000 kronor till lärjungar i kommunala och praktiska mellanskolan samt fria läroböcker och frukostbidrag till behövande lärjungar där, ävensom bidrag till spår-vagnsresor och anordnande av billiga skolmåltider till elever i kommunala flickskolor och allmänna läroverk. En annan kommun beviljar fri tand-

vård åt alla lärjungar upp till 15 år, som ha nedsatt terminsavgift. En större kommun har för år 1945 beviljat sammanlagt 2 000 kronor att utgå till 20 lärjungar i läroverk, flickskola och kommunal mellanskola. I Stockholm förekommer i viss mån utdelning av kläder genom barnavårdsnämndens försorg till lärjungar i högre skolor, och från och med år 1946 skola, som nämnts, fria läroböcker utgå till alla lärjungar även på realskolestadiet. Från ett par håll uppgives, att stipendier utgå även till lärjungar på gymnasiet.

Förmåner av nu nämnt slag lämnas även inom övriga kommuner, där understöd till lärjungar i högre skolor uppgivits utgå. Sammanlagt beviljas åt lärjungar i högre skolor stipendier i fyra kommuner, tandvård i fyra, läroböcker och materiel i sex och bespisning i tre av de tillfrågade 22 kommunerna. Från en kommun meddelas, att motion blivit väckt i stadsfullmäktige om att alla socialpedagogiska anordningar skulle avse även skolpliktiga lärjungar i de högre skolorna.

Hjälp åt lärjungar i andra skolor än folkskolorna synes i allmänhet omhänderhavas av resp. skolor, i några fall av folkskolestyrelserna. Rörande organisationen av skolhjälp i folkskolan hade vi framställt följande fråga: »Hur var denna understödsverksamhet organiserad med avseende på granskning och beviljande av ansökningar, utdelning av hjälp etc.?». Då några allmänna regler icke äro fastställda för hjälpverksamhetens bedrivande i annan mån än att härför anslagna medel skola omhänderhavas av skolrådet (skolstyrelsen), ha de organisatoriska anordningarna för skolhjälpens tillhandahållande helt kunnat utformas efter de lokala förhållandena. De ha därför blivit mycket skiftande. Av naturliga skäl har organisationen i mindre städer med ett litet antal hjälpbehövande lärjungar kunnat bli förhållandevis enkel. Följande anordning kan betecknas som typisk för dylika skoldistrikt (Mariestad). Skolstyrelsen tillsätter en understödsnämnd, i vilken överläraren är självskriven ledamot. Nämnden omhänderhar verksamheten. Avtal träffas med någon beklädnadsaffär om tillhandahållande av barnkläder och skodon av viss kvalitet till visst pris. Målsman, som önskar erhålla skolhjälp, inger till nämnden ansökan härom med uppgivande av sina ekonomiska förhållanden. Ansökningen behandlas av nämnden eller avgöres av överläraren ensam efter vissa fastställda grunder. Den sökande erhåller rekvisition till någon affär på den beviljade skolhjälp.

Inom de mindre städerna torde i allmänhet personkännedomen vara så pass stor, att inga mera omfattande åtgärder behöva tillgripas för att kontrollera hjälpbehovet. Redan inom de medelstora städerna visar sig behov föreligga av särskild undersökning av den sökandes ekonomiska förhållanden, medan förfarandet i övrigt vid skolhjälpens utdelande i stort sett blir detsamma som i de mindre skoldistrikten. Följande svar på frågan om skolhjälpens organisation i en medelstor stad må anföras som exempel (Karlskoga). En bidragsnämnd är tillsatt inom folkskolestyrelsen, bestående

av folkskolestyrelsens ordförande, överläraren och assistenten på folkskol-expeditionen. Målsmannen inger till expeditionen ansökan på särskild blankett med uppgift om bl. a. antalet barn i skolåldern, inkomst under föregående år och nuvarande inkomst per månad. Ansökningen insändes till mantalsregistret för anteckning av föregående års inkomst. I vissa fall kontrolleras uppgiften om nuvarande förtjänst hos arbetsgivaren. Vid bedömandet av bidragsbehovet utgår man ifrån att behov föreligger, om inkomsten understiger 3 600 kronor och barnantalet i skolåldern är ett. För varje ytterligare barn höjes inkomstgränsen med 300 kronor. Hänsyn tages även till andra omständigheter, såsom skolvägens längd och förekomst av sjukdom i familjen. Sedan ansökan beviljats, erhåller den bidragssökande en anvisning till viss beklädnadsaffär, där han kan utfå de beviljade varorna.

I de största städerna ha särskilda organ tillskapats för skolhjälpens omhändertagande. Vid Stockholms folkskolor, som ha största antalet hjälptagande lärjungar, 4 648 läsåret 1944/45, är hjälpverksamheten organiserad på följande sätt.

Folkskoledirektionens ekonominämnd behandlar frågor angående beklädnadshjälp. På direktionens expedition är inrättad en särskild beklädnadsavdelning, vars föreståndare handhar den omedelbara föredragningen för ekonominämnden. Ansökningsförfarandet är så ordnat, att barnet i skolan erhåller en ansökningsblankett, som målsmannen skall fylla i och där han får ange, vilka kläder som behövas för skolgången, samt redovisa sin och familjens ekonomiska ställning. Blanketten lämnas till läraren, som har att avge sitt utlåtande om barnets behov av kläder. Den vidarebefordras sedan till folkskoledirektionens beklädnadsavdelning, som hos socialregistret införskaffar vissa uppgifter om familjen samt kontrollerar de uppgivna inkomsterna. När ansökningarna färdigbehandlats och förslag på kläder äro satta, fattar ekonominämnden beslut. Rekvisition utskrivs med hänvisning till viss firma, dit barnet får gå och prova ut passande kläder. Rekvisitionen utskrivs i tre exemplar, varav barnet erhåller det första, överläraren det andra, medan det tredje arkiveras å folkskoledirektionens expedition.

För bedömande av spörsmålet om möjligheten och lämpligheten av att genom folkskolans understödsorgan tillhandahålla skolhjälp även åt skolpliktiga barn i andra skolor än folkskolan ha vi hos de här ifrågavarande skoldistriktet begärt följande uppgifter: 1) antalet skoldistriktet tillhörande skolpliktiga lärjungar i annan allmän skola inom kommunen än folkskolan (läroverk, kommunal mellanskola etc.);¹ 2) hur många av dessa lärjungar som kunde beräknas ha varit i behov av skolhjälp enligt samma bedömningsgrunder, som tillämpades i folkskolan, och 3) om det enligt den tillfrågade skolledarens uppfattning skulle förorsaka större merarbete eller organisatoriska svårigheter för folkskolans understödsutdelande organ att

lämna skolhjälp även åt skolpliktiga lärjungar i andra allmänna skolor i kommunen samt motivering för den tillkännagivna uppfattningen.

Svaren på den första frågan utvisa, att skolpliktiga lärjungar i annan allmän skola än folkskolan utgjorde lägst 7 % (Gävle och Karlskoga) och högst 28 % (Skara) av hela antalet lärjungar i skolpliktsåldern.¹ För Stockholm var procenttalet 16, för Göteborg 12 och för Malmö 15. I hälften av de undersökta skoldistrikten gingo mellan 10 och 15 % av de skolpliktiga barnen i andra allmänna skolor än folkskolan. Medeltalet för de 22 skoldistrikten var 13 %.

Den andra av ovannämnda frågor, hur många av de skolpliktiga lärjungarna i andra allmänna skolor som kunde beräknas behöva skolhjälp, hade framställts för att erhålla en ungefärlig uppfattning om, vilka organisatoriska och ekonomiska konsekvenser beviljandet av skolhjälp även åt dessa lärjungar kunde väntas få. Frågan har besvarats av femton och lämnats obesvarad av sju skoldistrikt. Några av svaren äro svävande men ge dock vissa hållpunkter. De flesta äro preciserade i siffror. Som väntat skulle ökningen av antalet hjälpbehövande bli störst i Stockholm, där folkskolans skolhjälpssklientel väntas stiga från nuvarande 4 648 till 5 448 lärjungar eller med 800 lärjungar. I Malmö, där cirka 3 000 lärjungar för närvarande erhålla skolhjälp, beräknas tillkomma »något hundratal», i Halmstad ett 20-tal, i de mindre städerna blott 10—15 lärjungar.

Ur ekonomisk synpunkt skulle beviljandet av skolhjälp åt här ifrågavarande lärjungar i högre allmänna skolor för Stockholm betyda en ökning av anslaget för detta ändamål från omkring 303 000 kronor till omkring 352 000 kronor ($800 \times 65 : 19$ kronor), för Malmö, där skolhjälpanslaget för närvarande är cirka 45 000 kronor, skulle ökningen bli blott något tusental kronor, och för de mindre städerna, där klientelet skulle ökas med blott 10—15 lärjungar, skulle kostnadsökningen i allmänhet stanna vid något hundratal kronor. I ett fall beräknas, att intet av de i läroverket gående skolpliktiga barnen skulle komma att söka skolhjälp.

Den tredje frågan inom den här behandlade gruppen gällde, huruvida utdelandet av skolhjälp genom folkskolans hjälporgan åt skolpliktiga lärjungar i andra allmänna skolor än folkskolan skulle förorsaka större merarbete eller organisatoriska svårigheter. Frågan har besvarats av 17 skoldistrikt och lämnats utan svar av 5. Av de förstnämnda ha 12 besvarat den nekande och 5 jakande. Flertalet har alltså ansett, att det ej skulle vålla några särskilda svårigheter för folkskolans hjälporgan att sköta om skolhjälp även för det i regel ringa antalet hjälpbehövande inom andra skolor. I motiveringarna för denna uppfattning framhålles av flera, att arbetet skulle bli av ringa omfattning. Lärjungarna i de högre skolorna ha kommit från folkskolan, som i regel redan känner till deras förhållanden. Merarbete skulle visserligen uppstå i den mån som antalet hjälpsökande öka-

¹) Skolpliktiga lärjungar i privatskolor ej inräknade.

des, varigenom i något fall ökad arbetskraft skulle erfordras. Bland dem, som anse, att folkskolans hjälporgan kunde utföra även den ökade uppgiften, äro Stockholm, Göteborg och Malmö. Motiveringen härför är, att organisation för ändamålet finnes, personalen är van och normerande föreskrifter uppställda. I Malmö äro variationerna i antalet hjälpsökande lärjungar i folkskolan så stora, att ökningen med liknande fall från andra skolor knappast skulle märkas.

Av de fem skolledare, som avböja, att andra än folkskolans lärjungar erhålla understöd genom folkskolans förmedling, ha endast tre motiverat sin uppfattning. Det framgår av motiveringen, att det ej är organisatoriska svårigheter utan det väntade merarbetet, som varit bestämmande för inställningen. I ett av dessa distrikt med stort procenttal hjälpsökande lärjungar finnes ingen särskild arbetskraft för omhänderhavande av skolhjälpen. Redan prövningen av folkskolans fall är så betungande, att någon utökning av klientelet ej anses böra ske. En av de båda andra skolledarna framhåller, att kontrollen skulle försvåras, och ifrågasätter, om icke socialvårdsbyrån kunde anlitas för ändamålet. Den tredje, som utgått ifrån det icke ifrågasatta förhållandet, att folkskolan skulle infordra uppgifter rörande hjälpbehovet från de högre skolorna, anser, att arbetet härmed och med kontrollen skulle bli tidsödande.

Vi ha icke ansett det ingå i vår uppgift att bedöma eller värdesätta tillämpningen av bestämmelserna i folkskolestadgan rörande beviljandet av skolhjälp. Avsikten med vår här ovan redovisade undersökning har, såsom tidigare framhållits, varit att erhålla material för bedömning av den framkomna tanken, att skolhjälp skulle kunna genom de organ, som omhänderhava skolhjälpen till folkskolans lärjungar, lämnas även till skolpliktiga lärjungar i andra allmänna skolor och efter samma grunder som till lärjungarna i folkskolan. Resultatet av undersökningen synes oss utvisa, att varken administrativa eller organisatoriska svårigheter behöva utgöra hinder för en sådan anordning. Givetvis förutsätta vi därvid medverkan från nyssnämnda skolors lärare och rektorer. Icke heller ur ekonomisk synpunkt föreligga några vägande skäl mot att kommunerna vidkännas den i jämförelse med nu utgående skolhjälpanslag ringa kostnadsökning, som skulle uppkomma, om kommunens alla skolpliktiga barn i här ifrågavarande skolor erhöles skolhjälp efter samma grunder.

Det stora flertalet av de av oss tillfrågade kommunala skolledarna, vilka alla ha närmaste kontakt med tillämpningen av gällande bestämmelser om skolhjälp, har ansett, att organisatoriska eller arbetstekniska svårigheter ej skulle möta för folkskolans hjälporgan att omhänderha även den här ifrågasatta utökningen av klientelet. Att bland dem, som deklarerat en sådan uppfattning, befinna sig även skolledarna i de tre största skoldistrikten med deras stora hjälpsökande klientel torde borga för att avgörande hinder ur

här ifrågavarande synpunkter icke uppställa sig på något håll. I det fåtal städer, där organisationen av skolhjälp ansetts ej ännu ha fått en tillfredsställande form eller där arbetskraften anses otillräcklig, torde dessa olägenheter kräva avhjälpande redan genom den ökning av antalet hjälp-sökande, som kan väntas uppstå vid övergång till 8-årig folkskola. Beaktas må jämväl, att de lärjungar, som i skolpliktsåldern övergått till annan allmän skola, skulle haft rätt att anlita folkskolans hjälporgan, om de gått kvar i folkskolan. Emellertid synas icke några generella föreskrifter för närvarande böra lämnas om det sätt, på vilket skolhjälp skall tillhandahållas inom de skilda skolorna. Beslutanderätten härom torde böra tillkomma de enskilda kommunerna. I den mån den av oss i annat sammanhang föreslagna enhetsskolan genomföres, torde en enhetlig organisation även av skolhjälpens tillhandahållande allmänt böra genomföras.

Om således de skolpliktiga lärjungarna i allmänna högre skolor med hänsyn till rent praktiska förhållanden vid behov skulle kunna erhålla hjälp till skolgången genom folkskolans organ, återstår att taga ställning till frågan, huruvida den för lärjungarna i folkskolan gällande hjälpformen är lämplig även för här ovan nämnda lärjungar. Därvid bör uppmärksammas att med nu beslutade statliga stipendiesystem lärjungar, som sakna högre skola i eller i närheten av hemorten, ävensom mindre bemedlade lärjungar oavsett bostadsorten, kunna erhålla stipendier av ena eller andra slaget i kontanter för vidare gående studier och att stipendier kunna utgå även medan dessa lärjungar äro kvar i skolpliktsåldern.

För sistnämnda lärjungeklientel är visserligen den begränsningen i rätten till stipendium genomförd, att behovsprövade stipendier ej utgå till lärjungar i realskoleklasserna 1⁵, 2⁵ och 1⁴ och motsvarande klasser i övriga högre skolor. Till lärjungar i real- och mellanskolklasserna 3⁵ och 4⁵, som äro parallella med folkskolans 7:e och 8:e klass, och 2⁴, som är parallell med folkskolans 8:e klass, samt till lärjungar i motsvarande klasser i andra högre skolor kunna emellertid utgå kontanta behovsprövade stipendier på intill 540 kronor för läsår, medan de mindre bemedlade lärjungar, som gå kvar i folkskolan, på motsvarande ålderstadier, enligt vad det ovan återgivna undersökningsresultatet utvisar, erhålla skolhjälp med blott bråkdelen av denna summa och uteslutande in natura.

Av det anförda framgår, att genom 1946 års riksdags beslut i stipendiefrågan skolhjälp får olika karaktär och omfattning, beroende på i vilken skola lärjungarna fullgöra skolplikten, varvid de lärjungar, som intagas i andra allmänna skolor än folkskolan eller i av staten understödda enskilda läroanstalter, kunna efter behovsprövning erhålla vida större förmåner än de, som gå kvar i folkskolan. Å andra sidan äro icke alla lärjungar i skolpliktsåldern i dessa andra skolor tillförsäkrade stipendier eller annan skolhjälp, enär endast lärjungar med dokumenterad god studielämplighet kunna få stipendium. Hur nu gällande bestämmelser kunna verka, må belysas med

ett par exempel. Av två obemedlade lärjungar, som följt varandra i klasserna genom grundskolan och där gjort lika framsteg, går den ene över till realskolan, medan den andre fortsätter folkskolan ut för att därefter övergå till yrkesskola. När den förstnämnde hunnit till klass 3⁵, har han möjligheter att i skolhjälp erhålla ett kontant belopp av 540 kronor för läsåret, varmed han kan dels bestrida kostnaden för kläder, skodon och läroböcker, dels bidra till sitt uppehälle i hemmet. Den i folkskolans 7:e och 8:e klass kvargående lärjungen erhåller i skolhjälp, där denna är störst, kläder och skodon till ett värde av omkring 65 kronor per läsår. Men även följande läge kan uppstå. Den, som går kvar i folkskolans högsta klasser, är tillförsäkrad skolhjälp vid behov, medan den, som gått över till realskola, kan bli helt utan stipendier eller annan skolhjälp. Dylika bestämmelser kunna knappast te sig rättvisa i allmänhetens ögon. De kunna ej heller bidra till att åstadkomma den sociala likvärdighet mellan de båda skoltyperna, som vi i olika sammanhang förordat och som allmänt synes eftersträvas. Det torde ej med skäl kunna göras gällande, att lärjungar på samma åldersstadier och i parallella skolklasser skulle ha olika behov av skolhjälp, därför att de gå i olika skolor. Avgörande skäl synas oss tala för att alla behövande lärjungar, som fullgöra den obligatoriska skolgången i allmänna skolor i hemorten eller dess närhet, erhålla ekonomisk skolhjälp efter samma grunder och av samma slag. En närmare motivering för denna uppfattning lämna vi i kapitlet om stipendierna på annat ställe i detta betänkande.

Under hänvisning till de här framförda synpunkterna vilja vi förorda, att vid den allmänna översyn av olika bestämmelser och förslag rörande barnhjälp, som torde bli nödvändig inom en nära framtid för samordnande av de olika bidragsformerna, bestämmelserna om skolhjälp av vad slag det vara må så utformas, att de verka lika för alla skolpliktiga barn på samma ort.

5. Rådgivningsverksamhet i skolan. Vid sidan om undervisningsverksamheten och den praktiska socialpedagogiska verksamhet, som i det föregående berörts, har på många håll visat sig föreligga behov av en social och psykisk rådgivande och upplysande verksamhet i skolorna utöver den, som lärare och skolledare sedan gammalt kunnat utöva. Under senare år har detta behov framträtt med sådan skärpa, att försöksverksamhet i några fall upptagits i olika riktningar och i olika skolor. I det följande redogöres närmare för läget på detta område, varvid beröres dels den försöksvis anordnade sociala kuratorsverksamheten, dels den psykiska rådgivningen.

a. S. k. skolkuratorer. Verksamhet av social art har inom folkskolan sedan gammalt bedrivits av såväl klasslärare som, då sådan funnits, av överlärare och inom högre skolor av rektor och klassföreståndare.

Inom folkskolan i de större skoldistrikt har verksamheten kommit att avse de mest skilda uppgifter, såsom tillhandahållandet av barnbespisning, beklädnad, undervisningsmateriel, läkarvård och tandvård, anordnande av skolbad, koloni- och feriebarnevistelse samt fritidssysselsättning, rådgivning rörande lärjungarnas personliga problem, deras val av fortsatt studieväg eller övergång till förvärvslivet och samarbete med arbetsförmedling och barnavårdsnämnd. Efter hand som dessa verksamhetsgrenar utvidgats, har behov av särskild arbetskraft härför allt starkare gjort sig gällande. Där skolskötarsinstitutionen blivit införd, har skolans ledning liksom även de enskilda klasslärarna kunnat erhålla värdefull hjälp särskilt i vad det gällt skolans hygieniska och hälsovårdande uppgifter, ävensom i fråga om uppehållandet av en ur social synpunkt önskvärd kontakt mellan skolan och hemmen.

I vissa fall ha särskilda åtgärder visat sig vara behövliga för vården och tillsynen av de intellektuellt efterblivna lärjungarna såväl under deras skolgång som vid deras övergång till förvärvslivet. Den intellektuellt efterblivne råkar lätt att i socialt hänseende komma på villovägar och har ofta svårt att anpassa sig såväl till skolans krav och arbetsförhållanden som till förhållandena i samhället och arbetslivet. Inom skoldistrikt, där dessa lärjungar kunnat sammanföras till särskilda klasser eller — i stora skoldistrikt — till en särskild hjälpklassorganisation, ha deras förhållanden och förutsättningar mera ingående kunnat observeras och anordningar till deras hjälp vidtagas. Dessa problem ha uppmärksammats på olika håll, bl. a. i Stockholm och Göteborg.

Efter en ingående, år 1942 framlagd undersökning rörande de forna hjälpklasslärjungarnas förhållanden, sedan de lämnat skolan, deras val av yrke och ställning på arbetsmarknaden och en i samband med utredningen påbörjad mera tillfällig rådgivningsverksamhet, anställde Stockholms folkskoledirektion år 1943 två kuratorer för eftervård åt hjälpklasslärjungar, en manlig för gossar och en kvinnlig för flickor. Kuratorerna äro båda folkskollärare och fullgöra kuratorsverksamheten vid sidan av sin tjänst som lärare vid stadens folkskolor mot ett arvode av 500 kronor för år vardera.

Den ovan nämnda undersökningen hade ådagalagt, att ett mycket stort antal av de ungdomar, som lämnat hjälpskolan, även i fortsättningen behövde stöd och hjälp av olika slag. Många saknade stödet av ett gott hem. Endast en ringa del av gossarna hade hunnit få någon yrkesutbildning, medan flickorna i detta avseende hade det gynnsammare ställt. Huvudparten av dessa ungdomar saknade arbetsanställning, som gav dem full försörjning, många saknade helt sådan anställning. Undersökningen bekräftade även tidigare iakttagelser, att hjälpklassungdomen, särskilt pojkar, ofta råkar in på brottsliga vägar. På grundval av vad som under utredningen framkommit fastställdes för hjälpklasskuratorerna följande instruktion.

»Kuratorernas verksamhet bör företrädesvis omfatta följande uppgifter:

1. Mottagning för målsmän och f. d. elever en timme per vecka för samråd rörande de ungas angelägenheter, särskilt deras levnadsbanor och arbetsanställning.
2. Konferenser med lärarna i hjälpskolans avgångsklasser rörande elever, vilka efter avgång från skolan behöva omvårdnad och bistånd.
3. Besök i hjälpskolans avgångsklasser för att sätta enskilda elever i tillfälle att uttala sina önskemål rörande hjälp efter skoltidens slut.
4. Samverkan med ungdomsförmedlingen och hänvändelser till arbetsgivare rörande enskilda elever.
5. Fortgående undersökningar rörande avgångna hjälpklasselävers förhållanden beträffande arbetsanställning, sedliga och moraliska tillstånd, ev. förseelser o. d. samt vidtagande eller påkallande av de åtgärder, vartill förhållandena kunna föranleda. Samverkan bör därvid i erforderlig mån äga rum med barnavårdsnämndens vederbörande organ.
6. Vid utgången av varje läsår bör till folkskoledirektionen ingivas en kortfattad rapport om verksamheten.»

Efter dessa riktlinjer har kuratorsverksamheten bland hjälpskolans elever i Stockholm sedan fortgått. Av kuratorernas rapporter över verksamheten, av vilka vi tagit del, framgår, att denna varit till stort gagn för de unga. Enligt årsrapporten för arbetsåret 1944/1945 ha kuratorerna varje vecka haft mottagning för målsmän och elever för samråd rörande de ungas angelägenheter, särskilt deras tilltänkta levnadsbanor och arbetsanställningar. Ur rapporten må följande återgivas.

»Konferenser rörande elevernas möjligheter och behov ha hållits med alla de lärare, som innevarande läsår haft avgångsklasser. För att ytterligare få inblick i elevernas förutsättningar och önskemål rörande hjälp efter skoltidens slut, ha vi besökt hjälpskolans 7:e och 8:e klasser.

I respektive klasser ha hållits yrkesorienterande föredrag om ca 45 min. Därjämte ha lärare och elever fått framställa frågor. Vidare ha arbetsförmedlingens registreringskort ifyllts för varje elev. Eleverna ha också hjälpts tillrätta med förfrågningar och skrivande av ansökningshandlingar till ev. kurser etc.

I god tid före kurators besök, ha eleverna, i likhet med normalklassernas elever, skriftligen fått ifylla: 'Frågor inför yrkesvalet.'

I avsikt att skaffa lämpliga och passande anställningar åt såväl nu avgående som tidigare avgångna hjälpklasseläver ha vi dels vänt oss till arbetsförmedlingens olika avdelningar, t. ex. ungdomsförmedlingen, arbetsberedningskontoret o. s. v., dels till enskilda arbetsgivare. I regel ha kuratorerna medföljt eleverna vid deras besök på arbetsförmedlingens olika avdelningar och hos enskilda arbetsgivare.

Fortgående undersökningar ha gjorts rörande avgångna hjälpklasselävers förhållanden beträffande arbetsanställning samt sedliga och moraliska tillstånd. Samverkan har också skett med olika organ inom barnavårdsnämnden, varvid åtgärder rekommenderats, som i förekommande fall ansetts påkallade.

De senaste åren ha de avgående hjälpklasseläverna glädjande nog haft möjlighet att vinna inträde i vissa avdelningar av Stockholms stads lärlings- och yrkesskola.

Sålunda sökte i vår från hjälpskolans sjunde och åttonde gossklasser ej mindre än 35 gossar till mekanikerkurserna. Samtliga ha vunnit inträde. Av dessa placeras 23 gossar i de speciellt för hjälpklasseläver anordnade mekanikerkurserna vid Sofiagatan 2,

under det att ett så stort antal som 12 gossar placeras i de vanliga mekanikerkurserna. Detta sistnämnda faktum är synnerligen glädjande.

För att ekonomiskt hjälpa yrkesskolans elever har Hjälpklassernas skyddsförening vid olika tillfällen genom att utanordna penningmedel till klädbidrag, spårvagnspengar etc. varit till stor hjälp. Föreningen har ställt i utsikt att även i fortsättningen träda hjälpande emellan.»

Undersökningar, som gjorts vid hjälpklasserna inom Göteborgs folkskolor, visa, att ca 25 % av gossarna i dessa klasser vid avgång från skolan varit i kontakt med barnavårdsnämnden för förseelser av mer eller mindre allvarligt slag. Flickorna komma mera sällan i kontakt med barnavårdsnämnden under skoltiden. Hjälpklasslärjungarnas hemstandard belyses därav, att 67 % av samtliga gossars hem och 44 % av samtliga flickors hem varit i kontakt med barnavårdsnämnden. Förhållandena torde vara i stort sett desamma på andra större orter. Det anses naturligt, att även hjälpklassskolans ledning och lärare under sådana förhållanden måste i stor utsträckning syssla med sociala spörsmål. Ej minst är det av vikt, att dessa lärjungar, när de lämna skolan, få dennas stöd för att inordnas i arbetslivet.

I Göteborg tillsattes år 1942 i samarbete mellan representanter för folkskola och barnavårdsnämnd två hjälpklasskuratorer, en manlig för gossarna och en kvinnlig för flickorna. Kuratorerna utsågos bland hjälpskolans lärare, som haft tillfälle att väl lära känna lärjungarna under skoltiden och även voro förtrogna med de anpassningssvårigheter av olika slag, som dessa lärjungar hade att övervinna. Av praktiska skäl utsågos kuratorerna av barnavårdsnämnden, som även svarar för deras arvode. Enär anordningen skulle ha försökskaraktär, blev instruktionen för kuratorerna kortfattad. Det åligger hjälpklasskuratorerna

1) att i samförstånd med barnens föräldrar bedriva erforderlig råds- och hjälpverksamhet vid barnens avgång från skolan samt att i fortsättningen uppehålla förbindelse med barnet och utöva den tillsyn eller övervakning, som av förhållandena betingas;

2) att till barnavårdsnämnden anmäla de fall, vid vilka särskilda missförhållanden äro rådande och vilka kunna ifrågasättas påkalla barnavårdsnämndens särskilda ingripande; samt

3) att till barnavårdsnämnden vid varje termins utgång ingiva redogörelse för verksamheten.

Av redogörelser för verksamheten under de gångna åren, av vilka vi även för Göteborgs vidkommande tagit del, framgår, att även om kuratorsverksamheten från början var tänkt som hjälp huvudsakligen åt de avgångna hjälpklasslärjungarna, förhållandena i allt större utsträckning ha krävt kuratorernas medverkan vid lösandet av svårigheter av skilda slag även under skoltiden. Kuratorerna ha särskild mottagning i skolan, där såväl föräldrar som lärjungar erhålla råd och hjälp, besöka samtliga lärjungars hem och ta del av de följesedlar, som finnas upprättade över varje hjälpklassbarn

och i vilka vederbörande klasslärare varje år anteckna sina iakttagelser angående barnen och deras hem. Kuratorerna erhålla därigenom en god uppfattning om bl. a. lärjungarnas förutsättningar på arbetsmarknaden. Samtliga avgående elever uppföras på särskilda registerkort, där även anteckning sker om deras anställning i arbetslivet och om arbetsgivarnas uppfattning om deras lämplighet där. De avgångna lärjungarna ha hela tiden följts av kuratorerna, som ej sällan måst tillse, att den, som kommit på fel plats, förts över i annan sysselsättning och att arbetsovilliga ungdomar söka sig arbete eller, där fara för vanart är för handen, omhändertagas för skydds-uppfostran.

Av fyra årskullar hjälpklassgossar, sammanlagt 225 stycken, hade 10 omhändertagits för skyddsuppfostran eller vårdanstalt. Praktiskt sett alla de övriga ha införts i arbetslivet. Bland de kvinnliga hjälpklass eleverna har verksamheten i stort sett följt samma linjer, om också antalet fall varit mindre.

Förutom med eftervårdsarbetet ha kuratorerna sysslat med åtskilliga löpande fall under lärjungarnas skoltid, vilka krävt särskilda undersökningar och åtgärder, såsom dålig tillsyn i hemmet, osedlighet, skolk, snatteri och skadegörelser.

I sitt arbete ha hjälpklasskuratorerna enligt uppgift i föreliggande redogörelser för verksamheten sökt samarbeta — förutom med skolans ledning — med barnavårdsnämndens, ungdomsförmedlingens, fattigvårdens, polisens och skyddsvärnets personal. Enligt vederbörande lokala myndigheters mening har kuratorsverksamheten vid hjälpskolan varit till stort gagn för de unga.

Med anledning av de goda erfarenheterna av kuratorsverksamheten vid hjälpskolan i Göteborg utvidgades verksamheten från och med läsåret 1944/45 till att omfatta även lärjungarna i den egentliga folkskolan. På samma sätt som vid tillsättandet av kuratorerna vid hjälpskolan byggdes organisationen upp under samarbete mellan barnavårdsnämnden och folkskolestyrelsen. Inom varje överlärardistrikt — inalles tio med i genomsnitt c:a 2 000 lärjungar var — utsåg barnavårdsnämnden efter förslag från folkskolans sida en tjänstgörande lärare till kurator. Medan arbetet för kuratorerna i hjälpskolan mest består i eftervårdande verksamhet, siktar kuratorsverksamheten i den egentliga folkskolan mest på hjälp och stöd åt lärjungarna under deras skoltid. Den utgör ett försök att förverkliga det samarbete mellan skola—hem—barnavårdsnämnd, som anbefalles i § 16 av barnavårdslagen. Då denna skolkuratorsverksamhet så vitt vi kunnat utröna är den första i sitt slag i vårt land, återgivas här in extenso de riktlinjer, som fastställts för kuratorernas verksamhet.

1. Kurator skall vara en förmedlande länk mellan barnavårdsnämnden och det överlärardistrikt, inom vilket han tjänstgör.

2. Kurator skall inom distriktet med vaksamt intresse följa skolbarnens sociala förhållanden.

3. Anmälan rörande skolk och andra förseelser, som av klassföreståndare ingives till överläraren, skall, efter överlärarens beprövande, undersökas av kuratorn. Det ankommer sedan på kuratorn att i samråd med överläraren och klassföreståndaren vidtaga åtgärder för den felandes tillrättaförande.

4. För att vid varje tillfälle kunna ha överblick över verksamheten inom distriktet bör kurator föra register med anteckningar över vidtagna åtgärder beträffande de familjer och barn, som påkallat hans uppmärksamhet. Registret hålles tillgängligt hos överläraren på dennes expeditionstid.

5. Kurator bör genom hembesök göra sig förtrogen med berörda familjers hemförhållanden.

6. Kurator bör i möjligaste mån ge berörda barn anvisning på lämplig fritidssysselsättning.

7. Kurator bör vara föräldrarna behjälplig med råd och anvisningar beträffande barnens fostran, deras fortsatta utbildning och arbetsanställningar.

8. Kurator bör ägna särskild uppmärksamhet åt de skolbarn, vars familjer av någon anledning kommit i kontakt med barnavårdsnämnden, och därför på nämndens byrå ta del av utredningar, som gjorts beträffande dessa familjer.

9. Kurator bör efter samråd med överlärare och klassföreståndare till barnavårdsnämnden anmäla allvarigare missförhållanden beträffande barnet eller dess hem.

10. Kurator bör i möjligaste mån följa utvecklingen hos de barn, som under skoltiden varit under kuratorns uppsikt, även sedan de lämnat folkskolan och i förekommande fall föreslå lämpliga åtgärder särskilt med hänsyn till arbetsanskaffning.

11. Kurator bör ha en bestämd mottagningstid, då han är anträffbar per telefon och kan taga emot besök av målsmän.

12. Kurator bör för varje läsår före den 1 juli till barnavårdsnämnden ingiva redogörelse för sin verksamhet.

Av kuratorernas redogörelse för det första verksamhetsåret — 1944/1945 — framgår, att samarbetet mellan å ena sidan kuratorerna och å andra sidan hem—skola—barnavårdsnämnd utfallit på ett fullt tillfredsställande sätt. Kuratorerna ha haft mottagning på vederbörande skola, där föräldrar och målsmän kunnat komma i kontakt med dem. En av kuratorernas angelägnaste uppgifter, att ordna för barnens fritidssysselsättning, har kunnat fullgöras därigenom, att kuratorn dels är medlem av barn- och ungdomsrådet inom resp. församlingar, dels ledamot av fritidskommittén inom resp. överlärardistrikt.

Statistiskt framgår kuratorernas verksamhet av följande tabell, som utvisar det sammanlagda antalet »fall», som krävt ingripande under det första verksamhetsåret:

skolk	59 fall	djurplågeri	16 fall
snatterier eller stöld	91 »	sexuell vanart	29 »
inbrott	9 »	dåliga hemförhållanden	52 »
förfalskning och bedrägeri .	2 »	rymning	7 »
skadegörelser	22 »	allmän vanart	37 »
anläggande av gräsbrand ..	9 »		

I de redovisade fallen ingå icke småförseelser, som klassföreståndarna själva utan större svårigheter kunna komma till rätta med. Endast allvarigare förseelser eller svårigheter överlåtas på kuratorn. Denne har att efter utredning och samråd med klassföreståndare och överlärare avgöra, om ärendet är av sådan natur, att det bör överlämnas till barnavårdsnämnden eller om det kan bli ett mellanhavande mellan skolan och hemmet under kuratorns förmedling. Kan det senare alternativet komma i fråga, har man vunnit, att föräldrar och barn sluppit den direkta kontakten med barnavårdsnämnden som bestraffande uppfostringsmyndighet. Det hela ordnas som en uppgörelse mellan skola och hem. På detta sätt kan ett ingripande ske på ett för alla parter smidigt sätt inom ramen för skolans övriga fostrande arbete.

Enligt redogörelsen för verksamheten ha kuratorerna sökt samarbete med pedagogiska och sociala institutioner av olika slag, såsom medicinska rådgivningsbyrån i uppfostringsfrågor, fattigvården, barnbeklädnadsällskap, kommittéer för beredande av kolonivistelse och fritidsverksamhet samt församlingarnas barn- och ungdomsråd, som särskilt har fritidssysselsättning på sitt program. Syftet härmed har varit att åstadkomma en verksamhet av förebyggande art till motverkande av vanart, vanvård och missförhållanden av olika slag bland barnen.

Den här omnämnda rådgivningsverksamheten i folkskolan har särskilt tagit sikte på socialt missanpassade lärjungar, rörande vilka förebyggande åtgärder varit påkallade. Erfarenheten har emellertid visat, att ett behov av social rådgivningsverksamhet, ehuru av annat slag, föreligger även i fråga om lärjungar av i olika avseenden normal läggning.

Behov av särskilda kuratorer ha visat sig föreligga också inom högre skolor, och vid några läroverk i Stockholm har kuratorsverksamhet sedan något år tillbaka varit anordnad. Då det här i regel varit fråga om äldre elever än i folkskolan ävensom ett annorlunda sammansatt lärjungeklientel än inom den obligatoriska skolan, ha läroverkskuratorernas uppgifter icke heller blivit desamma som folkskolans. För kuratorsverksamheten vid högre allmänna läroverket för gossar å Norrmalm, högre allmänna läroverket å Kungsholmen samt högre allmänna läroverket i Bromma redogöres närmare i bilaga V till 1940 års skolutrednings betänkande och utredningar (stat. off. utr. 1945: 43), i vilken sektionschefen i arbetsmarknadskommissionen E. Neymark behandlar frågan om skolungdomens vägledning till utbildning och yrke.

Utöver de där lämnade uppgifterna må följande anföras ur en redogörelse för kuratorsverksamheten vid Norra latinläroverket och Kungsholms läroverk i Stockholm, som ställts till vårt förfogande av den där tjänstgörande kuratorn.

En av föräldraföreningen vid Norra latinläroverket vårterminen 1943 på-

börjad kuratorsverksamhet övertogs senare med godkännande av ecklesiastikdepartementet av statens arbetsmarknadskommission, varvid en heltidstjänst för kuratorsverksamheten inrättades för de båda läroverken gemensamt. Anordningen har karaktär av försöksverksamhet. En preliminär instruktion för kuratorsverksamheten har uppgjorts.

»Kuratorn, som är direkt underställd läroverkens rektorer, skall i sin verksamhet ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som lämnas av dem, och hålla dem under rättade om verksamhetens gång. Det åligger vidare kuratorn, att vid sammanträde i läroverkens sociala råd avgiva redogörelse för sin verksamhet samt, om rådet icke annorlunda beslutar, vara föredragande i rådet. Vid rådens sammanträden skall kuratorn föra protokoll.

Verksamheten skall bedrivas i samarbete med skolläkaren och skolsköterskan. Kuratorn får icke befatta sig med rent medicinska uppgifter, enär dessas fullgörande åligger skolläkaren och skolsköterskan. Avgränsningen mellan skolsköterskans och kuratorns verksamhetsområden skall ske enligt anvisningar från skolöverläkaren.

Till arbetsnämnden i Stockholms stad skall kuratorn avgiva rapporter enligt av nämnden utfärdade anvisningar och bestämmelser. Därest arbetsuppgifterna inom läroverken ej taga kuratorns arbetskraft helt i anspråk, exempelvis vid allmänna ferier, har kuratorn skyldighet att fullgöra andra uppgifter, som föreläggas honom av arbetsnämnden.

Kuratorn skall tjänstgöra varannan dag vid vardera läroverket å tider, som fastställas av vederbörande rektor. Arbetstiden skall så fördelas, att tillräcklig tid avsättes för besök i de olika klasserna, för konferenser med lärare, skolläkare och skolsköterska och underhandlingar med sociala institutioner samt registrering av ärenden och ordnande av anteckningar etc. Av vikt är, att tillräcklig tid avsättes för den personliga samvaron och kontakten med lärjungarna, då framgången av kuratorns verksamhet är helt beroende av dessas förtroende. Även bör kuratorn vid behov anslå tid för besök i lärjungarnas hem.

Kuratorns uppgift är att i samarbete med föräldrar och skola lämna lärjungarna en så allsidig orientering som möjligt i de frågor, som icke direkt kunna hänföras till skolundervisningen men som höra samman med de ungas utbildning och sociala fostran.

Kuratorn skall bistå med råd och hjälp i ärenden rörande

- 1) yrkesvägledning och studierådgivning,
- 2) förmedling av arbetsanställningar och praktiksysselsättningar under ferier och — efter skolläkarens hörande — å fritid under pågående skoltermin,
- 3) förmedling av extralektioner och dylikt,
- 4) fritidsverksamhet (frågor rörande ungdomsorganisationer och dylikt, planering av studie- och ferieresor o. s. v.),
- 5) stipendier, premier, studielån, försäkringar samt övriga ekonomiska och materiella hjälpkällor,
- 6) militära frågor samt
- 7) sociala frågor i övrigt.

Ärenden, som beröra undervisningen, skola av kuratorn i största möjliga utsträckning handläggas i samråd med rektor och lärare samt ärenden rörande arbetsförmedling och yrkesvägledning i samråd med respektive avdelningar inom arbetsförmedlingen.

De uppgifter, som av kuratorn införskaffas angående lärjungarna, deras förhållanden o. s. v., skola sammanställas på blankett eller kort av fastställd typ. Uppgiftsmaterialet skall betraktas som konfidentiellt och förvaras på betryggande sätt

samt efter lärjunges avgång från skolan där arkiveras. Om dessa uppgifter kunna tänkas ha betydelse för rektor, lärare, läkare eller skolsköterska, skola de i erforderlig omfattning ställas till förfogande. Dock må målsman eller elev kunna göra förbehåll, att vad kuratorn på sådant sätt erfar ej må av denna yppas.

Kurator är skyldig att på kallelse av rektor närvara vid kollegiesammanträden, konferenser och lokalstyrelsesammanträden och att iakttaga tystnadsplikt beträffande de ärenden, som där handläggas.

Kuratorn skall beflita sig att på bästa sätt sörja för dem, som äro i behov av hans hjälp, samt i övrigt söka vidtaga eller föreslå åtgärder, som kunna vara till gagn för socialvård m. m. inom läroverken.»

Denna kuratorsverksamhet uppehålls som huvudsyssla av en befattningshavare, som icke innehar läraranställning vid något av de berörda läroverken. I redogörelsen för verksamheten framhålles bl. a., att klassföreståndaren oftast icke hunne med att skapa den personliga kontakt mellan å ena sidan skolan och å andra sidan hem och elev, som vore en nödvändig förutsättning för en lycklig och resultatrik skolgång. Såväl de stora klasserna som facklärarysystemet skapade härvidlag svårigheter. I folkskolan, där läraren år efter år följde sin klass, hunne läraren bilda sig en god och betydelsefull uppfattning om elevens personlighet, hemmiljö m. m. Ett ofrånkomligt faktum vore, att utan ett levande samarbete mellan skola och hem kunde eleverna icke fostras till goda, ansvarskännande samhällsmedlemmar. En kontaktman dem emellan fordrades, som hade till uppgift att vara undersökande, rådgivande, förmedlande och stödjande.

I vartdera av de berörda läroverken har kuratorn ett arbetsrum. Arbets-tiden är i regel kl. 8—17 samt en kväll i veckan kl. 19—21. En stor del av arbetstiden åtgår till besök i de olika klasserna, för samtal med lärarna, registrering av ärenden och ordnandet av anteckningar, underhandlingar med sociala institutioner, konferenser med skolläkare och skolsköterska m. m., ävensom besök i elevernas hem och personlig samvaro med eleverna. En av de viktigaste verksamhetsgrenarna är yrkesvägledningen. Elever kunna också genom kuratorns försorg placeras i olika anställningar, erhålla anvisningar i fråga om extralektioner, studielån och stipendier, fritidssysselsättningar m. m.

Kuratorsinstitutionen syntes ha hälsats med stor tillfredsställelse av föräldrar och målsmän. Föräldrar hade i stor utsträckning vänt sig till kuratorn i olika ärenden och i synnerhet i yrkesvägledningsfrågor. Av en rapport för verksamheten under november månad 1945 framgår, att hela antalet under månaden behandlade ärenden uppgick till ej mindre än 1 456. Ärendena avsågo arbetsförmedling (469), fritidssysselsättning (239), uppfostringsfrågor (236), praktiska frågor (175) och yrkesvägledning (147).

Då kuratorns verksamhet låge på gränsområdet mellan uppgifterna för det pedagogiska och det rent sociala skolarbetet, vore hans ställning helt

naturligt ömtålig. Lärarna hade dock visat förståelse för arbetsuppgiften och varit tacksamma för möjligheten att genom kuratorns verksamhet få en allsidigare uppfattning om eleverna.

Skolutredningen har även haft tillfälle att taga del av en redogörelse för den av föräldraföreningen bedrivna kuratorsverksamheten vid Bromma läroverk läsåret 1944/1946. Slutintrycket av denna försöksverksamhet såges av kuratorn vara, att en person med dylika arbetsuppgifter har en stor uppgift att fylla. Skolkuratorsverksamheten vid Bromma läroverk upprätthålles sedan början av höstterminen 1946 av församlingens ungdomssekretäre. För frågor angående yrkesval, feriersysselsättningar (beredskaps- och praktikantarbeten) få eleverna vända sig till särskilt vidtalade tjänstemän vid stadens arbetsförmedling.

Den hittillsvarande kuratorsverksamheten inom de högre skolorna har föranlett skolöverstyrelsen att utfärda vissa anvisningar rörande arbetsområdena för å ena sidan skolsköterskan och å andra sidan kuratorn. Anvisningarna återgivas här nedan.

Till *skolsköterskans* verksamhetsområde höra:

- »1. Frågor, som beröra lärjungarnas fysiska och psykiska hälsa.

(Hit hör: fostran till sunda levnadsvanor, enskild upplysning eller efter skolläkarens direktiv upplysning i föredragsform för grupper av lärjungar. Efter skolläkarens direktiv undersökningar i skola eller hem av fall med uppförande- och beteenderubbningar. Jfr SFS 581/1945 § 158 mom. 1 k respektive 587/1944 § 65 mom. 4 j och 586/1944 § 48 mom. 4 j. Jämlikt samma författningsrum biträder skolläkaren rektor eller klassföreståndare med den första rådgivningen rörande lärjungar, som ha särskilda svårigheter att följa undervisningen, skolsköterskan biträder skolläkaren vid hans undersökningar i dylika fall genom hembesök och på andra sätt. Där skolkuratorn i sin verksamhet påträffar dylika fall med särskilda svårigheter att följa undervisningen, skall han omedelbart meddela detta till skolsköterskan. Skulle läkarens undersökning senare giva vid handen, att extra undervisning i visst fall är önskvärd, skall detta meddelas skolkuratorn för hans eventuella åtgärder.)

2. Frågor, som röra skollokalernas, skolinventariernas och skolgårdens hygien.

(Skolsköterskan åligger att ägna särskild uppmärksamhet åt hygienien vid skolbespisning, skolbad m. m.)

3. Av medicinska skäl betingad uttagning av lärjungar till skolbespisning, kolonivistelse och ferievistelse av annat slag.

4. Frågor, som röra lärjungarnas arbete utanför det ordinarie skolarbetet under pågående lästermin och under ferier.

(Den huvudsakliga uppgiften ligger här på skolkuratorn, som emellertid i sin verksamhet för ordnande av dylikt arbete genom förfrågning hos skolsköterskan alltid först bör förvissa sig om vederbörande lärjunges hälsotillstånd. Hälsokorten förvaras av skolläkare och skolsköterska.)

5. Sjuk- och olycksfallsvård (jämlikt författning).

(Om skolkuratorn tillfälligtvis och i skolsköterskans frånvaro ger första hjälpen

vid i skolan inträffade plötsliga sjukdoms- och olycksfall, skall han snarast möjligt meddela skolsköterskan det passerade och överlåta övriga åtgärder åt henne.)

6. Hembesök (jämlikt författning).
(Hembesök avläggas också av skolkuratoren men för andra ändamål — se nedan.)
7. Den medicinska yrkesrådgivningen (jämlikt skolöverstyrelsens cirkulär 59/1944 L).
(Skolsköterskan mottar från lärare, föräldrar och skolkuratoren önskemål om medicinsk yrkesrådgivning, som anmälas till skolläkaren. Skolkuratoren kan i vanliga fall av icke-medicinsk yrkesrådgivning genom skolsköterskan få reda på vederbörandes hälsotillstånd. I därför lämpliga fall kan den blankett, som efter medicinsk yrkesrådgivning skall överlämnas till ungdomsförmedling, ingivas dit via skolkuratoren.)»

Till *skolkuratorns* verksamhetsområde höra:

- »1. Yrkesrådgivning (icke-medicinsk) och studierådgivning.
(Samarbetet med skolsköterskan: se ovan under punkt 7.)
2. Frågor rörande extra undervisning och dylikt.
(Samarbetet med skolsköterskan: se ovan under punkt 1.)
3. Förmedling av arbetsanställningar och praktisysselsättningar under skolåret och ferierna.
(Samarbetet med skolsköterskan: se ovan punkt 4.)
4. Värnpliktsfrågor.
(I därför lämpade fall bör samarbete med skolsköterskan etableras för upplysningar rörande vederbörandes hälsotillstånd.)
5. Stipendie- och premiefonder, studielån, försäkringsskydd samt övriga ekonomiska och materiella hjälpformer såsom sommarvistelse för mindre bemedlade lärjungar m. m.
6. Fritidsverksamhet (frågor rörande ungdomsorganisationer o. dyl., planering av studie- och ferieresor o. s. v.).
(Ofta är här samarbete med skolsköterskan indicerat för tillgodoseende av de hygieniska kraven på ordnande av fritidsverksamheten t. ex.)
7. Hembesök.
(T. ex. hos inackorderade lärjungar för förmedling av bokinköp, för uppsättande av skrivelser o. s. v. När undersökning och råd av hygienisk innebörd behövs göras vid hembesök, skola dessa utföras av skolsköterskan jämlikt gällande författningar.)»

Vissa synpunkter på frågan om inrättande av skolkuratorstjänster vid allmänna läroverk och jämförliga skolor ha framlagts för skolutredningen även av tjänstemannen vid statens arbetsmarknadskommission, fil. doktor K. Eriksson, som meddelat yrkesrådgivning vid besök i ett stort antal högre skolor. Enligt hans mening är det nödvändigt att pröva sig fram genom försöksverksamhet på området vid ett antal skolor av varierande art och på skilda orter i landet, framförallt vid landsortsläroverk med många elever från annan ort. Riktigare än att kuratorsuppgiften fullgjordes som bisyssla mot särskilt arvode vore, att den sköttes av lärare, som finge kompensation genom lämplig reduktion av undervisningsskyldigheten. Slutligen har på vår begäran sektionsschefen E. Neymark samt folkskolinspektören R. E. Wenngren i särskilda promemorior, som ingå som bilagor till detta be-

tänkande, framlagt sina synpunkter, den förre på organisationen av en systematiskt genomförd kuratorsverksamhet i de högre skolorna och den senare på inrättandet av en allmän rådgivningsverksamhet i folkskolan.

b. Rådgivning i uppfostringsfrågor. Frågan om inrättandet av skolkuratorstjänster, vilkas innehavare skulle ombesörja vissa uppgifter av social och pedagogisk art, kan sägas stå i visst samband med frågan om inrättandet av rådgivningscentraler i uppfostringsfrågor inom landstingsområden och större städer, varom beslut fattades av 1945 års riksdag. Till dessa centraler skola enligt organisationsplanen vara knutna även personer med pedagogisk och social utbildning.

Riksdagens beslut om den psykiska barn- och ungdomsvårdens utbyggande innebär, att statsbidrag ställs till landstingens och landstingsfria städers förfogande, för att dessa skola upprätta särskilda rådgivningscentraler för socialt missanpassade barn och ungdomar.

Psykisk rådgivningsverksamhet har sedan länge i begränsad omfattning förekommit på åtskilliga orter i vårt land. I regel har denna verksamhet samordnats med folkskolan, men rådgivningsverksamhet har också förekommit i anslutning till barnavårdsmyndigheternas verksamhet eller till sjukvården. Där verksamheten förekommit inom folkskolan, har den ofta icke blott tagit sikte på klart missanpassade barn utan i större eller mindre utsträckning sysslat även med andra kategorier av lärjungarna, såsom debila barn, barn med läs- eller skrivsvårigheter m. fl. Sedan särskilda bestämmelser om hjälpklassundervisning i folkskolan samt avskiljande från denna till särskilda skolhem av sinnesslöa barn blivit genomförda, har den psykisk-pedagogiska rådgivningsverksamheten med stöd av testning fått ökad betydelse. Än mer kommer detta att bli fallet i den mån, som psykologiska prov komma att tagas i bruk i samband med urvalet av lärjungar för olika studielinjer. Det blir då nödvändigt, att skolan förfogar över väl kvalificerade och med skolans verksamhet förtrogna psykologer, som på ett tillfredsställande sätt kunna utföra och leda dessa prov.

Den av riksdagen beslutade rådgivningsverksamheten har främst anknytts till landstingens hälso- och sjukvårdsorganisation. Enligt ungdomsvårdskommitténs förslag, på vilket propositionen i frågan huvudsakligen byggde, skulle den psykiska rådgivningsverksamheten i städerna kunna förläggas även till centraler lydande under skolmyndigheter, varvid det borde tillses, att erforderligt antal observationsplatser finge disponeras på sjukhusen. Detta blev också riksdagens beslut. En viss variation i rådgivningsverksamhetens organisation underlättas även därigenom, att instruktionen för den psykiska barn- och ungdomsvården skall fastställas av den lokala huvudmannen med ledning av en av medicinalstyrelsen utfärdad normalinstruktion. Statsbidrag till psykisk rådgivning utgår i form av bidrag till personalens löner. Verksamheten skall ledas av läkare med biträde av as-

sistenter. Läkarna skola omhänderha den medicinska diagnostiken och vården, medan assistenterna ha att sköta den sociala utredningen i de olika fallen samt tillsynen över föreskriven eller tillrådd eftervård.

Ungdomsvårdskommittén fäste stor vikt vid att det inom rådgivningsverksamheten bereddtes erforderlig plats även åt den pedagogiska sakkunskapen. Inom de olika distrikten tänkte man sig sålunda en lärarkraft som deltidsassistent i egenskap av pedagogisk konsult. Även utbildade psykologer och sjuksköterskor skola, då så befinnes lämpligt, kunna förekomma som assistenter. Rådgivningscentralernas läkare utses av medicinalstyrelsen, som även skall yttra sig om behörigheten hos de assistenter eller kuratorer, som skola anställas vid läkarens sida. Verksamhetens medicinskt betonade karaktär framhäves även därigenom att den helst bör vara knuten till ett lasarett, lämpligen centrallasarettet, samt att den centrala tillsynen över rådgivningsverksamheten skall utövas av medicinalstyrelsen och den lokala av förste provinsialläkaren i länet och förste stadsläkaren i städer, som ej deltaga i landsting. Tillsynen skall utövas i samråd med skolöverstyrelsen och folkskolinspektörerna, men skolans myndigheter ha icke direkt inkopplats i organisationen.

Såväl före som efter riksdagens beslut i frågan har särskilt från pedagogiskt håll framhållits, att den psykiska rådgivningen väsentligen gällde uppfostrings- och undervisningsspörsmål och att den därför mera vore av psykologisk-pedagogisk än av medicinsk eller sjukvårdande art, varför den hellre bort vara förankrad vid skolan och främst omhänderhavas av särskilda skolpsykologer. Den psykiska rådgivningsverksamheten hörde nära samman såväl med skolans dagliga uppfostringsarbete som med skolhälsovården och skolkuratorsverksamheten. Genom skolpliktens utsträckande och upprättandet av lekskolor för barn i förskolåldern komme alla barn att under större delen av sin uppväxttid stå under skolans uppsikt och ledning. I regel torde det därför vara läraren, som först upptäckte social missanpassning och rubbningar i uppförandet hos en lärjunge. Kunde läraren i dylika fall hänvisa lärjungen till en skolans rådgivningsbyrå, som stode under psykologiskt sakkunnig ledning och med tillgång till läkare, skulle ett snabbt ingripande kunna ske vid tendenser till social eller psykisk felutveckling. Även ungdomsvårdskommittén framhöll, att det här gällde i första hand förebyggande verksamhet. För att vinna praktiska erfarenheter, på vilka en slutgiltig organisation av verksamheten kunde uppbyggas, inskränkte sig därför kommittén till att föreslå åtgärder endast för en övergångsperiod. Då upprättandet av psykiska rådgivningscentraler är en frivillig sak och tillgången på för verksamheten lämplig personal mycket begränsad, torde man böra räkna med att organisationen endast långsamt kommer att förverkligas i större omfattning.

I en uppsats i Social årsbok 1945 om riktlinjer för den psykiska barnavården framhåller med. lic. G. Jonsson bl. a., att själsliga störningar kräva

lång behandlingstid. I praktiken måste uppgiften att »följa fallen» åvila assistenterna, varför deras arbetsbörda tydligen måste komma att öka i snabbare takt än läkarens. »De praktiska erfarenheterna från länscentralen i Karlstad tala närmast för en tredelning av arbetsuppgifterna för assistenterna på en social kurator, en barnpsykolog, och en pedagog.»

I vissa andra länder, t. ex. i Amerika, England och Danmark, ledes ofta den psykiska rådgivningen av till skolan knutna psykologer. Som exempel på organisationen av en till skolan förlagd rådgivning av denna art må i korthet angivas, hur denna verksamhet är ordnad i Köpenhamn. Den psykiska rådgivningen är där knuten till stadens kommunala skolväsen och bedrivs vid ett »skolpsykologiskt kontor». Dit sändas i första hand alla barn med uppfostringssvårigheter, sådana som äro onormala i förhållande till sina kamrater, oroliga och nervösa barn, nagelbitare och sängvätare. Där äro enligt uppgift 11 skolpsykologer och 2 psykiatriskt utbildade läkare knutna till rådgivningsverksamheten. Skolpsykologerna verkställa besök i hemmet och skolan och göra en rad prov med de till kontoret anmälda barnen. Barn, som förete tecken på fysisk eller psykisk ohälsa, undersökas alltid av skolpsykiaterna, såsom då nagelbitning, stark känslsamhet, ångest eller andra nervösa symptom konstaterats. På grundval av det samlade materialet sker samråd med skolan och hemmet om vilka förhållningsregler, som böra iakttagas, såsom förändring av miljön, en förändrad inställning till barnen, flyttning till särklass, kolonivistelse etc. Under skolpsykologiska kontoret sortera även vissa observationsklasser samt s. k. läsklasser, vilkas lärjungar ha svårigheter i läsning och stavning. I Norge har Norges Pedagogikklag med stöd av Norsk Psykologforening samt Norsk Lektorlag och Norges Lærerlag ingivit framställning till Kirke- og Undervisningsdepartementet om upprättandet av »pedagogiska rådgivningskontor», knutna till skolstyrelserna i större städer och exempelvis fylkesskolstyrelserna i de olika fylkena. Genom dessa kontor skulle lärarna erhålla råd och hjälp i uppfostringsfrågor samt med testning av barnen för uttagning till hjälpklasser, särskolor, sinnesslöskolor, skolor för barn med talfel o. s. v. Utanför skolan skulle rådgivningskontoret bedriva upplysningsverksamhet bland föräldrarna och söka skapa förståelse för en psykologiskt riktig uppfattning av barnuppfostran.

Enligt det norska förslaget bör rådgivningskontoret förfoga över tre specialister: en skolpsykolog, en psykiater och en socialt utbildad kraft samt dessutom nödvändig kontorshjälp. Skolpsykologen anses böra vara ledare av institutionen. Han förutsättes ha flera års praktik som lärare samt magistergrad i psykologi och pedagogik samt bör enligt förslaget ha samma lön som lektorn eller överordnade i folkskolan. Rådgivningskontoret skulle sortera under skolinspektören i större städer samt under fylkesskolstyrelsen eller skoldirektören i fylkena.

Såsom framgår av den till detta betänkande som bilaga fogade framställ-

ningen rörande rådgivning i skolan av folkskolinspektören R. E. Wenngren förekommer i Förenata staterna en omfattande rådgivningsverksamhet i skolorna. Ett fullständigt rådgivningssystem omfattar där social rådgivning, rådgivning angående hälsa och rekreation samt yrkesrådgivning. Man skiljer dock ej starkt mellan dessa olika grenar, utan talar helt enkelt om rådgivning. Rådgivningen sysslar med alla barn, således ej blott med problem-barn. För den lägre skolåldern kan den sägas bestå av att man försöker lära känna varje barn individuellt och anteckna gjorda iakttagelser och erfarenheter; att man försöker upptäcka, utnyttja och befordra till fortsatt tillväxt barnens olika anlag och begåvning för att förhjälpa varje enskilt barn till dess fulla utveckling; att man anpassar kurserna efter barnens utveckling och behov, så att det blir barnet som undervisas och ej klassen, samt att man söker upptäcka eventuella problem hos barnen i fråga om exempelvis den fysiska och psykiska hälsan, klassplacering och hemförhållanden, förhållande till lärare och kamrater m. m. I folkskolans högsta klasser tillkommer yrkesrådgivning.

Den sociala rådgivningen träder i funktion på ett tidigt stadium och sysslar bl. a. med spörsmål, som avse exempelvis att förbereda de unga till ett rätt medlemskap i hemmet och samhället, att lära dem inse värdet av ett klokt utnyttjande av fritiden och att visa dem vägen till föreningar och fritidsverksamhet av skilda slag. Rådgivningen angående skötseln av hälsan skall klargöra betydelsen av en god fysisk och andlig kondition samt ge anvisningar på medel för uppnåendet härav. Rådgivningen ledes av en klassrådgivare.

Av de i det föregående lämnade redogörelserna framgår, att behov av social och psykisk rådgivningsverksamhet visat sig föreligga i olika skolor och för olika lärjungekategorier.

Vad först gäller *kuratorsverksamheten*, ha uppgifterna för denna varit i viss mån olikartade inom å ena sidan folkskolan med dess obligatoriska karaktär och i allmänhet yngre lärjungar och å andra sidan läroverken. I folkskolan har det oftast varit lärjungar, som i hemmet ej kunna erhålla behövlig omvårdnad och tillsyn, som påkallat kuratorernas stöd och hjälp. Såsom framgår av redogörelserna för kuratorsverksamheten, kunna dock även lärjungar från i socialt hänseende goda hem under skoltiden ha behov av rådgivning och hjälp i sociala angelägenheter av olika slag utöver vad klasslärare och skolledare kunna lämna. Kuratorsverksamhet i folkskolan torde böra omhänderhavas av i skolan tjänstgörande lärare under samverkan med skolläkare, skolsköterska m. fl. En lärare i aktivt skolarbete bör ha större förutsättningar än en utanför skolan stående befattningshavare att uppnå kontakt med lärjungarna och hemmen och att lära känna de förhållanden, under vilka barnen leva. En lärare-kurator kan

också på ett naturligt sätt i samverkan med klasslärare och skolledare låta kuratorsuppgifterna inordnas som ett led i skolans allmänna socialpedagogiska och uppfostrande verksamhet. Erfarenheterna synas också utvisa, att ett samarbete väl låter sig genomföra mellan å ena sidan skolkuratoren och skolans representanter och å andra sidan andra myndigheter, vilkas verksamhet faller inom socialvårdens och yrkesvägledningens områden. Vad angår den sistnämnda verksamheten, yrkesvägledningen, skall det enligt av oss framlagda förslag åligga lärare att särskilt i folkskolans avslutningsklass meddela yrkesrådgivning och yrkesvägledning. En skolkurators insatser på detta område synas i allmänhet inom den egentliga folkskolan kunna bestå i att medverka till att uppehålla skolans kontakt med ungdomsförmedlingen och att medverka till att de unga vid skolgångens slut vända sig till denna för att rådgöra om övergången till yrkes- och arbetslivet. Det huvudsakliga kuratorsarbetet under skoltiden kommer tydligen att vara av social och pedagogisk art.

Erfarenheterna av den hittillsvarande kuratorsverksamheten i de högre skolorna synas ge vid handen, att denna till stor del har bestått i yrkesvägledande eller därmed närbesläktade uppgifter. Emellertid har genom försöksverksamheten blivit ådagalagt, att även i dessa läroanstalter finnes en mångfald kuratorsuppgifter av mera allmän art. Ungdomarna i dessa skolor befinna sig i regel i en kritisk övergångsålder och ha ofta att kämpa med anpassningssvårigheter av olika slag. På grund av läroverkens organisation med ett genomfört ämnesläroarsystem och liksom i folkskolan stora läraravdelningar kan kontakten mellan skola och hem icke alltid uppehållas i önskvärd utsträckning. Ej sällan behöva lärjungarna råd och anvisningar rörande fritidssysselsättningar och anpassningen till livet utanför skolan. Många gånger ha även dessa lärjungar problem av rent social natur, besvärliga hemförhållanden, svag ekonomi o. s. v. Klart är, att det under sådana omständigheter skulle vara av stort värde, om en person med god allmän utbildning och med orientering i sociala spörsmål funnes tillgänglig inom skolan med uppgift att stå lärjungarna till tjänst med råd och anvisningar i dylika spörsmål. I den mån en dylik verksamhet kommer till stånd, är det lämpligast, att den även i de högre skolorna omhändervades av någon till skolan knuten, härför lämplig person, i första hand en lärare eller, i vissa fall, en skolsköterska. Detta bör ej utgöra något hinder för att den rent yrkesvägledande verksamheten där även i fortsättningen skötes av representanter för ungdomsförmedlingen på sätt som Neymark närmare utvecklat i sin framställning (sid. 117 ff.). Därvid synes det ur olika synpunkter lämpligt, att kuratorn tjänstgjorde även som skolans kontaktman gent emot ungdomsförmedlingen.

Det torde icke vara lämpligt, ej heller möjligt att låta en kuratorsverksamhet helt ersätta den personliga kontakt, som lärare och skolledare ha att uppehålla med lärjungarna och hemmen. Det är i hög grad önskvärt, att

varje lärare och främst då klassföreståndare och klasslärare söker lära känna den enskilde lärjungens förhållanden och möjligheter i olika avseenden. Det är också ur olika synpunkter lämpligt, att lärjungar och målsmän direkt vända sig till vederbörande lärare eller skolledning för rådplägning i spörsmål, som röra undervisningen och lärjungarnas personliga förhållanden och framtidsplaner. I större skolor torde det av praktiska skäl ej bli möjligt för en kurator att få någon djupare personlig kontakt med alla lärjungarna och hemmen. När arbetsmängden, såsom i något fall skett inom läroverk, där försöksverksamhet pågått, för en kurator under en månad kan omfatta bortåt 1 500 ärenden och antalet rådfrågande närmar sig samma antal, får verksamheten förutsättas bli av mera expeditionell art. Men även i denna form kan den säkerligen ha en viktig uppgift att fylla. Man bör dock akta sig för att överskatta behovet av och möjligheterna för kuratorsverksamheten. Denna bör bli ett komplement till de åtgöranden för lärjungarnas fostran och välfärd, som det i första hand åvilar hemmen och i andra hand skolans lärare och ledning att vidtaga.

Den hittills försöksvis bedrivna kuratorsverksamheten är allt för litet omfattande för att med ledning av densamma någon systematiskt utbyggd rådgivningsverksamhet skulle kunna föreslås. Men en fortsatt och till olika skolor och orter utsträckt försöksverksamhet är enligt vår mening förtjänt av det allmännas stöd i form av statsbidrag till arvode åt kuratorer eller medgivande om nedsatt undervisningsskyldighet för lärare som uppehölle kuratorsverksamhet. Sådant bidrag skulle kunna utgå ur ett för ändamålet beviljat anslag till skolan med belopp, som skolöverstyrelsen ägde att i varje särskilt fall bestämma i anslutning till medgivande av sådan försöksverksamhet enligt av skolöverstyrelsen godkänd organisationsplan. Även nedsättning i lärares undervisningsskyldighet borde bestämmas av skolöverstyrelsen. För här ifrågavarande ändamål torde böra beviljas ett anslag, som, intill dess större erfarenhet vunnits, kan beräknas till 25 000 kronor för år.

Den *psykiska rådgivningsverksamheten* befinner sig i vårt land på försöksstadiet. Då den givetvis måste omfatta barn i alla åldrar, kan den knappast uteslutande anknytas till skolan. Men för barnen i skolåldern äro de problem, för vilkas lösning rådgivningsverksamheten har betydelse, ofta nära förknippade med förhållandena i skolarbetet. Det är därför av synnerlig vikt, att även den pedagogiska sakkunskapen får erforderligt inflytande inom denna verksamhet. I den mån verksamheten berör skolbarn, bör den i största möjliga utsträckning förläggas till skolan. Endast härigenom kan en tillräckligt intim samverkan med lärare, överlärare, skolläkare och skolsköterska komma till stånd. Verksamheten behöver då icke heller för lärjungarna och deras målsmän framstå som något säreget eller främmande utan som ett led i skolans allmänna verksamhet.

Med den utformning, som bestämmelserna om statsbidrag för den psy-

kiska rådgivningen erhållit, torde statsbidrag ej kunna påräknas för annan psykisk rådgivningsverksamhet än sådan, som står under ledning av medicinalstyrelsen och av denna styrelse utsedd läkare. Frågan om den lokala ledningen av verksamheten är emellertid i första hand en personfråga. Det torde väl kunna tänkas fall, då en utbildad barnpsykolog hade större lämplighet och kompetens för denna uppgift än den eller de läkare, som kunde finnas att tillgå. För att ett gott och allsidigt upplysande resultat av försöksverksamheten skall vinnas, synes det skolutredningen därför önskvärt, att bestämmelserna rörande statsbidrag till rådgivningsverksamheten uppmjukas, så att sådant bidrag finge utgå även till personalen vid en till skolan förlagd rådgivningscentral, som förestodes av en väl meriterad, av skolöverstyrelsen utsedd barnpsykolog i samverkan med läkare och den övriga personal, som enligt organisationsplanen skall finnas vid en psykisk rådgivningscentral. På innehavare av sådan tjänst bör ställas kravet, att han under icke alltför kort tid skall ha tjänstgjort som lärare, samt att han har praktisk erfarenhet av skolpsykologisk verksamhet. Han bör vidare ha avlagt antingen licentiatexamen i psykologi eller erhållit annan, därmed jämförlig utbildning.

För närvarande råder brist på såväl särskilda skolpsykologer som på psykologiskt och barnpsykiatriskt utbildade läkare. Frågan om den lämpliga utbildningen av skolpsykologer i vårt land har i olika sammanhang varit uppe till diskussion under senare år, och förslag till anordnandet av sådan utbildning vid våra universitet och högskolor har framlagts av de professorer, som företråda psykologien vid dessa läroanstalter. Det är av största betydelse att denna fråga antingen upptages i samband med den allmänna utredningen av frågan om utbildningen av lärare för skilda skolor eller också blir föremål för särskild utredning.

Sedan dylik utbildning kommit till stånd och tillräcklig erfarenhet vunnits av försöksverksamheten inom rådgivningens olika grenar, torde frågan om samordning av dessa till en central skolrådgivning böra upptagas till prövning.

C. Sammanfattning.

Sammanfattningsvis vilja vi, under hänvisning till vad som i det föregående blivit anfört, framhålla följande.

Ett systematiskt utbyggande av *lekskoleverksamheten* bör komma till stånd för barn under det sista eller de två sista förskolåren. Lekskolorna böra följa ett för barnens sjäsliv utvecklingsfrämjande arbetsprogram och stå under ledning och tillsyn av skolmyndigheterna.

Möjligheter till *skolbad och simning* beredas alla skolans lärjungar såväl på landsbygden som i tätorterna. Denna fråga bör lösas i samband med frågan om folkbad. Behovet av simlärarutbildning beaktas vid den allmänna översynen av bestämmelserna om lärarutbildningen för olika skolor.

En allmän översyn av olika bestämmelser och förslag rörande *skolhjälp och barnhjälp* företages i syfte att samordna och göra enhetliga de olika bidrags- och hjälpformerna. Därvid förutsättes, att skolhjälp av olika slag, såsom fria läroböcker och fri undervisningsmateriel samt skolunderstöd enligt § 49 i folkskolestadgan, skall tillgodokomma alla skolpliktiga barn, vilka fullgöra skolgången i allmän — kommunal eller statlig — skola, varvid statliga stipendier efter behovsprövning tänkas utgå endast till studielämpliga lärjungar, som efter skolpliktstidens slut på skilda linjer fortsätta skolgången.

Den i olika skolor pågående *försöksverksamheten med social och psykisk rådgivning* bör fortgå för vinnande av ytterligare erfarenheter på området.

Skolkuratorverksamheten synes tills vidare böra få utvecklas i så långt möjligt samma fria former som hittills. Det är önskvärt, att försöksverksamheten utsträcker till olika skolor och orter och, där så befinnes erforderligt, erhåller stödet av statsbidrag. Verksamheten bör med uppmärksamhet följas av skolöverstyrelsen, som vid beviljandet av statsbidrag skall äga att i varje särskilt fall fastställa en plan för verksamheten.

Önskvärt är, att den på vissa orter inom folkskolan utan statsbidrag organiserade försöksverksamheten med testning och psykisk-pedagogisk rådgivning får fortgå.

Bestämmelserna rörande statsbidrag till psykisk rådgivningsverksamhet böra uppmjukas, så att statsbidrag kan utgå även till i enlighet med organisationsplanen upprättad rådgivningscentral vid skolväsendet, vilken förestås av särskilt utbildad barnpsykolog i samverkan med läkare m. fl. och står under skolmyndigheternas ledning och tillsyn.

Lärjungavgifter.

Till de socialpedagogiska spörsmål, som 1940 års skolutredning upptagit till behandling, hör bland annat frågan om lärjungavgifter, särskilt terminsavgifterna.

A. De allmänna läroverken.

Terminsavgifterna vid de allmänna läroverken äro av två slag, avgifter till statsverket och avgifter till läroverkens kassor. För varje i läroverket nyinskriven elev skall dessutom erläggas en inskrivningsavgift av 10 kronor.

a. Avgifter till statsverket.

I utredning den 16 december 1937 har skolöverstyrelsen angående dessa avgifters tillkomst meddelat i huvudsak följande.

Enligt beslut av 1847—1848 års riksdag och på detta beslut grundat cirkulär år 1849 utgick till statsverket en terminsavgift av 5 riksdaler banko vid statsläroverken. Bestämmelsen hade tillkommit i samband med en löne-reglering för lärarna och medförde bland annat, att de tidigare till lärarna utgående så kallade terminspenningarna avskaffades. Medellösa lärjungar skulle befrias från nämnda terminsavgifter. Missnöje med här nämnda stadgande gjorde sig snart gällande, varför avgiften först sänktes till 3 riksdaler banko (enligt beslut av 1850—51 års riksdag och kungl. cirkulär av år 1851) och kort därpå, genom beslut av 1856—58 års riksdag, avskaffades men utbyttes mot en motsvarande avgift till läroanstalterna, bestämd till 4 riksdaler 50 öre.

Redan år 1871 framställdes, genom motion i andra kammaren, förslag om återinförande av nämnda avgifter. I samband med »löne- och organisationsspörsmål» hölls frågan om dem ständigt aktuell, och trots avstyrkande yttranden av majoriteten inom 1899 års lönekommitté upptog den till riksdagen avlåtna propositionen i läroverksfrågan ett direkt förslag om återinförandet. Avgifterna till statsverket i sin nuvarande form infördes sålunda genom beslut av 1904 års riksdag i samband med genomförandet av

1904 års läroverksform; bestämmelserna inrycktes i Kungl. Maj:ts stadga för rikets allmänna läroverk av år 1905. — Vid behandlingen av ärendet i vederbörande utskott hade av detta särskilt de statsfinansiella synpunkterna framhållits. Den ovan nämnda lönekommitténs synpunkter av »social och pedagogisk natur» fränkandes sålunda avgörande betydelse.

Enligt nu gällande bestämmelser utgå, såsom skolutredningen här vill erinra, avgifterna för varje lärjunge och termin med 20 kronor i realskolan och i lyceets tre lägre kretsar samt med 30 kronor å gymnasiet och i lyceets tre högre kretsar. Befrielse från att erlägga avgiften eller ned-sättning till hälften därav meddelas i betydande omfattning. Nedanstående tablå belyser förhållandet vid de olika skolformerna höstterminen 1944.

högre allm. läroverk	Procent lärjungar befriade från:	
	hela avg.	halva avg.
gymnasiestadiet	27·0	4·1
realskolestadiet	38·1	4·9
realskolor för gossar	32·9	5·2
samrealskolor	54·7	3·2

Enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisningar inflöto till statsverket följande summor terminsavgifter:

budgetåret 1940/41	kronor	1 342 820:—
» 1941/42	»	1 366 890:—
» 1942/43	»	1 616 495:—
» 1943/44	»	1 683 505:—
» 1944/45	»	1 740 425:—

Avgifterna inlevereras från läroverken till statsverket och spela alltså ingen annan roll för läroverkens ekonomi, än att eventuella ränteinkomster till-föras någon läroverkets kassa, vanligen understöds- och premiekassan. Även i gynnsammaste fall äro sådana räntebelopp mycket obetydliga.

Ett borttagande av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken bör, synes det oss, först avse avgifterna till statsverket. Vid de övriga statliga s. k. högre undervisningsanstalterna över det obligatoriska folkskolestadiet uttagas inga avgifter till statsverket. Den undantagsställning, som de all-männa läroverken av historiska skäl härutinnan intaga, synes icke längre vara motiverad, och vi föreslå därför, att avgifterna till statsverket borttagas. De finansiella verkningarna härav inskränka sig till att statsverkets årliga inkomster minskas med omkring 1 700 000 kronor, en i den nuvarande statsbudgeten icke särdeles betydande summa. Några särskilda bestämmel-ser på grund av statsavgifternas slopande bliva icke påkallade; dock måste §§ 219—221 i läroverksstadgan, vilka innehålla bestämmelser i hithörande frågor, ändras.

b. Avgifter till läroverkens kassor.

I sin förut omnämnda utredning har skolöverstyrelsen meddelat följande om tillkomsten och utvecklingen av dessa avgifter.

»Först i 1649 års skolordning finnas bestämda stadganden rörande skolornas ekonomi. Det ålåg lärarna att tillse, att bänkar och säten såväl som klassrummen höllos snygga och fria från smuts och orenlighet, medan lärjungarna skulle anskaffa ved, 'där sådan ej anslås av allmänna medel'. Kapitlet 20 i nämnda skolordning handlar om skolkassan; där säges bland annat: 'Till förvarande av de penningmedel, som fordras till inköp av nödiga skolböcker och musikinstrument samt till premier åt flitiga lärjungar och andra goda ändamål, bör inom själva skolan på ett säkert ställe inrättas ett kassaskåp (aerarium). Kassans inkomster bliva donationer och testamenten av fromma människor, sammanskott av förmögnare lärjungar, som intagas i skolan, böter av lärjungar för försummelse i dem anförtrodda ämbetsuppdrag, offentligen i kyrkorna å några av de stora högtidsdagarna insamlade kollekt och slutligen även av Kungl. Maj:t härför av allmänna medel anvisad spannmål.'

I 1693 års skolordning nämnes ingenting om ovan berörda förhållanden, ej heller om 'skolkassan'; det torde emellertid vara att antaga, att förhållandena hela tiden voro tämligen ensartade.

1724 års skolordning ger åtskilliga bestämmelser av ekonomisk art. Lärjungarna hade att — som förut — bidraga till skolbyggnadens uppvärmning: 'Hwartil om af Publico intet så snart något wist kan anslås, skola wid begynnelsen af terminen eller elljest när nödwändigheten kräfwer, Scholae-gåssarne sammanskjute tarfwelig wed.' För skolbibliotekens behov sörjdes genom ett flertal stadganden. Biskopar och konsistorier lades av Kungl. Maj:t på hjärtat att 'eftertäncka alla giörliga utvägar til ett Bibliotheqves inrättande wid hwart Gymnasium', och åtskilliga prästerliga tjänsteinnehavare hade att, liksom lärare, vid sitt tillträde till tjänsten överlämna vissa summor, varierande efter tjänstegrad, till gymnasiebiblioteken. Bemedlade lärjungar erlade vid inskrivning likaledes vissa, om än mindre belopp, som användes för bibliotekens behov. För bokbeståndets utökning sörjdes även mera direkt genom en bestämmelse, att 'Hwart ock ett Probste ock Kyrkioherdes Sterbhuus bör insända en god bok'. Till skolbyggnadernas underhåll voro, så framt ej särskilda medel därför utgingo, anslagna två kollekt inom de särskilda stiften, varjämte magistrat och borgerskap i städer med gymnasier eller (och) skolor tillhöllos att vara generösa med tomtutrymmen för skolbyggnaderna (uppförda av kronan) och att 'anlägga några plantager ock annat, som kan lända ungdomen till recreation'.

I skolordningen av år 1807 bibehöllos i stort sett de föregående förhållandena: stadgandena rörande skolbiblioteken skärptes, och för dessas inkomster sörjdes genom bestämmelser, som i princip voro desamma som tidigare.

I 1820 års skolordning kvarstod direkt stadgandet om att varje skola [nu elementarläroverk] skulle hava 'Sin egen Cassa', att användas till inköp av 'Chartor, Glober, Instrumenter, Wed, Ljus och annan hjelpreda wid allmänna undervisningen, samt till Waktmästarens aflöning'. Bland denna kassas inkomstposter märkes dels 'en fjärdedels Tunna Råg af hwar och en som inskrifwes', dels 'friwilliga gåfwor, hwartill de förmögnare Barnens Föräldrar böra upmuntras'.

Dessutom fanns vid samtliga läroverk 'Premii- och Fattigcassa', till vilken bland andra inkomster även en frivillig lärjungavgift (inskrivningsavgift) inflöt (tydligt motstående 1807 års stadgas 'Fattig-Cassa'). Vid gymnasierna fortlevde den gamla 'Bibliotekscassan', bland vars inkomster nu även en lärjungavgift ingick: 'af hwar och en Lärjunge, som i Gymnasium eller de uti samma Stad belägna Skolor in-

skrifwes en 32:dels tunna Råg'. Liknande bestämmelse gällde för 'skolornas' motsvarande kassa.

Genom dessa bestämmelser kunna verksamhetsområdena för två av läroverkens nuvarande kassor, nämligen ljus- och vedkassan och biblioteks- och materielkassan, anses ha fastslagits. Ur skolornas 'egen kassa', vilken måste anses som en föregångare till den nuvarande ljus- och vedkassan, bestridas emellertid vissa utgifter, som nu åvila den kassa, som är att anse som Bibliotekscassans direkta motsvarighet, nämligen biblioteks- och materielkassan.

Enligt 1856 års stadga för elementarläroverken funnos vid varje dylikt läroverk samma tre kassor som tidigare, nämligen 1) skolans 'egen kassa', 2) premie- och fattigkassan, 3) bibliotekskassan. Inskrivningsavgiften in natura till skolkassan utbyttes mot en kontantavgift på 4 riksdaler riksmünt; i övrigt tillföll denna kassa frivilliga gåvor och *en särskild avgift att utgå i mån av behov*. Även till premie- och fattigkassan upptogs en frivillig avgift vid inskrivning av lärjunge, och till bibliotekskassan utgick en obligatorisk inskrivningsavgift å 50 öre. Medellösa lärjungar voro befriade från dessa avgifter. I övrigt bibehölls det gamla, om än med smärre skiftningar. Byggnader, upplåtna åt läroverken, skulle, där ansvarigheten icke direkt åvilade städerna, underhållas av stiftens byggnadskassor.

Genom 1859 års skolordning förändrades de tidigare förhållandena endast på så sätt, att den tidigare (under avgifter till statsverket) omnämnda särskilda terminsavgiften (höjd till 4 riksdaler 50 öre) bestämdes skola tillfalla den 'egna kassan'.

Den särskilda avgiften till byggnadsfonden (vid de särskilda läroverken) daterar sig från 1863; beslutet fattades på 1862 års riksdag. Vid samma tillfälle erhöll den gamla bibliotekskassan namnet biblioteks- och materielkassan. Avgiften till kassan¹ har alltid utgjort 5 kronor.

Genom 1878 års stadga fastställdes i stort sett de förhållanden, som sedan blivit bestående: tre huvudkassor skulle finnas, ljus- och vedkassan, biblioteks- och materielkassan och byggnadsfonden. Dessutom fanns premie- och fattigkassan.

Kassornas verksamhetsområden fixerades till vad som sedermera kommit att gälla, med undantag för ljus- och vedkassan, vars uppgifter något vidgats genom följande stadgor, och för byggnadsfonden, vars uppgifter till följd av utveckling och kontrollerande myndigheters praxis betydligt inskränkts.

Lärjungarnas terminsavgifter utgjorde enligt 1878 års stadga:

- 1) en avgift till ljus- och vedkassan, 'som i mån af behov' ålades,
- 2) en avgift till biblioteks- och materielkassan å kronor 4: 50,
- 3) en avgift till byggnadsfonden å kronor 5:—.

Under krisåren närmast efter 1915 måste avgiften till ljus- och vedkassan höjas väsentligt, vilket föranledde proposition om statsbidrag. Enligt riksdagens beslut skulle dylikt bidrag utgå för den del av avgiften, som överstege kronor 15:—. Maximalbeloppet höjdes 1920 till kronor 20:— och 1921 till kronor 25:—. Före 1928 skulle samtliga lärjungar erlägga avgifter till ljus- och vedkassan. Däremot kunde lärjunge, som därav var i behov, helt eller delvis befrias från erläggande av avgifterna till biblioteks- och materielkassan och byggnadsfonden, liksom ock avgiften till statsverket. Genom 1928 års stadga bereddes möjlighet till befrielse, helt eller delvis, även från avgifterna till ljus- och vedkassan, samtidigt som det bestämdes, att ersättning av statsmedel finge rekvireras för vad som sålunda frånginge kassan. Enär genom denna bestämmelse möjlighet bereddes att med uttagande även av en mycket obetydlig terminsavgift tillgodose biblioteks- och materielkassans behov, medan ljus- och vedkassan hölls skadeslös genom det utgående statsbidraget, stego statens utgifter på denna punkt avsevärt. Genom nya bestämmelser av år 1932

¹) Här avses byggnadsfonden.

sökte man avhjälpa dessa svårigheter: maximalavgiften till biblioteks- och materielkassan höjdes, och befrielse från erläggande av eller nedsättning i terminsavgifterna till läroverkets kassor skulle träffa alla kassor lika (därvid dock den praktiska tillämpningen visat sig vara beroende av tolkningsfrågor).

Avgiften till biblioteks- och materielkassan, ursprungligen kronor 4:50, ökades enligt ovan nämnda bestämmelser år 1932 till kronor 10:—, ett belopp, som efter medgivande av Kungl. Maj:t kan få höjas till kronor 15:—.»

De *uppgifter*, som nu enligt gällande läroverksstadga åvila de olika kassorna, äro följande:

1. *Ljus- och vedkassan* skall bestrida kostnaderna för belysning, uppvärmning och renhållning av de för läroverkets ändamål avsedda eller upplåtta lokalerna, för tillfälliga anordningar i dessa eller likartade avseenden, ävensom för renskrivningsgöromål samt för avlöning åt vaktmästare, eldare och övrig betjäning.

2. *Biblioteks- och materielkassan* skall bestrida kostnaderna för anskaffande och underhåll av böcker och övrig undervisningsmateriel ävensom av annan för läroverket behöfelig materiel, i den mån skyldighet härutinnan icke åligger vederbörande kommun. Av denna kassas medel bekostas jämväl tryckning av årsredogörelse och katalog ävensom av blanketter, program, m. m., som kunna erfordras för arbetet vid läroverket eller för läroverkets expedition. Skulle för ordnande eller vård av läroverkets materielsamling eller för annat likartat behov särskilda medel anses erforderliga, må, efter tillstånd i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t, denna kassa jämväl kunna för sådant ändamål anlitas.

3. *Understöds- och premiekassan* må användas dels för bestridande av bidrag till kostnaderna för av läroverket anordnade museibesök, exkursioner och andra utflykter, dels för andra åtgärder till främjande av ungdomens fostran och undervisning, dels ock för bekostande av specialistundersökning av lärjunge samt, i fall av trängande behov, till lärjungarnas understöd, sjukvård och begravningshjälp. Kassan må ock anlitas till belöningar åt lärjungar för flit, ordning och framsteg.

4. *Byggnadsfonden* är avsedd för byggnad och underhåll av läroverks- hus, där av kommunen gjort åtagande att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler icke förefinnes, samt för bestridande av läroverkets fastigheter åliggande utgifter ävensom avgifter för försäkring av läroverkets fastigheter och lösa egendom. Ur fonden må jämväl i mån av tillgång vid läroverk, där kommunen icke åtagit sig att tillhandahålla inredning och möbelutrustning, i särskilda fall kunna lämnas bidrag till läroverkets möblering ävensom till anskaffande av för gymnastikundervisningen behöfelig materiel, såvida i dessa avseenden betydligare utgift erfordras.

Inkomsterna till kassorna äro följande.

1. *Ljus- och vedkassan*: a) terminsavgifter, dock högst 30 kronor per elev. Där för bestridande av kassans nödvändiga utgifter erfordras högre

terminsavgift än 30 kronor, skall bristen fyllas genom bidrag av statsmedel; b) en tredjedel av inflytande hyresmedel, där ej lokalstyrelsen i särskilt fall annorlunda bestämmer.

2. *Biblioteks- och materielkassan:* a) en inskrivningsavgift av 3 kronor per lärjunge; b) terminsavgifter på högst 10 kronor för lärjunge, dock med rätt för Kungl. Maj:t att efter i varje särskilt fall gjord framställning medgiva förhöjning av avgiften intill 15 kronor; c) en tredjedel av inflytande hyresmedel, där ej lokalstyrelsen i särskilt fall annorlunda bestämmer.

3. *Understöds- och premiekassan:* a) läroverkets från stiftets premie- och fattigkassa tillfallande medel; b) inskrivningsavgifter på 7 kronor för varje lärjunge; c) avgifter, som erlagts av examinander, vilka icke deltagit i prövning och icke i behörig tid återfordrat erlagd avgift; d) räntor på tillfälliga, för löpande utgifter icke omedelbart behövliga kassabehållningar.

4. *Byggnadsfonden:* a) terminsavgifter på 5 kronor för lärjunge; b) en tredjedel av inflytande hyresmedel, där ej lokalstyrelsen i särskilt fall annorlunda bestämmer.

Kassornas *inkomster* budgetåret 1944/45 framgå av följande sammanställning, byggd på av rektorerna lämnade uppgifter:

	Terminsavgifter	Övriga	Summa
ljus- och vedkassorna	2.549.082	928.306	3.477.388
biblioteks- och materielkassorna	923.324	302.299	1.225.623
understöds- och premiekassorna		258.786	258.786
byggnadsfonderna	431.666	91.360	523.026
Summa	3.904.072	1.580.751	5.484.823

Kassornas *utgifter* samma budgetår uppgingo, likaledes enligt rektorernas uppgifter, till följande belopp:

ljus- och vedkassorna	kronor	3.408.705
biblioteks- och materielkassorna	»	1.168.580
understöds- och premiekassorna	»	228.704
byggnadsfonderna	»	368.692
	Summa kronor	5.174.681

Från särskilda i budgeten uppförda anslag ha bidrag till läroverkens kassor utgått. De fall, i vilka så skett, äro följande:

1) ljus- och vedkassorna erhöilo tidigare ersättning för vad som frångått kassorna till följd av lärjungarnas befrielse, helt eller delvis, från erläggande av terminsavgifter till dem;

2) ljus- och vedkassorna vid vissa läroverk ha erhållit särskilda bidrag för att möjliggöra nedbringande av avgifterna till kassorna till ett maximumbelopp av 30 kronor;

3) biblioteks- och materielkassorna ha erhållit särskilt tillskott för bokinköp och bokbindning. (Av sådana tillskott kan även en särskild kassa bildas.)

De bidrag av statsmedel, som sålunda budgetåret 1944/45 utgått till kassorna, uppgå enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning för sagda budgetår till följande belopp:

bidrag till ljus- och vedkassorna kronor 730 765:—
 för bokinköp och bokbindning » 50 837:05¹

Av berörda kassors sammanlagda utgifter uppgå statens bidrag för
 ljus- och vedkassorna till 21.44 %
 och för biblioteks- och materielkassorna till 4.35 %

I likhet med vad fallet är med avgifterna till statsverket, beviljas befrielse från eller nedsättning i avgifterna till läroverkens kassor i ganska stor utsträckning. Nedanstående tabell visar förhållandena höstterminen 1944.

	Procent lärjungar, befriade från:		
	hela avg.	2/3 av avg.	1/3 av avg.
högre allmänna läroverk	10.4	7.1	8.2 ²
realskolor för gossar	15.3	4.4	6.8
samrealskolor	17.9	13.0	13.4

Läroverkens självständiga ekonomiska förvaltning har utan tvivel varit av mycket stort värde för det stora flertalet läroverk. Utan att vara bunden av allt för rigorösa bestämmelser har läroverkets ledning kunnat lämpa efter uppkommande behov. Vid klok och förutseende förvaltning ha även avsevärda utgifter för exempelvis bok- och materielanskaffning kunnat inrymmas inom läroverkens budget. Lokalernas inredning och möbelutrustning har kunnat successivt förnyas och hållas i ett värdigt skick. För lärjungarnas trevnad i läs- och frukostrum har kunnat sörjas. Därest nu den väsentliga grund för denna fria och självständiga ekonomiska förvaltning, som utgöres av terminsavgifterna, skall försvinna genom att avgifterna slopas, måste som oeftergivligt krav på den anordning, som skall avlösa terminsavgifterna, ställas, att läroverken icke komma i sämre och mer beroende ställning än förr och att respektive läroverks berättigade intressen i lika mån som förut skola kunna tillgodoses. Den rörelsefrihet att lämpa efter omständigheterna, som hittills funnits för läroverkets ledning och som varit till utomordentligt stort gagn, får ej heller beskäras till förfång för undervisningen och lärjungarna. Terminsavgifterna ha aldrig varit något självändamål, de ha alltid kommit läroverket och ytterst dess lärjungar till godo; det är därför självklart, att om de ersättas med andra medel, dessa i lika mån och på samma sätt som terminsavgifterna skola tjäna läroverkens och deras lärjungars intressen.

¹) De här lämnade siffrorna för statsbidragen till ljus- och vedkassorna samt till bokinköp och bokbindning äro något högre än som framgår av rektoreernas uppgifter, beroende på att dylika saknas för några läroverk. Jfr bilaga 1.

²) I dessa siffror äro lärjungarna i de kommunala gymnasierna i förekommande fall medräknade.

Då frågan om terminsavgifternas borttagande dryftas, inställer sig omedelbart spørsmålet om ersättning för avgifterna. Följande tre alternativ äro därvid tänkbara: 1. statsverket övertager samtliga utgifter, 2. kommunerna övertaga samtliga kostnader, 3. staten och kommunerna dela kostnaderna.

Av dessa alternativ synes det andra, överflyttandet av samtliga utgifter på kommunen, från början kunna avföras såsom ogenomförbart. En dylik anordning skulle i praktiken stöta på synnerligen stora svårigheter. Anordningen skulle också stå i strid mot den utveckling, som under senaste decennier skett inom undervisningsväsendet, nämligen att staten mer och mer övertagit kommunernas bördor för ungdomens utbildning i läroanstalter av olika slag. Det torde vara tillfyllest att erinra om statens bidrag till byggnader för folkskolans behov och till underhåll av skollokaler och anskaffning av undervisningsmateriel samt om förstärkandet av de kommunala mellanskolorna.

Det är också känt, att hos de kommunala myndigheterna allmänt finnes ovillighet att ikläda läroverkskommunerna ökade förpliktelser gentemot de allmänna läroverken. En läroverksorts högre skola betjänar icke endast läroverksortens ungdom utan även i stor och växande omfattning andra samhällens. Sålunda var vårterminen 1944 följande procentuella del av elevantalet vid olika skolor skriven utanför läroverkskommunen: högre allmänna läroverk 32 %, realskolor 37·9 %, kommunala mellanskolor 35·5 % och kommunala flickskolor 21·4 %. Ännu starkare framträder detta förhållande, om man går till de särskilda skolorna; nyss anförda procenttal gälla alla här avsedda läroanstalter, således också de i Stockholm, Göteborg och Malmö befintliga, vid vilka antalet i annan kommun bosatta lärjungar av naturliga skäl är jämförelsevis ringa. Några stickprov visa, hur starkt nämnda antal kan variera: vid högre allmänna läroverket i Bromma var höstterminen 1945 procenttalet 3·3 (för samtliga allmänna läroverk i Stockholm 13·7), medan detta uppgick till 66·6 vid högre allmänna läroverket i Skara, till 69·3 vid högre allmänna läroverket i Hässleholm, till 71·2 vid samrealskolan i Tomelilla, till 72·5 vid samrealskolan i Anderslöv och till 74·9 vid samrealskolan i Hallsberg. Enligt gällande läroverksstadga äger vidare lärjunge från ett läroverks realskola icke företräde till intagning i gymnasiets första ring framför andra godkända sökande. Det inträffar därför vid många tillfällen, att lärjungar från läroverksorter bli utslagna av mera kvalificerade lärjungar från andra samhällen och t. o. m. måste flytta till läroverk på annan ort för att fortsätta sina studier. Gymnasieundervisning tillförsäkras sålunda icke utan vidare ett samhällens ungdom därigenom, att ett högre läroverk förlagts till detta. Även realskolornas lärjungar komma till stor del från andra kommuner än läroverksorten. Och detta blir alltmer fallet, allteftersom kommunikationerna utvecklas, den allmänna ekonomiska standarden förbättras och bildningsintresset hos ungdomen ökas. De statsstipendier, som numera kunna utgå till landsbygdens ungdom, bidraga säkert till att läro-

verkens elever i betydligt större omfattning än hittills komma att ha sin hemort utanför läroverksstaden. När förhållandena nu äro sådana, är det icke med billighet och rättvisa förenligt, att läroverkskommunen ensam skall påtaga sig väsentligt ökade utgifter för sitt läroverk. Slutligen torde, såsom förut antytts, vissa formella svårigheter föreligga för att helt överflytta hit-hörande utgifter på kommunerna, i varje fall om det skulle bli fråga om ett sådant överflyttande utan samband med en omorganisation.

Ett samhälle har emellertid så betydande fördelar av att vara läroverksort, att särskilda uppoffringar från samhällets sida måste anses vara motiverade. Det ligger i öppen dag, att föräldrarna i läroverkskommunen ha en stor fördel just i det förhållandet, att de kunna behålla sina barn som lärjungar i hemortens läroverk i hemmet, med visshet under realskoletiden och med största sannolikhet under gymnasietiden. Och denna fördel är icke enbart av personlig och ideell art, den representerar också ett icke oväsentligt ekonomiskt värde. Dessutom tillföres läroverkskommunen direkt eller indirekt inkomster genom ett läroverk: kollegiemedlemmarnas utskylder, i många fall inackorderingsavgifter av lärjungar från annan ort, vissa ökade inkomster för affärsidkare o. s. v. Härtill kommer det ideella värde, som ligger däri, att en högre läroanstalt anförtros åt ett samhälle. Det bör slutligen framhållas, att kommunerna oftast visat sig mycket angelägna att få statsläroverk förlagda till de egna samhällena — med de ekonomiska förpliktelser, som följt därav, att kommun, inom vilken ett allmänt läroverk inrättats, förbundet sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler, däri inbegripna laboratorie- och materielrum, biblioteks- och studierum, behöfliga specialrum för undervisningen i praktiska läroämnen och övningsämnen m. m. I många fall har, särskilt under senare år, kommunens åtagande därjämte innefattat skyldighet att bekosta inredning och möbelutrustning. Principen om att läroverksorterna skola deltaga i kostnaderna för den högre undervisningen är sålunda sedan lång tid genomförd. Skulle det därför av praktiska skäl visa sig lämpligt, att läroverksorternas skyldigheter mot läroverket utvidgas, har detta ingen som helst principiell innebörd. Det blir en fråga om hur den av ålder bestående delningen av kostnaderna för läroverken mellan staten och kommunen lämpligen och praktiskt skall avvägas. Av den inledningsvis anförda historiken angående terminsavgifterna har framgått, att både statsverkets och läroverkskommunernas skyldigheter mot läroverken ökats, medan i motsvarande grad lärjungarnas målsmäns bördor lättats.

Såsom framgått av ovan lämnade uppgifter om läroverkskassornas inkomster, medverkar staten redan med ganska betydande belopp till bestående av läroverkens driftkostnader. I fråga om en annan form av högre undervisning, nämligen de tekniska läroverken, sörjer staten helt för driftkostnaderna. Statens medverkan i fråga om driftkostnaderna för de högre läroanstalterna är sålunda principiellt godtagen. Det kan då ifrågasättas,

huruvida icke staten borde, i likhet med vad som är fallet beträffande de tekniska läroverken, utsträcka sin medverkan till att omfatta samtliga för läroverkens drift erforderliga kostnader, därest terminsavgifterna bortföle. Härmed vunnes visserligen överensstämmelse mellan olika högre läroanstalters ekonomiska förvaltning och en viss förenkling av räkenskapsföringen. Emellertid tala åtskilliga skäl mot en sådan anordning. Jämförelsen med de tekniska läroverken utgör intet avgörande skäl för att även de allmänna läroverkens omkostnader skola bestridas helt av statsverket. De tekniska läroverkens lärjungar komma i betydligt större antal än de allmänna läroverkens från andra orter än skolorten, och det lokala intresset för de tekniska läroverken kan därför ej vara lika starkt som för de allmänna läroverken. De tekniska läroverken tillgodose ett riksomfattande utbildningsintresse, och det är därför motiverat, att statsverket ansvarar för deras omkostnader. Av den förut anförda historiken har vidare framgått, att tidigare, åtminstone i fråga om terminsavgifterna till statsverket men även i övrigt, det statsbudgetära läget spelat en — vid vissa tillfällen direkt avgörande — roll i hithörande ämnen. Skolöverstyrelsen har också framhållit betydelsen härav och starkt framhävt vikten av att vid en eventuellt inträffande allmän åtstramning av den statsfinansiella situationen de besparingsåtgärder, som därvid måste vidtagas, icke komme att gå ut över de för läroverken så betydelsefulla anslagen för dessas arbete. Överstyrelsen ansåge därför, att en fördelning av ansvaret att tillhandahålla läroverken nödiga driftmedel i åtskilliga fall säkrare garanterade arbetets lugna fortgång vid läroverken, än om medelstildelningen vore beroende på endast statsverkets tillfälliga situation. Det kunde därför, enligt överstyrelsens mening, anses vara väl motiverat, att de anslagskrav, som från läroverkens sida måste framställas efter terminsavgifternas avskaffande, tillgodosåges av statsverket och respektive kommuner gemensamt. Tilläggas kan, att flera av de frågor, som sammanhånga med terminsavgifternas slopande, på ett mera praktiskt och ekonomiskt sätt synas kunna lösas, om även kommunerna deltaga i läroverkens driftkostnader.

I anknytning till skolöverstyrelsens nyss återgivna uttalande om vikten av att eventuella besparingsåtgärder icke komma att gå ut över anslagen för läroverkens arbete vilja vi särskilt framhålla följande. Om ansvaret för läroverkens driftmedel fördelas mellan staten och kommunerna, få i ett besträngt ekonomiskt läge från den förras sida icke vidtagas sådana åtgärder, som visserligen kunna avlasta en viss ekonomisk börda från statsverket men som, då utgifterna nödvändigt måste bestridas, medföra, att kostnaderna i stället komma att betunga kommunerna.

Terminsavgifterna fördelas mellan ljus- och vedkassan, biblioteks- och materielkassan samt byggnadsfonden. Vi behandla nedan ersättningen till de olika kassorna var för sig, men av skäl, som torde framgå av den föl-

jande framställningen, följes vid denna en annan ordning än vid den nyss gjorda uppräknigen.

Byggnadsfonden. Enligt sedan början av 1930-talet tillämpad praxis, åvägabragt framför allt genom av riksräkenskapsverket framställda anmärkningar, är fondens tidigare uppgift att bidra till kostnaderna för »byggnad och underhåll av läroverkshus» numera mycket inskränkt, där icke — såsom vid ett mindre antal läroverk, nämligen i Eskilstuna, Härnösand¹, Kalmar, Landskrona, Linköping, Lund, Stockholm (nio högre allmänna läroverk, två realskolor för gossar, två samrealskolor) samt Filipstad — förfoganderätten över fonden för längre eller kortare tid är överflyttad från lokalstyrelsen till läroverkskommunen.² Det bör dessutom nämnas, att Kungl. Maj:t i åtskilliga fall på särskild framställning vid reparations- eller nybyggnadsföretag beviljat kommun bidrag ur ifrågavarande fond eller ock medgivit, att medel därur fått användas för att bestrida utgifter, som egentligen bort åvila andra läroverkens kassor eller kommunen. Av en bilaga till en utredning av skolöverstyrelsen den 9 november 1942, vartill vi senare återkomma, framgår, att under kalenderåren 1937—1941 ur byggnadsfonderna till först nämnda ändamål beviljats 134 732 kronor 51 öre och till anskaffande och underhåll av inredning, inventarier m. m. 83 195 kronor 92 öre.

I stort sett kan det emellertid sägas, att byggnad och underhåll av läroverkens lokaler numera helt övertagits av läroverkskommunerna och att ett slopande av byggnadsfonden icke skulle medföra någon avsevärd förändring i det faktiska läget på denna punkt. I sin tidigare nämnda utredning av år 1937 uttalar också skolöverstyrelsen, att terminsavgifterna till läroverkens kassor kunna, i vad som rör avgiften till byggnadsfonden, avskaffas och att samtliga uppgifter, som åvila nämnda kassa vid de olika läroverken, böra kunna övertagas av respektive kommuner. Härtill ansluta vi oss och vilja tillägga, att den uppfattning av begreppet enhetsskola, som vi företräda och som jämställer utbildningen i folkskolans högre klasser med den i den nuvarande realskolan — man avser ju bl. a., att klasser i den blivande »praktiska», den teoretiska eller den »tekniska» realskolan skola kunna undervisas i en och samma byggnad och under gemensam ledning — gör det så mycket naturligare, att kommunerna svara för samtliga dessa linjers lokaler. Enligt nu gällande bestämmelser kunna ur byggnadsfonden i särskilda fall lämnas bidrag till läroverkets möblering ävensom till anskaffande av för gymnastikundervisningen behövlig materiel. Åtskilliga kommuner, särskilt sådana, där allmänna läroverk under de senare åren upprättats, ha, som ovan nämnts, även åtagit sig att tillhandahålla inredning och möbelutrustning. Vi förutsätta, att i samband med slopandet av bygg-

¹) Minst 1.500 kronor per år som avbetalning å lån av kommunen.

²) Vid läroverken i Falun, Halmstad, Karlskrona, Södertälje får byggnadsfonden eller dess inkomster efter lokalstyrelsens beprövande användas för underhålls- och reparationsarbeten å lokalerna.

nadsfonden samtliga läroverkskommuner ikläda sig samma skyldigheter efter enhetliga grunder.

Såsom skolöverstyrelsen i sin utredning med framhållande av vissa svårigheter vid övergången utförligt utvecklat, fordras, att därest byggnadsfonden vid läroverken avskaffas, nya avtal träffas mellan staten och läroverkskommunerna, vari de senares skyldigheter i nu berörda hänseenden entydigt böra fastställas.

De åtaganden, som vi alltså förutsätta skola göras av läroverkskommunerna, kunna emellertid för dessa bliva ganska betungande. Med den starka utveckling, som det svenska undervisningsväsendet under senare år visat, en utveckling, som torde komma att ytterligare accentueras, komma säkerligen stora krav att ställas på kommunerna i fråga om lokaler för de skolformer, som motsvara den nuvarande realskolan och det nuvarande gymnasiet. Icke minst de nya statsstipendierna torde komma att medföra en ökad tillströmning till dessa läroanstalter med ökat behov av lokaler. Att åvägabringa någon lättnad i kommunernas bördor synes därför vara nödvändigt. Till en del kan detta åstadkommas därigenom, att de behållningar, som finnas i byggnadsfonderna, vid dessas slopande överlämnas till vederbörande kommun. Dessa behållningar uppgå visserligen i regel icke till några mer betydande belopp — ett undantag utgör byggnadsfonden vid högre allmänna läroverket i Norrköping, vars behållning den 30 juni 1945 uppgick till 114 930 kronor 69 öre — men överlämnandet av dem innebär dock, att det finns ett visst »startkapital», vars utnyttjande kan göra övergången till ett nytt system mindre betungande. I de nya avtal, som enligt vad skolutredningen ovan anført böra träffas mellan staten och läroverkskommunerna, bör därför ingå en bestämmelse, att behållningen i byggnadsfonderna överlämnas till kommunerna, dock med klar föreskrift, att de överlämnade medlen skola användas till sådana ändamål vid ifrågavarande läroanstalt, vilka det tillkommit byggnadsfonden att tillgodose. Då byggnadsfonden är belastad med skulder, torde åtgärder i varje särskilt fall vara påkallade.

Ytterligare en åtgärd i syfte att lätta belastningen på kommunerna kan ifrågasättas. De hyresinkomster, som läroverken kunna åtnjuta, skola enligt gällande läroverksstadga delas mellan byggnadsfonden, ljus- och vedkassan samt biblioteks- och materielkassan, såvida icke lokalstyrelsen för visst fall annorlunda bestämmer. Övertaga kommunerna utom underhållet av läroanstalternas lokaler även enligt vad som nedan föreslås ansvaret för dessas belysning, uppvärmning och renhållning, synes det vara rimligt, att inkomsterna av lokalernas uthyrande, vilket tänkes fortfarande ske genom läroanstalterna, till två tredjedelar överlämnas till vederbörande kommun. Att den återstående tredjedelen bör disponeras av läroanstalten motiveras av det bestyr med uthyrningen, som alltjämt skulle åligger denna, samt den förslitning av materiel, som sådan uthyrning kan medföra.

Emellertid kunna sådana åtgärder som de nyss föreslagna medföra endast en mindre, ojämnt fördelad och till större delen snart övergående lindring i kommunernas börda. En sådan av betydligt större verkan vore givetvis, om liksom i fråga om byggnader för folkskolor, statsbidrag utginge till uppförande och underhåll av läroverksbyggnad. I själva verket synes detta vara berättigat i kanske ännu högre grad än i fråga om folkskolor, då lärjungarna vid läroverken ju till mycket stor del (jfr ovan s. 60) komma från andra orter än läroverkskommunen. Ytterligare ett skäl härför finner skolutredningen ligga däri, att enligt dess förslag teoretiska realskolelinjer och praktiska (d. v. s. de nuvarande högre klasserna i folkskolan) tänkas sammanförda i gemensamma lokaler. Det vore ju, därest detta förslag förverkligas, ett högst egendomligt förhållande, om statsbidrag utginge till de lokaler, som disponerades av de senare, men ej till dem, där den teoretiska realskolans lärjungar undervisades. Under vilka former ett sådant statsbidrag skulle utgå, kan givetvis diskuteras. Närmast skulle väl ett system, liknande det som för närvarande gäller för folkskolans del, kunna komma i fråga. Emellertid ha vi oss bekant, att Kungl. Maj:t den 29 mars 1946 anbefallt skolöverstyrelsen att verkställa utredning av frågan om statsbidrag under vissa förhållanden till undervisningslokaler för högre läroanstalter samt inkomma med förslag. Under sådana förhållanden anse vi oss icke böra närmare ingå på ifrågasvarande spörsmål utan vilja här endast såsom vår principiella mening uttala, att statsbidrag bör utgå till uppförande och underhåll av lokaler för allmänna läroverk och därmed jämförliga läroanstalter. I detta sammanhang vilja vi erinra om att betydande statsbidrag utgått så väl till uppförande som till inredande av lokaler för högre allmänna läroverket i Haparanda, låt vara att här särskilda förhållanden förelegat.

Genomföras de nu ifrågasatta åtgärderna, synes det i flertalet fall bli ett intresse för kommunerna att övergå till de nya villkoren i fråga om tillhandahållande av lokaler, och ett frivilligt åtagande från deras sida bör kunna åvägbringas även oberoende av omorganisation och utan att särskilda lagstiftningsåtgärder vidtagas. Därjämte bör ihågkommas, att särskilt när det gäller uppförande av nya byggnader för läroanstalter dessa ofta kunna utformas så, att de, samtidigt som de lämna lokaler för olika undervisningsändamål, tillgodose kommunernas behov av samlingslokaler av skilda slag.

Ljus- och vedkassan. Till de uppgifter, som enligt gällande läroverksstadga åvila ljus- och vedkassan, hör bl. a. att bestrida kostnaderna för renskrivningsgöromål samt för avlöning åt vaktmästare, eldare och övrig betjäning (jfr ovan s. 57). Vad kostnaderna för renskrivning beträffar, återkommer skolutredningen härtill i annat sammanhang.

De allmänna läroverkens vaktmästare erhöilo år 1939 i överensstämmelse med riksdagens beslut i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 217

statlig anställning. I skolöverstyrelsens förslag till löneroglering hade man räknat med att vaktmästarnas hela avlöning skulle utgå av statsmedel, varvid ljus- och vedkassornas utgifter skulle väsentligt minskas. I Kungl. Maj:ts proposition nr 211 vid nämnda riksdag angående anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. anförde emellertid departementschefen, att med anledning av att de utredningar, som anbefallts rörande nedbringandet av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken, ännu inte voro slutförda, det icke syntes lämpligt med någon mer genomgripande förändring i det dåvarande avgiftssystemet vid de allmänna läroverken. Han föreslog därför, att från ljus- och vedkassorna skulle till det förevarande avlöningsanslaget omföras ett belopp, motsvarande kassornas dåvarande utgifter för kontant avlöning åt den vaktmästarpersonal, som komme i åtnjutande av löneroglering. I kungl. brev den 12 september 1940 föreskrevs också, att det skulle åligga redogörare vid allmänt läroverk att av vederbörande ljus- och vedkassas medel för varje budgetår till statskontoret eller vederbörande länsstyrelse inbetala ett belopp, motsvarande kassans utgifter under budgetåret 1938/39 för kontant avlöning åt den vaktmästarpersonal vid läroverket, som kommit i åtnjutande av den av 1939 års riksdag beslutade lönerogleringen för vaktmästarpersonal vid de allmänna läroverken m. fl. statliga undervisningsanstalter, dock högst det belopp, som kunde komma att vid läroverket utgå till avlöning åt sådan personal under det budgetår, under vilket inbetalning skedde. Sådan inbetalning sker alltså nu för varje budgetår, och de inbetalade medlen upptagas å avlöningsstaten för de allmänna läroverken såsom särskilda uppborädsmedel med en summa av 480 000 kronor.¹

I och för sig måste detta system sägas vara en egendomlig anomali i tillvägagångssättet för anskaffande av medel till statstjänstemäns löner. Skola terminsavgifterna vid läroverken kunna avskaffas, måste det givetvis ändras. Den enklaste och naturligaste lösningen är då, att staten i vanlig ordning svarar för *alla* de medel, som erfordras för vaktmästarnas avlöning. Detta ökar statens årliga utgifter med ovan nämnda belopp. Vid åtskilliga, särskilt mindre läroverk — enligt statsliggaren för budgetåret 1945/46 till ett antal av 47 — äro emellertid statligt avlönade vaktmästare icke anställda. I skolöverstyrelsens nyss berörda förslag till löneroglering för vaktmästarpersonalen, vilket, som ovan nämnts, utgick från att vaktmästarnas avlöning helt skulle bestridas av statsmedel, påpekades, att ljus- och vedkassans utgiftsbehov bleve oförändrat vid skolor, där statlig vaktmästarbefattning icke inrättades och att därför särskilt anslag vore erforderligt såsom bidrag till kassorna vid sådana skolor. Enahanda blir förhållandet givetvis, ifall terminsavgifterna nu helt avskaffas, i den mån som icke vid dessa läroverk

¹) Enligt av rektorerna lämnade uppgifter uppgingo ljus- och vedkassornas utgifter för avlöning till vaktmästare och eldare budgetåret 1944/45 till 625.381 kronor. Häre torde även ingå avlöning till icke statsanställd vaktmästarepersonal.

statligt avlönade vaktmästare anställas. Härom pågår emellertid, enligt vad skolutredningen erfarit, inom skolöverstyrelsen en utredning, som alltså kompletterar den här föreliggande.

Ljus- och vedkassornas mest betydande utgifter utgöra kostnaderna för belysning, uppvärmning och renhållning, vartill komma en del mindre, mera växlande utgiftsposter, som på ett eller annat sätt stå i samband med de nyss nämnda. Tillsammans utgjorde utgifterna härför budgetåret 1944/45 enligt rektorernas meddelande 2 748 325 kronor. Då antalet klassavdelningar, för vilka uppgifter lämnats, var 2 187, utgjorde medelkostnaden för klassavdelning 1 257 kronor. Såsom tidigare nämnts, erhöles kassorna i statsbidrag sagda budgetår 730 765 kronor, varför av kassornas egna medel åtgången i runt tal 2 020 000 kronor.

När skolöverstyrelsen behandlade problemet, hur ersättning för terminsavgiftsmedlen till ljus- och vedkassorna skulle beredas, angav överstyrelsen för de nu ifrågakommande kostnaderna två alternativ: att statsverket åtog sig det ekonomiska ansvaret eller att dessa ljus- och vedkassornas uppgifter överflyttades på läroverkskommunerna. För det förra alternativet talade, ansåg överstyrelsen, bl. a. att statsverket just på detta område givit läroverken sitt mest omfattande stöd, och överstyrelsen fann en parallell i förhållandet vid folkskoleseminarier och tekniska läroverk, vid vilka utgäende särskilda anslag avseende bl. a. expenser för bränsle, lyse och vatten. En »delokalisering» av de allmänna läroverken i analogi med nyssnämnda läroanstalter vore givetvis mycket tänkbar och även relativt lätt att genomföra, i det att endast ett tillräckligt stort statsanslag erfordrades. Beträffande alternativet att kommunerna skulle bestrida kostnaderna för uppvärmning m. m., återopade skolöverstyrelsen vissa uttalanden av 1918 års skolkommision. Denna hade bl. a. påpekat, att driftkostnader, som betingades av uppvärmning, belysning och städning, nära anslöte sig till läroverkets fastighet och inredning — kommissionen hade föreslagit, att ansvaret härför skulle övertagas av kommunerna — samt att, förutom det att den kommunala representationen hade väsentligt större förutsättningar att kunna utmäta anslaget efter behovet, ortsmyndigheterna besatte helt andra möjligheter än staten att kontrollera medlens användning. Därtill kom, att kommunen ofta från eget gas- eller elektricitetsverk eller från annat kraftverk, med vilket kommunen kontrakterat om leverans av ström, utan alltför betungande ekonomiska uppoffringar kunde tillhandahålla läroverket gas eller elektricitet. Vissa fördelar i fråga om bränsleleveranser kunde även uppnås genom de kommunala verken och inrättningarna. Till dessa skolkommissionens synpunkter anslöt sig skolöverstyrelsen med viss reservation beträffande uttalandet om bränsleleveranserna och erinrade därutöver, att en anordning av avsedd art skulle gentemot kommunerna placera de all-

männa läroverken i paritet med folkskolorna och att det vore allmänt bekant, att kommunerna i fråga om dessa undervisningsanstalter väl fullgjort sina åligganden.

Skolutredningen anser för sin del, att *kommunerna i stort sett böra svara för de kostnader, som för närvarande åligga ljus- och vedkassorna utom vad beträffar avlöning till vaktmästare och utgifter för renskrivning.* Till vad av skolöverstyrelsen anförts som skäl härför kan läggas, att om detta förslag genomföres, det ännu mer än för närvarande skulle ligga i kommunernas intresse, att skollokalernas värmeanläggningar vore rationellt ordnade. Framför allt vilja vi emellertid understryka skolöverstyrelsens uttalande om placandet av läroverken i paritet med folkskolorna: enhetlighet komme då att råda i här ifrågavarande hänseende, vare sig folkskolans och den teoretiska (och »tekniska») realskolans klasser undervisades i skilda byggnader eller i samma. Samma skäl kan visserligen icke återopas i fråga om gymnasiet. Fördelarna för ett samhälle att ha ett gymnasium äro emellertid ur skilda synpunkter så uppenbara, att den ytterligare uppoffring utöver kostnaderna för realskolans del, som ett sådant samhälle måste göra, kan anses fullt motiverad. Därtill komma vissa, låt vara överkomliga svårigheter av praktisk och administrativ art, som skulle uppstå vid de högre allmänna läroverken, därest kommunen skulle svara för här diskuterade kostnader i fråga om realskolan men staten i fråga om gymnasiet.

Ett realiserande av det nu framlagda förslaget rörande kostnaderna för belysning, uppvärmning och renhållning komme givetvis att öka kommunernas utgifter. Det är förståeligt, om dessa icke finna förhållandet tilltalande. På ett delspörsmål, ingående i en större rundfråga, som skolöverstyrelsen i samband med sin utredning utsände till rektorer och lokalstyrelser, huruvida enligt deras mening kommunerna borde svara för någon av de utgifter (uppvärmning, belysning, rengöring etc.), som hittills helt eller delvis bestritts av terminsavgiftsmedel, svarade så gott som samtliga tillfrågade avböjande. I ett utlåtande över skolöverstyrelsens utredning, som svenska stadsförbundets styrelse avgav den 8 mars 1938, ställde den sig i stort sett kritisk till de framlagda förslagen och hemställde sammanfattningsvis, att de ökade utgifter, som ett slopande av läroverkens terminsavgifter kunde föra med sig, icke måtte i något avseende drabba läroverkskommunerna.

Denna inställning är fullt förklarlig. Det har väl framhållits, att de många samhällen, där kommunala mellanskolor funnits eller finnas, själva helt fått svara för de kostnader, det här är fråga om — de terminsavgifter, som vissa av dessa skolor upptagit, torde i regel icke tillnärmelsevis ha kunnat täcka dem. Nämda förhållande synes dock ej härvidlag kunna anföras som skäl, särskilt med tanke på att de kommunala mellanskolorna under senare år i allt större utsträckning förstaligats, främst för att lätta kommunernas ekonomiska bördor.

1918 års skolkommision, vilken, som ovan nämnts, framförde ett förslag

av i huvudsak samma innehåll som det vi nu förordat, tänkte sig, att kommunerna, för att få sin börda lättad, skulle i statsbidrag årligen erhålla ett visst fastställt belopp för undervisningsavdelning, ett belopp, som kommissionen för det dåvarande beräknade till i medeltal 250 kronor eller hälften av hela den antagna utgiften för uppvärmning m. m. Skolöverstyrelsen föreslog, att statsbidrag inskränktes till särskilt betungade kommuner: om ljus- och vedkassans totala utgifter sloges ut på totala antalet lärjungar och det därvid visade sig, att kommunens utgifter för år och lärjunge räknat komme att överstiga 35 kronor, skulle kommunen ha rätt att för den överskjutande summan begära och erhålla ersättning av statsverket.

Skolutredningen anser visserligen i likhet med skolkommissionen och skolöverstyrelsen, att kommunerna böra övertaga ansvaret för lokalernas uppvärmning, belysning och renhållning samt att understöd av staten bör utgå till läroverkskommunerna, ej minst med hänsyn till att lärjungar från andra kommuner än läroverksorten undervisas vid läroverken, men skolutredningen finner intet av de ovannämnda båda förfaringssätten fullt tillfredsställande.

För närvarande utgår, som tidigare påpekats, till ljus- och vedkassorna ett statsbidrag, vilket för budgetåret 1944/45 uppgick till i runt tal 730 000 kronor. Det förefaller då som en lämplig utväg, att ett anslag av ungefär samma storleksordning finge utgå till kommunerna vid deras övertagande av kostnaderna för läroverkens uppvärmning, belysning och renhållning. Samma slags uppdelning av kostnaderna på stat och kommun, som vi redan föreslagit för byggnadsfondernas utgifter, skulle alltså komma till stånd även beträffande nu ifrågakarande kostnader. Vi vilja därför föreslå, att statsbidrag för läroverkslokalernas uppvärmning m. m. må utgå med 25 % av de årliga kostnaderna, med rätt till viss jämkning för den anslagsfördelning myndigheten. I medeltal voro kostnaderna per klassavdelning i dessa hänseenden, såsom nyss nämnts, 1944/45 1 257 kronor. För budgetåret 1947/48, då klassavdelningarna kunna beräknas till omkring 2 620, skulle vid samma medelkostnad samtliga utgifter uppgå till 3 293 340 kronor. Tjugufem procent härav äro 823 335 eller i runt tal 825 000 kronor, vilket alltså vore det belopp, som borde uppföras i riksstaten för här ifrågakarande ändamål. Detta belopp är således något större än det anslag, som för närvarande utgår till ljus- och vedkassorna. I och med att antalet läroverk och klassavdelningar ökas, skulle emellertid säkerligen även detta behöva höjas.

För statsverket skulle det här föreslagna förfarandet beträffande de nuvarande ljus- och vedkassornas utgifter alltså innebära, att det hittills till dessa utgående anslaget utginge till kommunerna och för budgetåret 1947/48 upptoges till 825 000 kronor, givetvis såsom *förslagsanslag*, samt att till vaktmästarnas avlöning erfordrades minst 480 000 kronor, vartill komme ett belopp till skolor, som för närvarande icke ha statligt anställda vaktmästare.

Om på sätt, som nu föreslagits, statsverket helt övertager kostnaderna för vaktmästarnas avlöning (samt för renskrivning enligt vad nedan föreslås) och kommunerna utgifterna för belysning, uppvärmning och renhållning samt för tillfälliga anordningar i dessa eller likartade avseenden, äro ljus- och vedkassorna vid läroverken obehövlige och kunna avskaffas; härigenom, liksom genom slopande av byggnadsfonden, vinnes alltså en lättnad för rektorerna i administrativt-ekonomiskt avseende, vilket är av obestridligt värde. Lokalstyrelsen vid de olika läroverken eller den institution, som i framtiden kan komma att övertaga dennas funktioner, skulle då ha att årligen till vederbörande kommun inkomma med statförslag såväl för byggnadernas och inredningens underhåll som för uppvärmning m. m., varefter, sedan förslaget på vanligt sätt prövats, utgifterna i samma ordning, som gäller för de kommunala institutionerna i allmänhet, skulle bestridas av vederbörande drätselkammare eller därmed jämställt kommunalt organ.

Biblioteks- och materielkassan. För biblioteks- och materielkassornas inkomster och utgifter torde något noggrannare uppgifter vara behövlige än de, som framgå av tidigare lämnad tablå (ovan s. 58). En på grundval av rektorernas uppgifter för budgetåret 1944/45 upprättad översikt finnes i bilaga 1. Till denna bör anmärkas, att i »övriga utgifter» även kan ingå anskaffning av skolmöbler och dylikt. Emellertid äro utgifterna härför relativt små, då större kostnader i detta hänseende, i den mån de ej bestritts av kommunerna, i regel påförts byggnadsfonderna.

Såsom framgår av nämnda bilaga, ha utgifterna för gossrealskolorna något överstigit inkomsterna för året, medan det för de båda andra skolformerna förhåller sig tvärtom. I medeltal äro utgifterna per lärjunge under nämnda budgetår i

de högre allmänna läroverken ..	21: 30	kronor
realskolorna för gossar	20: 60	»
samrealskolorna	19: 90	»
samtliga skolor	20: 90	»

Räknas medeltal för undervisningsavdelning, utgör detta vid

de högre allmänna läroverken ..	542: 50	kronor
realskolorna för gossar	602: 60	»
samrealskolorna	505: 60	»
samtliga skolor	534: 80	»

Skolutredningen har från rektorerna erhållit uppgifter på de belopp för år, vilka enligt deras åsikt vore behövlige för biblioteksändamål, materiel samt övriga ändamål enligt § 217: 2 i gällande läroverksstadga. Det bör dock anmärkas, att några få läroverk icke ansett sig kunna lämna uppgifter i här

ifrågavarande avseende¹ och att åtskilliga andra antingen understrukit svårigheten att angiva hållbara siffror eller angivit beloppen med reservation. En sammanfattande tablå av de inkomna uppgifterna lämnas nedan:

	Bibliotek	Materiel	Övriga	Summa
högre allmänna läroverk	167.407	419.297	304.323	891.027
realskola för gossar	8.200	17.700	20.800	46 700
samrealskolor	68.560	137 935	115.800	322.295
	244.167	574.932	440.923	1.260.022

Beräknas samma antal lärjungar och undervisningsavdelningar som läsåret 1944/45 med avdrag för dem, från vilkas skolor uppgifter icke inkommit, skulle medeltalen av utgifterna i analogi med föregående bli följande:

för *lärjunge* i

de högre allmänna läroverken . .	23: 30	kronor
realskolorna för gossar	20: 90	»
samrealskolorna	21: 60	»
samtliga skolor	22: 80	»

för *undervisningsavdelning* i

de högre allmänna läroverken . .	594: —	kronor
realskolorna för gossar	610: 40	»
samrealskolorna	545: 30	»
samtliga skolor	581: 50	»

Vad som frapperar i dessa uppställningar är, att utgifterna vid realskolorna för gossar såväl under budgetåret 1944/45 som enligt rektorernas önskemål, när det gäller medeltalet per lärjunge, icke särskilt mycket skilja sig från de övriga skolformernas men däremot ligga icke oväsentligt högre i fråga om medeltalet per undervisningsavdelning. Förklaringen torde vara, att i dessa fyra skolor, som alla äro belägna i storstäder — Stockholm, Göteborg, Malmö — klassavdelningarna äro mycket väl besatta, varför utgifterna, när de slås ut på samtliga lärjungar, bli jämförelsevis låga men vid fördelandet på de relativt få undervisningsavdelningarna pressas i höjden.

När avskaffandet av terminsavgifterna tidigare dryftats, har det framför allt varit ersättningen till biblioteks- och materielkassan, för vilken farhågor yppats. Man har ansett, att betydelsen av uppförandet och underhållet av lokaler samt av dessas belysning, uppvärmning och renhållning legat i så öppen dag, att faran för att dylikt skulle eftersättas varit ganska ringa. Där- emot framstår, har man menat, måhända nödvändigheten av att det vid

¹) Tillsammans med de skolor, som över huvud taget ej lämnat uppgifter (se bil. 1), utgöra dessa 2 högre allmänna läroverk med 34 avdelningar och 870 lärjungar samt 6 samrealskolor med 27 avdelningar och 745 lärjungar.

undervisningen finnes riklig tillgång på böcker och materiel av skilda slag (kartor, planscher, fysiska och kemiska apparater för demonstrationer och försök, preparat och museiföremål m. m.) icke för alla lika klar och otve tydlig. I tider av ekonomisk depression kunde därför, vare sig staten eller kommunerna övertog kostnaderna för de ändamål, som nu tillgodoses genom biblioteks- och materielkassorna, ifrågavarande anslag komma att beskäras på ett olyckligt verkande sätt. Vad särskilt kommunernas deltagande i dessa kostnader beträffar, har man uttalat farhågor för att kommunalpolitiska synpunkter kunde anläggas på skolbehoven och ovidkommande omständigheter komma att få inflytande.

Skolutredningen medger, att dessa farhågor sannolikt icke äro alldeles oberättigade, men vi anse oss icke kunna tillägga dem avgörande vikt. Där emot äro vi för vår del fullt på det klara med att det vid varje läroverk allt framgent bör finnas en kassa med i stort sett de uppgifter, som den nuvarande biblioteks- och materielkassan har. De medel, som skola ställas till denna kassas förfogande, böra så tillmätas, att de med klok hushållning kunna tillgodose de normala behoven, men samtidigt bör läroverkets ledning ha möjlighet att, om besparing något år uppkommer, ett följande år disponera denna. Utgifterna för de behov, som för närvarande tillgodoses av biblioteks- och materielkassan, växla nämligen betydligt år från år, och det har utan tvivel varit det nuvarande systemets väsentligaste fördel, att det på detta område funnits en viss rörelsefrihet för ett läroverks ledning, så att denna kunnat fördela större engångskostnader på flera år. Icke heller garanterar ett för varje år fixerat anslag, varav icke använda medel skola återställas till den anslagsbeviljande myndigheten, att verklig sparsamhet iakttages: snarare kan det befaras, att man strävar efter att till det yttersta utnyttja beloppet, även om verkliga behov icke för ögonblicket föreligga.

Vidkommande frågan, huruvida staten eller kommunerna skola lämna läroverken ersättning för de terminsavgiftsmedel, som för närvarande gå till biblioteks- och materielkassorna, få vi anföra följande. Om kommunerna, såsom ovan föreslagits, få övertaga kostnaderna för underhåll av byggnader samt svara för inredning och bestrida huvuddelen av utgifterna för belysning, uppvärmning och renhållning, synas i och för sig så betydande bördor ha överflyttats på dem, att de icke böra yttermera belastas. Sannolikt skulle ett överförande på kommunerna av nu ifrågavarande kostnader också medföra en icke önskvärd ojämnhet i medelstilledningen till de olika läroverken. Under sådana förhållanden vilja vi förorda, att *anslag lämnas läroverken direkt av statsmedel* till en kassa, som först och främst skall övertaga den nuvarande biblioteks- och materielkassans uppgifter (utom att bekosta skolmöbler och övrig inredning) men även bestrida kostnader för renskrivningsgöromål och skyddskläder åt vissa vaktmästare, vilket för närvarande åligger ljus- och vedkassan. Den nya kassan kan lämpligen benämnas *läroverkets allmänna kassa*. Såsom framgår av bilaga 1, ha de nuvarande

biblioteks- och materielkassorna vissa inkomster utöver terminsavgifter och statsbidrag. De av dessa inkomster, som härröra från inskrivningsavgifter, förutsätta vi skola bortfalla. Övriga inkomster, av vilka storparten torde utgöra hyresmedel, dock av mycket växlande storleksgrad vid olika skolor, tänka vi oss kunna åtminstone delvis tillföras den nya allmänna kassan. Härtill återkomma vi senare.

När det gäller att närmare precisera de grunder, enligt vilka statsanslaget till de allmänna kassorna bör utgå, erbjuder sig som den närmast liggande möjligheten att utmäta detta i förhållande till antalet lärjungar. Härvid är det emellertid uppenbart, att gymnasieundervisningen liksom undervisningen på det högsta realskolestadiet — avslutningsklassen — är kostsammare än i realskolan i allmänhet. De i det föregående lämnade tablåerna, både den som återger de verkliga utgifterna läsåret 1944/45 och den som är byggd på rektorernas önskemål, visa också, att de högre allmänna läroverkens utgifter per lärjunge äro drygare än realskolornas. Ett något större belopp per lärjunge bör därför beräknas på det högre stadiet. Med utgångspunkt från de medeltal per lärjunge, som de båda nyssnämnda tabellerna visa, synes ett anslag av 25 kronor per lärjunge i gymnasiet och realskolans högsta klass samt 20 kronor per lärjunge i övriga klasser för närvarande vara lämpligt avvägt. Dock bör i läroverk med minimiorganisation det högre beloppet utgå för samtliga lärjungar. Det är nämligen tydligt, att i åtskilliga hänseenden, t. ex. i fråga om utrustning för undervisning i naturvetenskapliga ämnen samt i fråga om kartor, planscher och bibliotek m. m., anslagsbehovet vid ett dylikt läroverk relativt sett måste vara större, eftersom kostnaderna för den standardutrustning, som erfordras vid varje läroverk, måste uttagas ur lägre totaltillgång.

Emellertid anmäla sig vid närmare överväganden vissa betänkligheter mot att utmäta anslaget i fråga enligt ovan angivna grunder. Även om det icke kan förnekas, att en kraftig utökning av lärjungantalet i ett läroverk medför ökade krav på utrustningen, stå dessa dock icke alltid i direkt förhållande till lärjungantalet: upprättande av en parallellavdelning t. ex. kan i vissa fall ske utan någon mer betydande komplettering av bokförråd, kartor, planscher m. m. Eftersträvansvärt vore givetvis också att åstadkomma ett förfaringssätt, som i administrativt avseende vore enklare än tilldelning efter lärjungantal.

I likhet med 1918 års skolkommision föreslog skolöverstyrelsen i sin utredning av år 1937, att grundvalen för beräkning av statsanslaget skulle utgöras av antalet undervisningsavdelningar, varvid visst fast belopp borde utgå för sådan avdelning. För budgetår och klassavdelning skulle ett anslag utgå med 400 kronor för realskolavdelning utom avslutningsklassen, med 500 kronor för gymnasieavdelning och avdelning av realskolornas avslutningsklass och med likaledes 500 kronor för varje avdelning i läroverk med minimiorganisation; för läroverk med ett antal avdelningar, översti-

gande två per klass (ring) borde det utgående anslaget reduceras med 50 % för varje avdelning utöver två; härvid skulle 5-åriga och 4-åriga linjer i realskolan och latin- och reallinjer å gymnasium räknas var för sig.

Beträffande det högre beloppet för avdelning på gymnasiestadiet fann överstyrelsen särskild motivering överflödigt; i fråga om läroverk med miniorganisation uttalade sig överstyrelsen analogt med vad ovan anförts, när det gällde tilldelning efter lärjungantal; förslaget om reduktion av bidraget till parallellavdelning berodde på att genomsnittskostnaderna bleve lägre, ju mer omfattande organisation — med parallellavdelningar — inom sin typ ett läroverk har, i det att ett mera allsidigt utnyttjande av materiel och bokbestånd vore möjligt.

Det har synts skolutredningen vara lämpligt att upptaga detta förslag och att i möjligaste mån anpassa det efter de nuvarande förhållandena. Dock vill utredningen föreslå en mindre ändring och ett tillägg till de allmänna principerna: i högsta realskoleklassen bör reduktion av anslaget inträda, så snart mer än två parallellavdelningar finnas, vilken linje de än tillhöra, och vidare bör praktisk (»teknisk») linje räknas som självständig linje.

Tydligt är emellertid, att de av skolöverstyrelsen på sin tid föreslagna grundbeloppen numera äro för låga. Med utgångspunkt från de medeltal, som återfinnas i tabellen s. 71, har skolutredningen såsom anslag till avdelning i realskolan utom högsta klassen förslagsvis antagit 560 kronor; beloppet ligger mellan medeltalet för realskolor och samrealskolor. Med samma relation mellan det högre och lägre beloppet som i skolöverstyrelsens förslag skulle för avdelning i gymnasiet och realskolans högsta klass sättas 700 kronor. I förhållande till de av skolöverstyrelsen föreslagna bidragen utgöra de här antagna en höjning med 40 procent. Att exakt beräkna den merkostnad, som från 1937 uppkommit på böcker och materiel, är synnerligen svårt, men att sätta den till 35 à 40 % torde icke vara överdrivet.¹

Under förutsättning av nu angivna normer har en tabell utarbetats, som visar tilldelningen till de olika läroverken läsåret 1946/47 dels om lärjungantalet, dels om antalet klassavdelningar lagts till grund (bilaga 2 a—b). Å denna tabell äro i de fall, där så kunnat ske, även de belopp angivna, som rektorerna ansett önskvärda. Av tabellen framgå vissa förhållanden. Såsom var att vänta, gynnar det förra systemet läroverk med starkt besatta klasser, under det att sådana med många men ej fullt så väl fyllda klasser draga fördel av det senare. I bägge fallen ligga rektorernas siffror naturligt nog ibland över och ibland under de angivna beloppen. Med hänsyn till alla de olika omständigheter, som inverka på beräkning av sådana utgifter, varom

¹) Beaktas bör, att enligt skolutredningens förslag samtliga läroverkskommuner visserligen skola åtaga sig att svara för läroanstaltens inredning och möbelutrustning, varigenom den nuvarande biblioteks- och materielkassans skyldighet att bestrida kostnaderna för anskaffande och underhåll av »annan för läroverket behöfvlig materiel, i den mån skyldighet härutinnan icke åligger vederbörande kommun.» skulle för den »allmänna kassan» högst betydligt reduceras, men att denna i stället tänkts få bestrida en del utgifter utöver dem, som ålegat biblioteks- och materielkassan (jfr: sid 72.)

här är fråga, äro exakta överensstämmelser givetvis omöjliga att uppnå. Särskilt bör beaktas, att vid läroverk, vilkas organisation läsåret 1944/45 ännu inte var helt fullförd, somliga rektorer räknat med behovet för den organisation, som förefanns nyssnämnda år, andra för fullt utbyggd sådan.

Den kraftiga ökningen i bidragsbeloppet för gymnasieavdelningar och avdelningar i realskolans högsta klass vid tilldelning efter avdelning synes emellertid väl mycket gynna de högre allmänna läroverken, varför skolutredningen vill förorda en mindre jämkning: för avdelning i realskolan utom avslutningsklassen böra såsom grundbelopp utgå 550 kronor och för avdelning i realskolans avslutningsklass och å gymnasiet 650 kronor.

Vare sig man väljer systemet med tilldelning efter lärjungantal eller efter antalet klassavdelningar, bör emellertid enligt skolutredningens mening den myndighet, som fördelar anslagen, icke vara helt bunden av de föreslagna normerna. En viss rätt bör förefinnas till jämkning av de utgående beloppen uppåt eller nedåt med hänsyn till kassornas ekonomiska ställning, till särskilda förhållanden vid skolorna m. m.

En beräkning av de kostnader, som de här framlagda förslagen skulle åsamka statsverket, visar följande. Av den tabell, vartill ovan hänvisats, framgår omedelbart, att för läsåret 1946/47, om tilldelning skulle skett efter lärjungantal, erfordrats ($1\ 365\ 680 + 14\ 335 =$) 1 380 015 kronor. Enligt vad skolutredningen inhämtat, räknar skolöverstyrelsen i sina riksdagsäskanden för budgetåret 1947/48 med ett ökat lärjungantal av 802 i gymnasiet och realskolans högsta klass samt 2 879 i övriga klasser i realskolan. Vid en beräkning enligt ovan nämnda grunder skulle alltså erfordras en ökning av summan för 1946/47 med $802 \times 25 + 2\ 879 \times 20$ eller $20\ 050 + 57\ 580 = 77\ 630$ kronor. Tillsammans med de för 1946/47 beräknade kostnaderna utgör detta ($1\ 380\ 015 + 77\ 630 =$) 1 457 645 kronor. Då bland de beräknade 2 879 nya lärjungarna i realskolans lägre klasser givetvis en del komma att tillhöra läroverk med minimiorganisation, bör sistnämnda summa något höjas, approximativt till 1 460 000 kronor.

Enligt ovan angivna normer med 650 kronor för avdelning på gymnasium och i realskolans högsta klass och 550 i övriga klasser som grundbelopp kunna kostnaderna för 1946/47 med tillhjälp av siffrorna i tabellens sammandrag beräknas på följande sätt:

31 avdelningar à 325 kronor	10 075 kronor
912 + 112 » à 650 »	665 600 »
221 » à 275 »	60 775 »
1 204 » à 550 »	662 200 »

Summa kronor 1 398 650

För budgetåret 1947/48 tillkomma nya avdelningar, av skolöverstyrelsen beräknade till 41 i gymnasiet och högsta realskoleklassen och 101 i övriga

klasser. Dessa skulle, om ingen hänsyn toges till förekomsten av parallellavdelningar utöver två och läroverk med minimiorganisation, draga en kostnad av $41 \times 650 + 101 \times 550$ eller $26\ 650 + 55\ 550 = 82\ 200$ kronor, vilken summa skulle komma till den förut beräknade på 1 398 650 kronor. Inalles bleve detta 1 480 850 kronor. Att bland de nytillkommande avdelningarna väga förekomsten av parallellavdelningar utöver två mot eventuella avdelningar i läroverk med minimiorganisationen har skolutredningen icke möjlighet till. Förekomma båda typerna i ungefär samma förhållanden som i materialet från 1946/47, äro de förra mer än dubbelt så vanliga som de senare. Under antagande härav och då de förra minska kostnaderna i större proportion än de senare öka dem, torde man vara berättigad att något minska den beräknade kostnaden, approximativt till 1 475 000 kronor.

Vilket system för tilldelning av anslag man än besluter sig för, är det emellertid tydligt, att de faktorer, som bestämma anslaget storlek, delvis äro svårberäknliga. Enligt skolutredningens uppfattning bör eventuellt anslag därför upptagas som *förslagsanslag* och torde lämpligen i båda fallen böra sättas till 1 475 000 kronor. Härvid bör märkas, att det för budgetåret 1946/47 i riksstaten upptagna anslaget till bokinköp och bokbindning å 100 000 kronor kan utgå.

Till de så att säga normala årliga kostnaderna måste emellertid, något som även skolöverstyrelsen påpekat, beräknas vissa tillägg. På provårsläroverken ställas på grund av deras särskilda uppgifter större krav än på andra läroanstalter i fråga om boksamlingar och undervisningsmateriel. Realskolorna för gossar synas vara något mera kostnadskrävande än andra skolformer och tarva möjligen någon förstärkning av det normala anslaget. Vid inrättandet av praktiska (»tekniska») realskolelinjer erfordras materiel utöver den vanliga: handelslinjer kräva bl. a. skrivmaskiner, och de speciellt tekniska linjernas utrustning i fråga om verkstadsmateriel är kostsam (jfr skolutredningens betänkande IV: 4 s. 106 ff.). Organiserandet av ett nytt läroverk, liksom också utökning av organisationen i samband med om- och tillbyggnad av äldre lokaler, medför ofta dryga kostnader i fråga om böcker och materiel.

Tidigare har stundom efter medgivande av Kungl. Maj:t ljus- och vedkassan eller byggnadsfonden fått bidra till dylika extraordinära utgifter, som egentligen bort bestridas av biblioteks- och materielkassan. I andra fall ha kommunerna frivilligt trätt hjälpare emellan eller ock som villkor för en skolas förstatligande bl. a. ålagts bidra till komplettering av undervisningsmateriel och utvidgning av bokbeståndet vid läroanstalten: så har skett vid det förstatligande av de kommunala mellanskolorna, som påbörjades budgetåret 1944/45. Det har även hänt, att statsverket beviljat icke obetydliga medel till materielanskaffning — så har t. ex. varit fallet med de i samband med 1927 års skolreform upprättade flickläroverken. Den förstnämnda utvägen blir, om här framställda förslag förverkligas, utesluten, och även

om det kan tänkas, att vissa ekonomiskt välställda kommuner också i fortsättningen kunna vilja på detta sätt understödja sina läroverk, synes det dock vara principiellt riktigast, att staten i regel även svarar för nu nämnda, mer extraordinära utgifter, i den mån icke vid läroverken finnas specialfonder, vilket dock är sällsynt. Skolöverstyrelsen beräknade ett sådant bidrag under det första budgetåret efter avskaffandet av terminsavgifterna till 100 000 kronor. Med hänsyn till dels penningvärdets fall, dels utökningen av läroverksorganisationen efter det att överstyrelsen avlämnade sin utredning, torde anslaget i fråga nu icke kunna beräknas till lägre än 150 000 kronor.

Vid uppgörande av ovanstående förslag till bestridande av utgifterna för den »allmänna kassan» har skolutredningen alltså utgått från att detta skulle ske genom anslag från statsverket. Emellertid uttalade statsutskottet vid 1942 års riksdag i samband med behandlingen av frågan om ett särskilt omkostnadsanslag för de allmänna läroverken, att det syntes utskottet böra ifrågasättas, om det kunde befinnas lämpligt att reglera de genom biblioteks- och materielkassorna bestridda utgifterna över riksstaten, och hänvisade till de fördelar, som den hittillsvarande anordningen medfört för läroverken. Härtill anslöt sig riksdagen (riksdagens skrivelse 1942: 72). I en förut nämnd utredning av den 9 november 1942, delvis återgiven på annat ställe i skolutredningens betänkande (del IV: 4 s. 106), föreslog skolöverstyrelsen i viss anslutning härtill, att ljus- och vedkassorna skulle avvecklas men biblioteks- och materielkassorna bibehållas, varvid dock kostnaderna för rektorsexpeditionernas expenser skulle överflyttas till riksdagsanslag. Under sådana förhållanden anse vi oss böra som ett alternativ framföra tanken på att bibehålla avgifterna till biblioteks- och materielkassan (= den föreslagna »allmänna kassan»), varvid förutsattes, att kassans uppgifter skola vara desamma som ovan föreslagits. Det maximum för en sådan terminsavgift, som skulle få upptagas utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t (jfr ovan s. 58), borde dock höjas till 15 kronor; redan nu ha åtskilliga läroverk fått tillåtelse att överskrida 10-kronorsgränsen, och med de utvidgade uppgifter i jämförelse med biblioteks- och materielkassan, som den »allmänna kassan» skulle få, är höjning över 10 kronor på de flesta håll säkerligen nödvändig. Alltjämt borde det ock reserveras möjlighet för ett läroverk att med Kungl. Maj:ts medgivande¹ upptaga ännu högre avgift än den normalt högsta; gränsen för denna förhöjning kunde lämpligen sättas vid 20 kronor. I likhet med vad nu är fallet, borde möjlighet till nedsättning i eller befrielse från denna terminsavgift förefinnas. Nedsättningen kunde lämpligen bestämmas till hälften av avgiften.

Genom i detta sistnämnda alternativ skisserade förfarande vunnas visserligen ej fullständigt avgiftsfri undervisning för det stora flertalet lärjungar, men erläggandet av en terminsavgift av högst 15 (undantagsvis högst 20)

¹) Eventuellt kunde befogenhet att giva sådant tillstånd överlåtas på skolöverstyrelsen.

kronor måste under alla förhållanden betraktas som en mycket ringa ekonomisk uppoffring från vederbörande målsmans sida. För att emellertid terminsavgiften ej annat än vid verkligt trängande behov skulle behöva överstiga 15 kronor, förutsätta vi, att särskilt statsanslag till bokinköp och bokbindning alltfört finge utgå.

Mot detta alternativ med terminsavgifter talar dock ur skolutredningens synpunkt, förutom att principen om avgiftsfrihet därmed brytes, att i den tänkta enhetsskolan vissa linjer skulle komma att belastas med terminsavgifter, andra däremot icke.

Vid sidan av de nu behandlade kassorna finnes vid läroverken, såsom framgår av uppräknigen å s. 57, ännu en kassa, *understöds- och premiekassan*. Denna beröres visserligen icke av ett slopande av terminsavgifterna men synes dock böra i detta sammanhang ihågkommas. Dess uppgifter (jfr s. 57) ha varit mycket betydelsefulla. Ur den ha ekonomiska understöd åt behövande lärjungar kunnat lämnas, ävensom bidrag till omkostnader för lärjungarnas rekreation genom utflykter och studiebesök. För föredrag av fackmän på olika områden, för assistentundervisning i bl. a. danska och norska, för konserter för lärjungarna ha medel varit tillgängliga. Icke minst ha ur denna kassa premier av olika slag kunnat bekostas åt duktiga och flitiga lärjungar.

I och med införandet av statsstipendier till läroverkens lärjungar ha väl dessa kassors uppgift att lämna ekonomiskt understöd så gott som upphört; det torde endast bliva vid något enstaka tillfälle, som medel härför behöva tagas i anspråk. Övriga uppgifter kvarstå däremot utan inskränkning.

Kassornas inkomster växla mycket starkt. Den mest regelbundna har varit den del (7 kronor) av den nuvarande inskrivningsavgiften, som tillkommit dem. En annan för vissa läroverks kassor väsentlig inkomst har varit medlen från stiftens premie- och fattigkassor. Dessa medel komma emellertid att inom en nära framtid i de flesta stift helt utebli genom indragande av de kollektor, som tidigare tillkommit dem. Härför måste någon ersättning sökas. En utväg vore att låta understöds- och premiekassan erhålla inkomsten av *hela* inskrivningsavgiften (3 kronor gå nu till biblioteks- och materielkassan). Detta vilja vi dock icke förorda utan föreslå i stället, att inskrivningsavgiften helt avskaffas och att understöds- och premiekassorna erhålla ersättning av statsmedel, beräknad efter 10 kronor för år och nyinskriven lärjunge, varvid dock som sådan icke räknas lärjunge, som övergår från annat läroverk eller tidigare varit inskriven vid läroverk. Budgetåret 1944/45 var enligt uppgifter från rektorerna biblioteks- och materielkassornas inkomst av inskrivningsavgifter 37 116 kronor 66 öre och understöds- och premiekassornas 86 027 kronor 21 öre eller sammanlagt 123 143 kronor 87 öre. Ersättningen borde alltså sagda budgetår ha utgått med sistnämnda belopp. Med hänsyn till att antalet nyinskrivna lärjungar sedan

dess torde ha ökat, synes ett förslagsanslag å 130 000 kronor böra beräknas för budgetåret 1947/48.

Tidigare har föreslagits, att två tredjedelar av de till läroverken inflytande hyresmedlen skulle tillfalla vederbörande kommun och den återstående tredjedelen läroverket. Denna tredjedel borde, liksom redan nu i viss mån är fallet med hyresmedlen över huvud taget, kunna disponeras något friare av lokalstyrelsen för ändamål, som höra till läroverkets verksamhet. Vi förutsätta emellertid, att dessa medel i första hand tillföras understöds- och premiekassan samt »allmänna kassan».

Vad vi nu föreslagit utgår i huvudsak från de förhållanden, som för närvarande råda, men viss hänsyn har också tagits till den planerade omorganisationen av skolväsendet. Vid denna torde emellertid på det område, varom här är fråga, uppstå problem, som nu icke kunna helt överblickas, och vi förutsätta därför, att dessa upptagas till behandling, när omorganisationen är till sina huvuddrag bestämd.

B. De kommunala skolorna.

Redan i sin utredning den 16 december 1937 angående avskaffande av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken anförde skolöverstyrelsen, att ett dylikt avskaffande säkerligen skulle komma att medföra vittgående konsekvenser för samtliga de med allmänna läroverken likartade skolor, kommunala och enskilda, vilkas lärjungebestånd rekryteras från samma åldersklasser som de allmänna läroverken. Det vore uppenbart, att dessa skolors ställning inom skolorganisationen bleve väsentligt förändrad, om terminsavgifterna helt bortföle vid statsläroverken, under det att övriga skolor bleve nödsakade upptaga oförändrade avgifter. Avskaffandet av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken syntes därför överstyrelsen avgjort böra ses i sammanhang med en dylik åtgärds inverkan på det kommunala och enskilda statsunderstödda skolväsendets ställning inom skolorganisationen. »Av betydande vikt», heter det vidare i utredningen, »torde vara att undersöka möjligheterna för att genom ökat statsunderstöd nedbringa terminsavgifterna även vid dessa skolor, detta så mycket mer, som det vid den år 1927 genomförda omorganisationen av vårt högre skolväsen förutsattes, att undervisningen på ifrågavarande stadium allttjämt skulle bestridas i icke oväsentlig omfattning av kommunala och enskilda skolor, och dessa läroanstalter under tiden efter 1927 visat sig väl fylla sina uppgifter.»

En sådan undersökning verkställdes också på Kungl. Maj:ts uppdrag av skolöverstyrelsen, som i en utredning, avgiven den 26 oktober 1938, framställde vissa förslag till ändrade bestämmelser rörande statsunderstödda kommunala och enskilda läroanstalter, därest terminsavgifterna vid de allmänna läroverken borttoges. I denna utredning ingår en utförlig historik

över de olika skolformer, varom kunde vara fråga, och deras ekonomiska förhållanden. Av denna historik inhämtas beträffande de kommunala skolorna bl. a. följande.

De *högre folkskolorna* datera sin tillkomst från slutet av 1850-talet, då 1856—58 års riksdag på grund av särskilda motioner beviljade anslag till understöd åt dylika skolor. Till att börja med voro de avsedda för de kroppsarbetande klassernas barn på landet, men enligt en bestämmelse av 1897 (K. K. 1897: 50) kunde sådan skola jämväl inrättas i stad, där varken allmänt läroverk eller pedagogi funnes. Sistnämnda begränsning har senare bortfallit.

Undervisningen var under de första decennierna efter skolformens tillkomst kostnadsfri, men småningom började terminsavgifter upptagas, och bestämmelser härom infördes i reglementena för skolorna.

I den stadga för de högre folkskolorna, som utfärdades år 1918 (nr 1064), infördes för första gången bestämmelser om terminsavgifter, varvid föreskrevs (§ 74), att undervisningen i högre folkskolan skulle vara avgiftsfri, såvida ej i visst fall på grund av särskilda undantagsförhållanden annorlunda bestämdes i skolans reglemente. Terminsavgifter finge dock i intet fall påföras medellösa lärjungar. Samma bestämmelser återfinnas i nu gällande stadga för högre folkskolor (1934: 248).

I de flesta reglementen för högre folkskolor, vilka på senare år fastställts, finnes ett stadgande av innebörd, att för lärjunge, som icke tillhör skolområdet och som ej är att anse som medellös, skolstyrelsen må kunna bestämma skälig terminsavgift. Enligt särskilda för ett till tre år i sänder av Kungl. Maj:t lämnade medgivanden uttagas i några högre folkskolor terminsavgifter av lärjungar, som tillhöra det egna skolområdet.

Innan riksdagen 1909 fattade beslut om upprättandet av *kommunala mellanskolor*, hade delade meningar rått, huruvida undervisningen skulle vara avgiftsfri eller ej. Riksdagens beslut innebar emellertid, att terminsavgifter skulle kunna upptagas, varvid dock borde iakttagas, att dylika avgifter ej finge påföras medellösa lärjungar från kommunen. Detta förhållande ägde bestånd till tiden för ikraftträdande av 1918 års stadga för kommunala mellanskolor (nr 1114), där bestämmelserna i här ifrågavarande hänseende (§ 91: 1) lyda: »Undervisningen i den kommunala mellanskolan skall vara avgiftsfri, såvida ej i visst fall på grund av särskilda undantagsförhållanden annorlunda bestämmas i skolans reglemente. Terminsavgifter må dock i intet fall påföras medellösa lärjungar.» Dessa bestämmelser ha bibehållits i nu gällande stadga för kommunala mellanskolor (1933: 345). I reglementena för dessa skolor finnas emellertid numera i allmänhet icke några bestämmelser om terminsavgifter intagna, utan Kungl. Maj:t lämnar åt varje särskild skola på därom gjord framställning särskilt medgivande att upptaga terminsavgifter med vissa belopp.

Även före tillkomsten av de *kommunala flickskolorna* bröto sig meningarna angående terminsavgifterna. I den stadga, som utfärdades den 24 september 1928 (nr 426), fingo emellertid bestämmelserna härom (§ 74: 1) följande lydelse: »Undervisningen i skolan skall vara avgiftsfri, såvida ej i visst fall på grund av särskilda undantagsförhållanden annorlunda bestämmas i skolans reglemente. Terminsavgifter må dock i intet fall bestämmas till högre belopp för elever, som icke tillhöra skolområdet, än som i motsvarande fall skulle ha påförts lärjungar tillhörande skolans område, ej heller påföras medellösa lärjungar.» Bestämmelsen om att avgifterna i förekommande fall skulle utgå med samma belopp för lärjunge oberoende av hemorten, tillkom på yrkande av enskild motionär.

Till dessa ur ovannämnda utredning hämtade uppgifter kan läggas, att för de *praktiska mellanskolorna*, vilka i regel växt fram ur yrkesbestämda högre folkskolor, gäller stadgan för högre folkskolor, varför förhållandena i fråga om terminsavgifter överensstämma med sistnämnda läroanstalters.

I princip stå alltså samtliga dessa kommunala skolor på samma plan i nu förevarande avseende: undervisningen skall vara avgiftsfri, och i den mån avgifter upptagas, utgör detta ett mera tillfälligt och av skilda förhållanden framtvinget avsteg från denna princip. Det praktiska läget är emellertid mycket olika för de olika skolformerna. En översikt över förhållandena vid dessa skall klargöra detta. Beträffande de högre folkskolorna och de praktiska mellanskolorna avse uppgifterna kalenderåret 1945, för övriga kommunala skolformer redovisningsåret 1943/44, året innan det omfattande förstatligandet av de kommunala mellanskolorna började.

Av de *högre folkskolor*, som voro i verksamhet hela kalenderåret 1945, uttogo sexton, i regel mindre, två- eller treåriga yrkesbestämda skolor med tillsammans 1 296 lärjungar höstterminen nämnda år, icke någon terminsavgift av sina lärjungar. Fjorton skolor med 1 159 lärjungar upptogo avgift, växlande mellan 10 och 50 kronor, av lärjungar utom kommunen till ett sammanlagt belopp av 3 572 kronor.¹ De återstående fjorton (1 020 lärjungar), vilka samtliga voro fyraåriga med allmän linje och uppenbarligen alla avses att småningom bli kommunala mellanskolor (tre ha redan blivit det; jfr nedan), upptogo avgifter även av lärjungar från den egna kommunen. Maximivgiften vid dessa skolor var vanligen 50 kronor oavsett lärjunges hemvist, men även lägre maximivgifter förekommo, stundom så, att avgiften var lägre i de båda första klasserna än i de två högre. Tillsammans utgjorde inkomsterna av terminsavgifter vid dessa sistnämnda fjorton

¹) Uppgifterna från tre skolor, av vilka två förklara, att ingen terminsavgift upptages, och en, att sådan upptages endast av lärjungar från annan kommun, äro oklara. De uppgiva inkomster av terminsavgifter med tillsammans 1 882 kronor. För tre skolor, vilka stå under samma ledning som praktiska mellanskolor, redovisas inkomst av terminsavgifter vid dessa sistnämnda skolor.

skolor 66 566 kronor. Inalles uppgingo inkomsterna av terminsavgifter vid samtliga under hela kalenderåret 1945 verksamma högre folkskolor (med undantag av dem, vilkas inkomster redovisas tillsammans med vissa praktiska mellanskolors) till 72 020 kronor. Statsunderstödet till högre folkskolor upptages i riksstaten för 1944/45 till 2 400 000 kronor (förslagsanslag).

Vid de *praktiska mellanskolorna* i Stockholm och Norrköping (2 260 lärjungar höstterminen 1945) upptogs inga som helst terminsavgifter. Vid de övriga tio skolorna med tillsammans 3 942 lärjungar däremot fingo lärjungar, som ej tillhörde kommunen (i ett fall: som ej tillhörde den egna kommunen eller vissa grannkommuner), betala sådana avgifter. Maximiavgiften växlade mellan 12 kronor 50 öre och 60 kronor. Inkomsten av terminsavgifter uppgick vid dessa skolor kalenderåret 1945 till 30 292 kronor. Statsbidraget till praktiska mellanskolor var budgetåret 1944/45 2 400 000 kronor (förslagsanslag).

Vad de *kommunala mellanskolorna* beträffar, upptogs vid åtta dylika (däribland de allra största, Göteborgs, Malmö, Stockholms och Norrköpings) med tillsammans 3 427 lärjungar ingen som helst terminsavgift. Tolv andra skolor med 1 597 lärjungar upptogo terminsavgifter endast av lärjungar från annan kommun än skolorten (221 lärjungar), delvis med nedsatt avgift. Vid 30 skolor utgick terminsavgiften med olika belopp för lärjungar inom och utom kommunen. Lärjungantalet vid dessa skolor var 3 374, varav 2 780 erlade avgifter. En grupp på 25 skolor med 2 265 elever slutligen hade en terminsavgift, som var oberoende av bostadsorten. Avgift erlades av 1 819 lärjungar. Inalles betalade av de 10 663 lärjungarna 5 843 eller 54·8 % ingen avgift och 1 853 eller 17·38 % hade nedsättning i avgiften, varför full avgift betalades av 2 967 eller 27·83 %. Samtliga lärjungavgifter 359 942 kronor utgjorde 4·46 % av den samlade inkomstsommen, statsbidraget 4 489 030 kronor, 55·61 %, kommunernas anslag 3 125 916 kronor, 38·72 %, och övriga inkomster, 97 921 kronor, 1·21 %.

Det bör emellertid betonas, att de ovan lämnade siffrorna icke kunna ge en riktig bild av de enskilda fallen. I regel har det varit i mindre kommuner, som avgifter upptagits och stundom utgjort en mycket avsevärd del av inkomsterna. Så uppgingo lärjungavgifterna i procent av kommunens anslag vid skolan i Kinna till 74·75 och i Tierp till 64·09. Terminsavgifternas storlek var också mycket växlande. Vid skolor, där avgift upptagits endast av lärjungar från annan kommun, varierade maximiavgiften mellan 75 och 25 kronor (Stocksund och Storvik resp. Grängesberg m. fl.). Där olika belopp utkrävts av kommunens egna barn och lärjungar från andra kommuner, växlade avgiften för de förra mellan 65 och 15 kronor (Svalöv resp. Fagersta), och för de senare mellan 100 och 40 kronor (Lilla Edet resp. Bengtsfors, Torsby). De skolor, som upptagit lärjungavgifter oberoende av bostadsorten slutligen, hade en högsta terminsavgift varierande mellan 80 och 25 kronor (Östhammar resp. Vännäs).

De kommunala flickskolorna visa i fråga om terminsavgifter en mycket enhetligare bild än de förut nämnda läroanstalterna. Vid samtliga 43 skolor av denna typ, vilka läsåret 1943/44 voro i verksamhet, upptogos terminsavgifter, varierande mellan 70 och 30 kronor (Karlstad, Södertälje, Uppsala resp. Strängnäs, Landskrona). Vanligen utgjorde terminsavgifterna 50 å 60 kronor. Inalles uppgingo lärjungavgifterna till 1 061 893 kronor eller 10·12 % av inkomsterna, statsbidraget till 5 555 550 kronor eller 52·94 %, kommunernas anslag till 3 711 645 kronor eller 35·37 % samt övriga inkomster till 164 628 kronor eller 1·57 %. Lärjungantalet vid samtliga skolor var 13 742. Av dessa betalade 9 255 eller 67·35 % full avgift, 2 552 eller 18·57 % nedsatt avgift, under det att 1 935 eller 14·08 % voro helt befriade från terminsavgifter.

Av den här givna översikten framgår, att såväl stat som kommun i högre grad tillgodosett de högre folkskolorna samt de praktiska och kommunala mellanskolorna än de kommunala flickskolorna och att för de senare (jämte en del kommunala mellanskolor och högre folkskolor) lärjungavgifterna spela stor ekonomisk roll. Det bör tilläggas, att vissa skolor av här berörda typer åtnjutit anslag, vilka dock varit rätt blygsamma, av landsting. Dessa ha här inräknats i de kommunala anslagen.

Den vid jämförelse med de kommunala mellanskolorna frapperande höga procenten fullt betalande lärjungar vid de kommunala flickskolorna finner sin förklaring däri, att förhållandena vid de stora mellanskolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö, där inga avgifter upptagas, mycket starkt påverka statistiken till mellanskolornas förmån.

I sin tidigare nämnda utredning den 26 oktober 1938 upptog skolöverstyrelsen frågan om hur ett avskaffande av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken skulle kunna tänkas påverka lärjungetillströmningen till de kommunala skolorna. Överstyrelsen kom därvid till det resultatet, att ett sådant avskaffande för högre folkskolor (häri inbegriper överstyrelsen tydligen de praktiska mellanskolorna) och kommunala mellanskolor i stort sett icke skulle innebära någon risk för lärjungavströmning. Helt annorlunda vore förhållandet med de kommunala flickskolorna, alla belägna i städer med högre allmänt läroverk eller realskola. Dessa vore redan förut av naturliga skäl från läroverkens sida utsatta för stark konkurrens om den kvinnliga ungdomen. Om nu läroverken skulle komma att utöva en ytterligare lockelse på denna ungdom på grund av de ekonomiska fördelar, de skulle kunna erbjuda, skulle detta tvevelsutan leda till en av rent ekonomiska skäl betingad avströmning från de kommunala flickskolorna till i samma städer belägna läroverk, vilka icke kunde mottaga en så starkt ökad tillströmning.

Skolöverstyrelsen framhävde vidare rättvisesynpunkten. Med skäl kunde ifrågasättas lämpligheten av ett system med å ena sidan statliga skolor, vilka erbjuda kostnadsfri undervisning, och å andra sidan kommunala sko-

lor, av vilka ett flertal erbjuda sådan endast mot avgift. Med hänsyn till kravet på likställdhet i ekonomiskt hänseende de olika skolformerna emellan syntes det därför skolöverstyrelsen riktigast, att ett borttagande av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken komme att åtföljas av ett borttagande av dessa avgifter ej blott vid de kommunala flickskolorna utan ävenledes vid de kommunala mellanskolorna och de högre folkskolorna.

Skolutredningen vill för sin del särskilt understryka kravet på rättvisa och likställdhet i fråga om möjligheten att erhålla avgiftsfri undervisning. Denna bör icke vara beroende på om skolformen är statlig eller kommunal, ej heller på om vederbörande skola är belägen i en ort, vars ekonomiska resurser äro större än andra orters.

När det alltså gäller att åstadkomma, att undervisningen vid de kommunala skolorna blir avgiftsfri, uppstår emellertid frågan, om kommunerna eller staten skall åta sig kostnaderna för de utgifter, som hittills bestritts med lärjungavgifterna. I sin nyssberörda utredning diskuterade skolöverstyrelsen icke detta problem utan utgick utan vidare från att staten skulle bereda skolorna tillbörlig kompensation samt framlade två alternativ att lösa frågan: det ena innebar, att statsbidraget till skolorna skulle höjas och uppgå till 90 %, det andra, att ett särskilt statsanslag beviljades, ur vilket de högre kommunala skolor, som uppburit terminsavgifter, efter prövning i varje särskilt fall finge sig tilldelade bidrag, var och en i proportion till den summa, som terminsavgifterna där utgjort. I ett utlåtande den 13 april 1939 över skolöverstyrelsens förslag anförde statskontoret, att då undervisningen i de kommunala skolorna redan enligt gällande bestämmelser principiellt vore avgiftsfri, anledning saknades att överväga någon ersättning av statsmedel, samt att kommunerna själva borde vidkännas den jämförelsevis ringa merkostnad, terminsavgifternas slopande skulle innebära.

Innan skolutredningen slutgiltigt tager ställning till nu angivna spörsmål, må angivas en del omständigheter, som synas böra beaktas i detta sammanhang.

Först och främst må påpekas, att förhållandena vid de kommunala mellanskolorna efter redovisningsåret 1943/44 i hög grad förändrats. Genom beslut av 1944 års riksdag (riksdagens skrivelse nr 368 jämförd med kungl. prop. nr 307) har bestämts, att samtliga de kommunala mellanskolor, som voro i verksamhet nyssnämnda redovisningsår och anses uppfylla vissa villkor i fråga om lokalförhållanden, lärjungefrekvens och verksamhetstid m. m., skola förstatlignas under en femårsperiod med början budgetåret 1944/45. Härvid övertar staten, när en viss skola förstatlignas, klass 1 och därefter successivt följande klasser. Det fullständiga förstatlignandet skall således vara avslutat i och med budgetåret 1951/52. Av de 76 kommunala mellanskolor, som voro i verksamhet läsåret 1943/44, ha 20 börjat förstatlignas fr. o. m. 1944/45 och bliva i och med budgetåret 1947/48 helt statliga realskolor. Alla dessa skolor höra till den grupp, som upptagit avgifter av sina

lärjungar. Detsamma gäller i stor utsträckning de skolor, vilkas förstatlige påbörjats fr. o. m. budgetåret 1945/46 (19) och 1946/47 (22).

Realiseras de förslag till åtgärder, som av skolutredningen här tidigare framlagts för att avskaffa terminsavgifterna vid de allmänna läroverken, komma vid här berörda skolor för de klasser, vilka bli statliga, givetvis samma principer att tillämpas som för de övriga allmänna läroverken. De åtgärder, som nu böra diskuteras, äro således sådana, som avse dels de kommunalt bestridda klassavdelningar, som bestå under övergångstiden, dels kommunala mellanskolor, om vilkas förstatlige något beslut icke fattats. Av såväl departementschefens uttalande i den ovannämnda propositionen nr 307 vid 1944 års riksdag som av riksdagens skrivelse i anledning härav framgår, att man räknat med att alla de 76 kommunala mellanskolor, som funnos år 1944, skola kunna fylla de uppställda villkoren och inom den angivna tiden bli förstatlige. Efter denna tid ha sex dylika skolor tillkommit: i Råneå och i Älvsbyn, erkända genom kungl. brev år 1944, i Malung, erkänd år 1945, samt i Hagfors, Hoting, Hultsfred och Hällefors, erkända år 1946. Rörande eventuellt förstatlige av dessa sistnämnda skolor föreligger intet beslut.

I fråga om de högre folkskolornas, de praktiska mellanskolornas och de kommunala flickskolornas framtida ställning i skolsystemet förefinnas icke heller några beslut, och de förslag, vilka av skolutredningen framläggas beträffande dessa skolformer, kunna under alla förhållanden icke förväntas leda till omedelbara resultat.

Under sådana omständigheter synes det skolutredningen lämpligt, att därest frågan om avskaffande av terminsavgifterna skall upptagas till behandling inom en snar framtid, ett provisorium beträffande avgifterna vid de kommunala skolformerna tillskapas, som, då större klarhet vunnits, kan avlösas av mer definitiva åtgärder.

Att därvid följa den linje, som statskontoret (se ovan) förordat, nämligen att låta kommunerna själva vidkännas merkostnaden för terminsavgifterna, vill skolutredningen icke tillråda. Såsom framgår av den tidigare lämnade översikten, äro kommunernas utgifter för dessa skolor redan synnerligen betydande. Statskontorets uppfattning, att terminsavgifternas slopande för kommunerna skulle medföra en jämförelsevis ringa merkostnad, synes icke välgrundad. Vid de kommunala flickskolorna representera terminsavgifterna i medeltal över 10 % av hela inkomstsumman och 28.5 % av anslaget från kommunerna. Då detta är genomsnittliga siffror, innebär det alltså, att på vissa håll terminsavgifterna spela ännu större roll: i själva verket finnes det skolor, där dessa avgifter motsvara 47 (Västerås), 70 (Uppsala) och 74 (Karlstad) % av kommunernas anslag. Skolutredningen vill vidare påpeka, att de kommuner, där dylika skolor äro belägna, samtliga ha allmänna läroverk, och att om skolutredningens förslag angående bestridande av kostnaderna för byggnad och underhåll samt uppvärmning och renhållning m. m.

vid läroverken genomföras, dessa kommuner redan härigenom få en betydligt drygare börda för sitt högre skolväsen än nu. Vid övriga kommunala skolformer äro terminsavgifterna visserligen i genomsnitt icke av samma vikt, men också bland dessa skolor finnas sådana, där ett borttagande av avgifterna skulle innebära en kännbar börda för kommunen.

Vad här anförts synes bestämt tala för att statsverket skall träda emellan, när det gäller att avskaffa terminsavgifterna vid de kommunala skolorna. Det provisorium, som skolutredningen tänkt sig tills vidare skola kunna leda till målet, ansluter sig till det senare alternativ, som skolöverstyrelsen framlade i sin utredning av 1938 och som överstyrelsen i en förnyad utredning den 22 juni 1940 definitivt anbefalld. *Skolutredningen föreslår* alltså, att i samband med avskaffandet av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken i riksstaten måtte upptagas ett förslagsanslag, ur vilket efter ansökan och behovsprövning från fall till fall de kommunala läroanstalter, som nu upptaga lärjungavgifter, finge sig tilldelade bidrag i förhållande till deras tidigare inkomst av sagda avgifter, med villkor att dessa helt avskaffades. Ur detta anslag borde givetvis även nyupprättade skolor liksom eventuella teoretiska och praktiska (»tekniska») realskolelinjer vid folkskolor, likaledes efter prövning i varje särskilt fall och med hänsyn tagen till vederbörande kommuns ekonomiska förhållanden, beviljas bidrag.

Huvudprincipen för tilldelande av sådant bidrag bör vara följande. På grundval av de under läsåret 1946/47 utgående terminsavgiftsbeloppen uträknas för varje läroanstalt, huru stor summan av avgifterna för ett läsår skulle ha blivit, därest alla lärjungar (i förekommande fall alla lärjungar från främmande kommuner) betalt full avgift. Från den så erhållna summan dragas 25 procent, motsvarande minskningen på grund av nedsättningar och befrielser. Återstående belopp skulle utgöra bidragssumman. Från denna huvudprincip böra emellertid på grund av särskilda omständigheter avsteg kunna göras och jämkningar vidtagas. Särskilt om nyupprättade skolor eller linjer önska bidrag, får en mera fri och allmän prövning göras.

Skulle den av skolutredningen i det föregående omnämnda, av 1942 års riksdag antydda utvägen tillgripas och således en mindre terminsavgift — till »allmänna kassan» — alltjämt komma att utgå vid de allmänna läroverken, bör detta självfallet tillåtas även vid de kommunala skolorna, som således borde ha rätt och, där terminsavgifter förut förekommit och statsbidrag kräves, skyldighet att upptaga en terminsavgift på 15 kronor (efter medgivande av skolöverstyrelsen högst 20 kronor), varvid dock nedsättning eller befrielse kunde beviljas. Bidraget till dessa skolor bör då rätta sig här-efter och utgå med en summa, som utgör skillnaden mellan nyssberörda »återstående belopp» och den verkliga inkomsten av avgifterna.

Återstår så att beräkna kostnaderna för ett sådant bidrag. För *de högre folkskolorna* och *de praktiska mellanskolorna* utgjorde inkomsterna av terminsavgifter kalenderåret 1945 tillsammans 102 312 kronor. Efter denna tid

ha tre sådana skolor erkänts som kommunala mellanskolor (jfr ovan). Då emellertid nya skolor tillkommit och ytterligare kunna förväntas bli upprättade, torde för dessa skolors del ett belopp av 115 000 kronor böra beräknas för budgetåret 1947/48.

Vid *de kommunala mellanskolorna* med undantag för de skolor, vilka fr. o. m. läsåret 1947/48 bli helt förstatligade, uppgick summan av terminsavgifterna läsåret 1945/46 enligt meddelande från rektorerna till 219 884 kronor och beräknas för läsåret 1946/47 till 157 400 kronor. Minskningen, omkring 62 000 kronor, är givetvis beroende på övergången till statlig organisation. En lika stark nedgång i dessa inkomster kan emellertid ej förväntas till läsåret 1947/48, då de skolor, vilkas förstatligande avses att taga sin början detta läsår, icke upptaga terminsavgifter. Bidraget till de kommunala mellanskolorna synes under sådana förhållanden böra upptagas till 125 000 kronor.

För *de kommunala flickskolornas* del är att beakta, att sedan 1943/44 fyra nya dylika tillkommit, i det att de förutvarande enskilda flickskolorna i Varberg år 1944, i Eskilstuna 1945 och nya elementarläroverket för flickor samt Sigrid Rudebecks skola i Göteborg 1946 erkänts som kommunala flickskolor. I Eskilstuna upptagas inga avgifter, från och med läsåret 1946/47 ej heller i Borås. Summan av terminsavgifterna vid de kommunala flickskolorna läsåret 1945/46 utgjorde enligt uppgifter från rektorerna 1 109 562 kronor och beräknas för läsåret 1946/47 uppgå till 1 115 030 kronor. Stegningen synes framför allt vara beroende på tillkomsten av de båda skolorna i Göteborg. Ett belopp av 1 120 000 kronor torde därför vara tillräckligt för bidrag till ifrågavarande skolor.

Vad de båda statsunderstödda *kommunala gymnasierna*, i Arvika och i Söderhamn, beträffar, voro enligt meddelande från rektorerna inkomsterna av terminsavgifter läsåret 1945/46 30 367 kronor och beräknas för läsåret 1946/47 till 22 700 kronor. I båda dessa summor ingå terminsavgifter till det allmänna läroverk, vartill vederbörande gymnasium är knutet, alltså även till byggnadsfonden och ljus- och vedkassan. Då enligt skolutredningens förslag dessa kassor skola avvecklas, kan således beträffande de båda kommunala gymnasierna för kommande läsår en mindre summa än den sistnämnda beräknas. Emellertid kan det tänkas, att flera av de övriga nuvarande kommunala gymnasierna komma att få statsunderstöd och därmed också självfallet bli berättigade till bidrag av här ifrågavarande art, och beloppet torde därför böra upptagas till kronor 35 000. För tilldelning av anslag till kommunalt gymnasium bör — därest icke terminsavgift skall upptagas till »allmänna kassan» — stadgas, att av dessa bidrag skola till nämnda kassa vid det läroverk, varmed gymnasiet är samorganiserat, överlämnas 25 kronor per lärjunge på gymnasiet eller 650 kronor för varje gymnasieavdelning.

Inalles skulle alltså vid avskaffande av terminsavgifter det erforderliga beloppet för bidrag till kommunala skolor för läsåret 1947/48 uppgå till (115 000 + 125 000 + 1 120 000 + 35 000 =) 1 395 000 kronor.

För det fall att terminsavgifter, ehuru till mindre belopp, alltså skulle upptagas vid de nu berörda skolorna, kunna de så beräknade kostnaderna minskas. Huru stor summa som genom dylika terminsavgifter skulle inkomma till skolorna, är självfallet synnerligen svårt att säga. Mycket approximativt torde den kunna uppskattas till 200 000 kronor. Under denna förutsättning skulle följaktligen det behövlige bidraget kunna sättas till 1 195 000 kronor.

Skolutredningen vill emellertid även antyda en mera definitiv lösning av föreliggande problem, vilken enligt dess mening bör avlösa det nu föreslagna provisoriet.

Härvid bör i första rummet frågan om statsbidraget till de kommunala skolorna upptagas till diskussion. För närvarande utgår detta bidrag enligt olika normer vid folkskolan och vid de övriga kommunala skolformerna. Enligt vad utredningen har sig bekant, är emellertid för närvarande spörsmålet om ändrade grunder för avvägningen mellan stat och kommun av kostnaderna för bl. a. de högre kommunala skolorna under utredning av 1941 års lärarlönesakkunniga. Under sådana förhållanden anser sig skolutredningen icke böra närmare ingå på denna fråga utan vill endast principiellt uttala den meningen, att inom den planerade elementarskolan statsbidraget till teoretiska och tekniska realskolelinjer liksom till särskilda flickskolelinjer — vare sig dessa linjer förefinnas inom särskilda skolformer eller äro knutna till folkskolan — bör utgå efter grunder, vilka helt eller i så hög grad som möjligt ansluta sig till de normer, som komma att gälla för övriga kommunala delar av elementarskolan. För de kommunala gymnasierna, vilka endast torde vara en övergångsform till statlig organisation, synes det ovan föreslagna provisoriet kunna bestå.

De ovannämnda linjerna inom elementarskolan kräva emellertid sannolikt något mera materiel och något större bokbestånd än de tänkta »praktiska» linjerna; icke minst gäller detta de »tekniska» linjerna. Det måste också ligga i statens intresse, att kommunerna stimuleras att upprätthålla redan bestående och upprätta nya sådana linjer. Skolutredningen vill därför föreslå, att till varje avdelning av sådan linje finge utgå ett visst statsbidrag till materiel m. m., såsom redan sker vid folkskolorna. Vad beträffar beloppet för sådant statsbidrag, synes det böra bliva föremål för förnyat övervägande; lämpligt synes under alla förhållanden vara, att det ställes i viss relation till det, som av oss föreslås utgå vid statliga läroverk. Någon beräkning av hur stort anslaget till sådant statsbidrag skulle behöva vara, är givetvis för närvarande icke möjlig att göra.

Skulle vid de allmänna läroverken i stället för det tänkta statsbidraget till »allmänna kassan» få upptagas en terminsavgift, synes samma förhållande böra vara tillåtet vid de här berörda kommunala linjerna, varvid givetvis intet statsbidrag bör utgå.

C. Privatläroverken.

Skolutredningen har icke till principiell diskussion upptagit spørgsmålet om det enskilda skolväsendets ställning i den framtida skolorganisationen eller öfvervägt, i vilken omfattning det kan anses lämpligt, att enskilda skolor alltjämt bestå. Det står emellertid klart för utredningen, att det under nuvarande förhållanden måste sägas vara till det allmännas gagn, att ett visst antal dylika läroanstalter åtminstone tills vidare kunna vara i verksamhet. Under sådana omständigheter ha vi ansett det nödvändigt att även behandla frågan om lärjungavgifterna vid de enskilda skolorna. De åtgärder, som vi nedan föreslå, avse uteslutande enskilda skolor, som läsåret 1946/47 åtnjuta statsunderstöd.

Det enskilda statsunderstödda skolväsendet i vårt land har numera ringa omfattning. Tidigare var det icke så: dylika skolor tillgodosågo, vid sidan av mera speciella uppgifter, stora delar av den högre undervisningen, för vilka staten eller kommunerna icke direkt velat engagera sig; särskilt gäller detta den högre undervisningen för flickor. Genom tillvaron av dessa privata skolor ha därför stat och kommun befriats från betydande utgifter, och det har för dem varit billigare att understödja de enskilda skolorna än att skapa offentliga sådana. När nu förhållandena ändrats så som skett, är emellertid sannolikt, att vissa av dessa av elevavgifter beroende skolor, särskilt de i mindre städer befintliga flickskolorna, om terminsavgifterna avskaffas vid de statliga och kommunala läroanstalterna, bli utsatta för en så stark lärjungavströmning, att deras ekonomi äventyras. De i storstäderna belägna skolorna torde icke vara utsatta för samma fara, men beträffande dem är det en annan synpunkt, som tränger sig fram. Dessa skolor få i mycket stor utsträckning mottaga lärjungar, som visserligen blivt godkända för intagning i de statliga och kommunala läroanstalterna men på grund av platsbrist icke kunnat intagas. Det måste för dessas målsmän kännas som en orättvisa, att de för sina barns undervisning måste betala de ofta dryga terminsavgifter, som de enskilda skolorna nödgas avkräva sina lärjungar, under det att lärjungarna i de statliga och kommunala skolorna skulle ha fri undervisning.

Liknande synpunkter som de här ovan anförda ha delvis och med skärpa framhållits av skolöverstyrelsen i dess förnyade utredning av år 1940, vari överstyrelsen därjämte påpekar, att de enskilda skolorna alltjämt torde ha en uppgift att fylla ur experimentell synpunkt. Statsmakterna ha också på senaste tid visat sig uppskatta privatskolornas insatser, bl. a. genom att låta de nya statsstipendierna utgå även till lärjungar vid dessa läroanstalter.

De enskilda statsunderstödda skolor, som läsåret 1943—44 voro i verksamhet, fördela sig på tre grupper. Den första utgjordes av nio högre goss- och samskolor med tillsammans 3 915 lärjungar; härtill kommo tre inter-

natläroverk med 576 lärjungar. Den andra gruppen bildade två enskilda mellanskolor med 488 lärjungar. Den tredje slutligen bestod av 11 enskilda flickskolor, som sagda läsår hade 2 493 lärjungar. Icke inordnad under någon av nämnda grupper var Höglandsskolan med 152 lärjungar. Inalles var lärjungantalet vid dessa skolor alltså nämnda läsår 7 624.

För alla dessa läroanstalter, med undantag av Fjellstedtska skolan, som tack vare sina förhållandevis stora inkomster av enskild natur icke behöver upptaga några terminsavgifter i egentlig mening, samt i viss mån Gävle borgarskola, äga terminsavgifterna en mycket stor betydelse.

Vid goss- och samskolorna äro avgifterna i regel lägst i första klassen och ökas sedan småningom. Såväl i första klassen som i högsta ringen voro nämnda läsår avgifterna högst i Beskowska skolan (resp. 180 och 350 kronor) och lägst i Djursholms samskola (70 och 120 kronor, vartill i båda fallen för lärjunge, vars målsman icke är mantalsskriven i Djurholm, kommo 30 kronor). Lärjungavgifterna vid alla enskilda goss- och samskolor uppgingo till 1 429 848 kronor och utgjorde 46·7 % av samtliga inkomster, 3 063 893 kronor. Statsbidraget var 1 000 410 kronor.¹ Vid de båda internatskolorna Lundsbergs skola och Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk äro undervisningsavgifterna av skolöverstyrelsen fastställda till 400 och 300 kronor för år och lärjunge. Tillsammans skulle avgifterna med denna beräkningsgrund uppgått till 151 400 kronor, vilket givetvis är en relativt liten del av de sammanlagda inkomsterna. Statsbidraget utgjorde 140 617 kronor. Vid det tredje internatläroverket, Fjellstedtska skolan, utgår, som ovan nämnts, ingen terminsavgift.

De båda enskilda mellanskolorna ha rätt olika karaktär. Gävle borgarskola är kraftigt understödd av kommunen och upptar en mycket låg terminsavgift, 20 kronor; summan av terminsavgifter uppgick till 16 195 kronor, vilket är 7·5 % av samtliga inkomster, 215 399 kronor. För Osby samskola däremot utgjorde terminsavgifterna (hel avgift 100 kronor), 47 595 kronor, 34·2 % av samtliga inkomster, 139 042 kronor.

Även vid de enskilda flickskolorna är det vanligt, att terminsavgifterna ökas, ju högre upp i klasserna lärjungen kommer. I första klassen växlade den fulla avgiften mellan 120 kronor (Sigrid Rudebecks skola) och 55 kronor (Visby högre flickskola), i högsta klassen mellan 155 kronor (Göteborgs nya elementarläroverk för flickor) och 85 kronor (Visby högre flickskola). Under det att de tre flickgymnasierna i Stockholm på grund av särskilt bidrag (se nedan) kunde hålla terminsavgifterna nere vid mellan 150 och 160 kronor, uttogs i Sigrid Rudebecks skola å gymnasiet en högsta avgift av 210 kronor. Lärjungavgifterna utgjorde 1943/44 vid dessa skolor 554 334 kronor eller 34·7 % av samtliga inkomster, 1 599 039 kronor. Statsbidraget var 702 566 kronor.

¹) För samskolorna i Djurholm och Saltsjöbaden avse uppgifterna kalenderåret 1944.

Vid Höglandsskolan slutligen upptogs i klasser motsvarande de kommunala flickskolornas en högsta terminsavgift av 175 kronor (därtill kom i vissa fall ett tillägg för specialkurser). Lärjungavgifterna (vari dock ingå även avgifter från kindergarten och förberedande skola) uppgingo till 71 307 kronor, 50·5 % av hela inkomsten, 141 317 kronor. I statsbidrag erhöll skolan 30 000 kronor.

Statsbidraget till de enskilda skolorna med undantag för Höglandsskolan, för vilken särskilda bestämmelser gälla, utgår i flera former: som löne-tillägg till lärarinnor vid dessa skolor enligt avdeln. B i K. kung. 29/10 1909 (nr 154) samt enligt senare för varje år utfärdade kungliga brev, som tillfälligt löneförbättring åt lärare och lärarinnor, som understöd och tillägg-understöd på grund av stegrade bränslekostnader, som bidrag till nedbringande av terminsavgifterna vid vissa högre flickskolor i Stockholm (gymnasierna vid Lyceum för flickor och nya elementarskolan för flickor samt Wallin-Åhlinnska gymnasiet)¹ samt i ett fall för beredande av friplatser vid en internatskola (Sigtunastiftelsens humanistiska läroverk).

För erhållande av statsbidrag äro skolorna enligt gällande bestämmelser skyldiga att underställa skolöverstyrelsen terminsavgifterna för prövning och fastställelse. Läroanstalt är skyldig att åt lärjungar i klasserna över de förberedande bevilja befrielse från eller nedsättning i de vid läroanstalterna utgående avgifterna till så stor utsträckning, att den minskning i avgifter, som härigenom uppkommer, utgör minst 15 procent av det belopp, vartill terminsavgifterna vid anstalten skolat uppgå, därest samtliga lärjungar erlagt fulla avgifter; dock är läroanstalten icke skyldig medgiva befrielse från eller nedsättning i terminsavgifter till sammanlagt högre belopp än som motsvarar det anstalten tilldelade anslaget, anslag till huslig ekonomi icke medräknat.

Dessa bestämmelser kunna visserligen åstadkomma, dels att terminsavgifterna icke överskrida ett allt för högt belopp, dels att en del lärjungar få sina avgifter nedsatta eller i vissa fall helt befrias därifrån. Som ovan visats, äro emellertid avgifterna på många håll avsevärda och komma att framstå så mycket ofördelaktigare, om avgifterna vid de allmänna läroverken och de kommunala läroanstalterna helt avskaffas eller kraftigt nedsättas. Det synes därför skolutredningen ofrånkomligt, att åtgärder vidtagas för att minska de enskilda skolornas beroende av terminsavgifterna. Att därvid gå så långt som att — vare sig med statliga eller kommunala medel — helt ersätta inkomsterna av dessa och samtidigt förbjuda läroanstalterna att upptaga lärjungavgifter kan skolutredningen icke tillråda. Detta skulle ju i själva verket innebära, att skolorna i fråga från enskilda så att

¹) Anmärkas bör, att i det vid 1946 års riksdag till 212.500 kronor höjda anslaget till understöd åt högre goss- och samskolor ingå även 5.000 kronor för nedbringande av terminsavgifterna vid Stockholms samgymnasiums aftonundervisning (riksdagens skrivelse nr 8 jämförd med bilaga till statsverkspropositionen, åttonde huvudtiteln, punkt 142).

säga på en omväg överginge till att bli statliga eller kommunala. Däremot förefaller det utredningen ändamålsenligt att gå vidare på den väg, som man redan slagit in på genom beviljande av det särskilda bidraget till nedsättning av terminsavgifter vid vissa flickskolor i Stockholm samt till aftonundervisningen vid Stockholms samgymnasium. För att det förra anslaget skall utgå har för de olika budgetåren föreskrivits, att Stockholms stad skulle bidra med lika stort belopp: ursprungligen var det meningen, att även detta skulle nyttjas för att sänka terminsavgifterna; så har emellertid icke blivit fallet, utan riksdagen har hittills varje år tillåtit, att detta tillskott fått användas till löneförbättring åt lärarna vid skolorna i fråga. Att på sätt som här skett förbinda ett statligt bidrag med krav på ett liknande från kommunalt håll kan emellertid endast undantagsvis — som i det nu relaterade fallet — vara lämpligt; de olika kommunernas ekonomiska möjligheter äro som bekant synnerligen skiftande.

Dessa överväganden leda tanken till ett förslag, vilket skolöverstyrelsen ursprungligen framlade i sin utredning den 26 oktober 1938 och sedermera vidhöll i sin förnyade utredning den 22 juni 1940. Detta har samma karaktär som det tidigare i föreliggande utredning som ett provisorium för de kommunala skolorna framställda. I riksstaten skulle alltså upptagas ett förslagsanslag, varur enskild statsunderstödd skola efter ansökan och behovsprövning i varje särskilt fall skulle kunna tilldelas bidrag, med villkor att terminsavgifterna över lag nedsattes med viss procent. Procenttalet sattes av skolöverstyrelsen förslagsvis till 25. Såsom framgår av de ovan lämnade uppgifterna rörande de enskilda skolornas terminsavgifter, växla dessa avsevärt i storlek. En viss utjämning i fråga om dessa avgifter de olika skolorna emellan inom varje skoltyp vore i hög grad önskvärd. Skolutredningen vill därför föreslå, att bidraget bestämmes så, att nedsättningen kan bli 25 till 50 procent på läsåret 1946/47 utgående avgifter. Först härigenom torde de ifrågavarande skolorna få en icke alltför ofördelaktig ställning i jämförelse med de statliga och kommunala, och härigenom skapas också större möjlighet för att barn från hem med mera begränsade inkomster kunna erhålla undervisning vid ifrågavarande skolor.

Vid beräkning av det behövlige anslaget storlek bör beaktas, att sedan läsåret 1943/44, till vilket de ovan anförda siffrorna rörande de enskilda läroverken hänföra sig, en viss förändring inträtt: fyra av de enskilda flickskolorna ha, som redan tidigare nämnts, blivit erkända som kommunala flickskolor, och därjämte har Ebba Lundbergs flickskola i Hälsingborg sammanslagits med högre elementarskolan för flickor i samma stad. Antalet högre enskilda flickskolor är därför nu endast sju (ur Sigrid Rudebecks skola har utbrutits Göteborgs gymnasium för flickor).

Enligt av rektorer och föreståndare lämnade uppgifter uppgingo inkomsterna av terminsavgifter vid de enskilda läroverken läsåret 1945/46 till 2 156 599 kronor och kunna för innevarande läsår enligt liknande uppgif-

ter beräknas till i runt tal 2 043 000 kronor. Minskningen synes främst bero på kommunaliseringen av Göteborgs nya elementarläroverk för flickor och Sigrid Rudebecks skola. Såsom medeltal för anslaget torde kunna beräknas 40 procent av sistnämnda summa eller 817 200 kronor, i runt tal 820 000 kronor, vilket alltså vore det förslagsanslag, som borde upptagas i riksstaten för budgetåret 1947/48 såsom bidrag till nedsättning av terminsavgifterna vid de enskilda skolorna i avdelningar, vilka motsvara de allmänna läroverkens klasser och ringar samt de kommunala flickskolornas klasser.

D. Sammanfattning.

Skolutredningen anser, att undervisningen vid de högre statliga och kommunala läroanstalterna i princip bör vara avgiftsfri och att vid de statsunderstödda enskilda skolorna terminsavgifterna böra nedbringas. För avskaffande eller minskande av nu utgående lärjungavgifter föreslår skolutredningen följande åtgärder.

A. Beträffande de allmänna läroverken.

Avgifterna till statsverket bortfalla. Särskilda åtgärder av ekonomisk art behöva ej vidtagas i anledning härav.

I fråga om *avgifterna till läroverkens kassor* anser utredningen, att de kostnader, som bestritts därmed, böra överföras på staten och kommunerna (jfr dock nedan om biblioteks- och materielkassorna).

Byggnadsfonderna samt *ljus- och vedkassorna* avvecklas och terminsavgifterna till dem avskaffas. Skyldigheten att uppföra och underhålla lokaler för undervisningen ävensom att bekosta skolmöbler och annan inredning skall helt åligga kommunerna, vilka dock för det förra ändamålet böra åtnjuta statsbidrag. De utgifter för uppvärmning, rengöring och belysning, som hittills ålegat ljus- och vedkassorna, överflyttas på kommunerna, varvid dock statsverket bidrager med 25 % av de årliga kostnaderna. Samtidigt övertager statsverket alla kostnader för vaktmästarnas avlöning. Utgifterna för renskrivning och skyddskläder åt vissa vaktmästare överflyttas på »allmänna kassa» (se nedan). Behållningen såväl i byggnadsfonderna som i ljus- och vedkassorna överlämnas till vederbörande kommuner.

Biblioteks- och materielkassorna bibehållas under namnet »allmänna kassa», vilka skola dels ha samma uppgifter som de nuvarande biblioteks- och materielkassorna utom att bekosta skolmöbler och inredning, dels även bestrida kostnader för renskrivningsgöromål och skyddskläder åt vissa vaktmästare. Utredningen förordar, att avgifterna till dessa kassor helt avskaffas och att dem åvilande utgifter bestridas genom statsbidrag. Rörande grunderna för detta statsbidrag framlägger utredningen två alternativ. Det

ena innebär, att bidraget utgår efter 25 kronor per år och lärjunge å gymnasiet och i realskolans avslutningsklass samt efter 20 kronor för lärjunge i övriga klasser; till läroverk med minimiorganisation utgår dock det högre beloppet för alla lärjungar. Enligt det andra alternativet är grundvalen för beräkning av statsbidraget antalet undervisningsavdelningar: för avdelning på gymnasiet och i realskolans avslutningsklass utgår ett belopp av 650 kronor, för övriga avdelningar 550 kronor; för läroverk med ett antal avdelningar, överstigande två per klass (ring) och linje reduceras anslaget med 50 % för varje avdelning utöver två; de olika linjerna i realskolan med undantag av dess avslutningsklass samt på gymnasiet räknas var för sig; vid läroverk med minimiorganisation utgår det högre beloppet för alla avdelningar. För extra ordinära utgifter beräknas dessutom ett särskilt reservationsanslag.

Med anledning av ett uttalande av 1942 års riksdag anser sig skolutredningen emellertid beträffande anskaffande av medel till »allmänna kassan» även böra peka på möjligheten att bibehålla en viss terminsavgift. Den skulle då bestämmas till högst 15 kronor eller efter särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t (eventuellt skolöverstyrelsen) till högst 20 kronor. Nedsättning till hälften eller fullständig befrielse skulle kunna beviljas.

Premie- och understödkassorna bibehållas. Inskrivningsavgiften avskaffas. Ersättning för kassornas minskade inkomster utgår av statsmedel. Den beräknas efter 10 kronor per år och nyinskriven lärjunge, varvid dock som sådan icke räknas lärjunge, som övergår från annat läroverk eller tidigare varit inskriven vid läroverk.

B. Beträffande de kommunala skolorna.

Skolutredningen håller före, att på grund av särskilda omständigheter tills vidare ett provisorium bör råda, då de kommunala skolor, som för närvarande upptaga terminsavgifter, skola ha rätt att efter prövning i varje särskilt fall ur ett särskilt förslagsanslag i riksstaten få sig tilldelade bidrag i förhållande till deras tidigare inkomster av sagda avgifter. Normerna härför skulle vara följande. På grundval av de under läsåret 1946/47 utgående terminsavgiftsbeloppen uträknas för varje skola, hur stor summan av avgifterna för ett läsår skulle ha blivit, om alla lärjungar, i förekommande fall alla lärjungar från främmande kommuner, erlagt full avgift. Från denna summa dragas 25 procent, motsvarande minskningen på grund av nedsättningar och befrielser. Återstående belopp skulle utgöra bidragssumman. Jämkning i beloppen bör kunna ske. Om för nya skolor eller linjer önskas bidrag, bör en mera fri och allmän prövning göras.

För den händelse avgift stadgas till läroverkens »allmänna kassor», böra grunderna för tilldelande av här ifrågakvarande bidrag något modifieras.

Som en definitiv lösning förordar skolutredningen, dels att statsbidraget till kommunal linje av högre skolformer — med undantag av kommunala gymnasier, för vilka provisoriet tänkes bestå — må utgå efter grunder, vilka helt eller så mycket som möjligt ansluta sig till de normer, som komma att gälla för övriga kommunala delar av den planerade elementarskolan, dels att ett särskilt statsbidrag till materiel m. m. lämnas. Det senare skulle dock utgå endast under förutsättning, att inga som helst terminsavgifter upptagas vid de allmänna läroverken.

C. Beträffande privatläroverken.

I riksstaten upptages ett förslagsanslag, varur statsunderstödd skola efter prövning i varje särskilt fall kan tilldelas bidrag, med villkor att läsåret 1946/47 utgående terminsavgifter nedsättas med 25 till 50 procent i avdelningar, som motsvara de allmänna läroverkens klasser och ringar och de kommunala flickskolornas klasser.¹

Med återopande av vad som ovan anförts får skolutredningen alltså föreslå, att från och med budgetåret 1947/48 nedannämnda anslag måtte uppföras under huvudrubriken VIII, H,

a) med underrubrik: Allmänna läroverken: Materiel, böcker m. m. 1 475 000 kronor, *förslagsanslag*;

b) med underrubrik: Allmänna läroverken: Utrustningsanslag, 150 000 kronor, *reservationsanslag*;

c) med underrubrik: Allmänna läroverken: Ersättning till läroverkens premie- och understöds-kassor för mistade inkomster, 130 000 kronor, *förslagsanslag*;

d) med underrubrik: Kommunala läroverk: Ersättning för minskade inkomster genom avskaffande av terminsavgifter, kronor 1 395 000, *förslagsanslag*;

e) med underrubrik: Privatläroverk: Bidrag till nedsättning av terminsavgifter, 820 000 kronor, *förslagsanslag*.

Därjämte föreslår skolutredningen,

att inkomstposten »Terminsavgifter från läroverken» måtte utgå under rubriken Statsverkets inkomster, A II,

att utgiftsposten »Allmänna läroverken: Bidrag till ljus- och vedkassorna m. m. VIII, H 5» måtte ändras till »Anslag till vissa kommuner såsom bidrag till kostnader för uppvärmning m. m. av läroverksbyggnader» och upptagas till 825 000 kronor, *förslagsanslag*;

¹) En översikt rörande de ekonomiska konsekvenserna för statsverket av här omförmälda förslag finnes i bilaga 6.

att därest ovan under a) och b) angivna anslag uppföras i riksstaten, utgiftsposten »Allmänna läroverken: Bokinköp och bokbindning» ävenledes måtte utgå under rubriken Statsverkets utgifter VIII; samt

att det bidrag ur läroverkens ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning, vilket såsom särskilda uppbördsmedel hittills omförts å de allmänna läroverkens avlöningsstat, icke vidare måtte där upptagas.

Därest avgift till de allmänna läroverkens »allmänna kassa» beslutes, utgå ovan under a) och b) angivna anslag, men i stället bibehålles utgiftsposten »Allmänna läroverken: Bokinköp och bokbindning», varjämte under d) angivet anslag föreslås upptaget med 1 195 000 kronor.

III. Utvidgad studiehjälp.¹

I sitt Betänkande IV: 1 har skolutredningen klarlagt de olika idéer, som förknippats med uttrycket enhetsskola, och själv gjort sig till förespråkare för ett alla undervisningsanstalter omfattande, organiskt sammangjutet enhetsskolesystem, där varje uppväxande individ, oberoende av bostadsort och av föräldrarnas sociala och ekonomiska ställning, i en på bästa sätt tillrättalagd studiegång får, där så påkallas med det allmännas stöd, den utbildning, för vilken hans begåvning, krafter och anlag göra honom lämpad.

Den yttre organisationen av ett så fattat enhetsskolesystem utredes vidare i sagda betänkande och i betänkningarna IV: 2—4; åt det inre arbetet har ägnats betänknandet VI.

Med enbart organisatoriska anordningar och metodiska förfaranden löses emellertid icke frågan om hur varje växande individ skall kunna få den för honom mest passande utbildningen. Högre skolor med mera speciella mål kunna icke förläggas till varje skolort i landet, och ingen pedagogisk metod kan sätta den allmänna obligatoriska skolan i stånd att meddela en specialiserad högre undervisning. Det blir nödvändigt att bereda särskilt landsbygdens ungdom möjlighet att besöka skolor, som ligga fjärran från hemmen, men även städernas och tätorternas ungdom behöver hjälp så snart det gäller undervisning, som icke erbjudes i hemorten. Detta problem har såsom särskilt brådskande av skolutredningen brutits ut ur sitt större sammanhang och behandlats i Betänkande III, där förslag framlagts angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. Dessa förslag ha också lett till beslut av statsmakterna.

Återstår då den större frågan, hur all svensk ungdom, oberoende av föräldrarnas sociala och framför allt ekonomiska ställning skall kunna beredas möjlighet till en mot anlagen svarande utbildning. I den mån som den allmänna obligatoriska skolan förlänges och dess undervisning höjes, koncentreras frågan till den högre undervisningen, som kräver tid efter fullgjord skolplikt och ekonomiska uppoffringar av större mått än den obligatoriska skolan. Icke minst gäller det »begåvningarnas tillvaratagande» genom att kostsammare utbildning göres tillgänglig även för ungdom ur ekonomiskt svagare befolkningsskikt.

¹ Jfr den skrivelse till Konungen, med vilken detta betänkande överlämnas.

Till denna större fråga höra åtskilliga sociala problem, bl. a. frågorna om skolfrukostar och terminsavgifter, vilka frågor behandlas dels av befolkningsutredningen, dels i annat sammanhang i föreliggande betänkande. Närmast kommer skolutredningen att här behandla frågan om ekonomisk studiehjälp åt lärjungar i högre skolor, oavsett deras bostadsort.

I sitt betänkande III med utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom föreslog skolutredningen bl. a., att studielämpliga ungdomar, vilka för att få sådan undervisning voro nödsakade att inackordera sig i skolstaden eller dagligen resa till densamma, under vissa förutsättningar skulle kunna erhålla statliga stipendier. Enligt förslaget skulle endast lärjunge, vilkens hemvist vore beläget avlägset från såväl den högre skola, där han åtnjöte undervisning, som annan skola av samma slag, kunna erhålla stipendium. Sedan på grundval av utredningens förslag proposition i ämnet framlagts av Kungl. Maj:t till 1945 års riksdag (nr 74/1945), beslöt riksdagen, att studiebegåvad ungdom, som icke i hemorten eller dess närhet hade tillgång till högre skolor, skulle av statsmedel kunna erhålla stipendier för sina studiers fullföljande. Kungörelse angående sådana stipendier har därefter av Kungl. Maj:t utfärdats den 29 juni 1945 (sv. förf.-s. nr 592/1945). Stipendium må enligt kungörelsen utgå åt lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, tekniskt läroverk, konstfackskolan med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltekniska institut i Norrköping, grafiska institutet, statsunderstött handelsgymnasium samt sådan enskild under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseende ställd läroanstalt, vars bildningsmål är jämförligt med ovannämnda läroanstalters. Stipendium må utgå såsom bidrag till kostnader för inackordering på skolorten, dels till inackorderad lärjunge jämväl för resor mellan hemort och skolort, dels ock för dagliga resor. Stipendium må jämväl utgå till dagligen resande lärjunge såsom bidrag till kostnader för måltid under huvudrasten. Såsom villkor för erhållande av stipendium skall gälla, att lärjungen är i behov av ekonomisk hjälp för sina studier, att önskad skolutbildning icke kan erhållas å hemorten eller i dess närhet samt att lärjungen ingiver grundade förhoppningar om framgång i sina studier.

I fråga om stipendiebeloppens storlek anförde riksdagen i sin skrivelse nr 351 bl. a. att enligt riksdagens mening starka skäl talade för den principen, att stipendierna för såväl teoretiska som praktiska studier till helt obemedlade studiebegåvade lärjungar från både landsbygden och städer eller andra tätorter avpassades så, att de i huvudsak gäve full behovstäckning. Riksdagen förutsatte därför, att samtliga stipendiefrågor av nu förevarande eller liknande slag (studiehjälp åt landsbygdens ungdom och ung-

dom från städer och andra tätorter, stipendier till elever vid folkhögskolor och anstalter för yrkesundervisning m. m.) om möjligt redan vid nästa års riksdag komme att lösas i överensstämmelse med den av riksdagen sålunda angivna principen.

Riksdagen underströk vidare angelägenheten av att frågan om hjälpåtgärder för underlättandet av tillträdet till högre undervisning för studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i städer och tätorter snarast bringades till en lösning.

Redan tidigare hade denna sista fråga berörts i uttalanden av riksdagen. I sin skrivelse nr 229 hade riksdagen 1943 betonat, »att även ungdom från orter, där högre läroanstalter finnas, ofta av ekonomiska skäl förhindras att genomgå dessa läroanstalter» och uttalat »att de åtgärder för studiehjälp, som äro föremål för övervägande, därför icke enbart böra taga sikte på landsbygdens ungdom». Önskemålet utvecklades sedermera utförligt i motionen II: 18 vid 1944 års riksdag. Med anledning av denna motion erinrade riksdagen i skrivelse 1944: 368 om nyssnämnda uttalande av 1943 års riksdag. Det torde slutligen böra erinras därom, att departementschefen vid framläggandet av proposition till 1945 års riksdag angående studiehjälp åt landsbygdens ungdom (74/1945), förklarade, att han vore väl medveten om att även andra kategorier av svensk ungdom vore i den situationen, att understöd till deras studier vore motiverade. Det av honom framlagda förslaget kunde, liksom det vore ett led i arbetet på större rättvisa åt landsbygden, också betraktas som ett led i ett strävande att bereda all svensk därtill lämplig ungdom de studiemöjligheter, som motsvarade dess egna anlag och samhällets behov.

Då skolutredningen nu upptagit frågan om studiehjälp även åt städernas och tätorternas lärjungar i högre skolor, har utredningen funnit det lämpligt att i detta sammanhang ånyo beröra även de avlägset från högre skola boende lärjungarnas stipendiefråga. En linje bör nämligen sökas, efter vilken stipendiefördelningen skulle kunna ordnas enligt ett i huvudsak enhetligt system och genom samtidig behandling av stipendieansökningarna från båda nyss angivna grupper av lärjungar. Härvid måste då först ett spörsmål av principiell innebörd diskuteras. Det gäller grunderna för »landsbygdsstipendierna».

De s. k. landsbygdsstipendierna hava främst tillkommit som ett led i strävandena att bereda landsbygdsbarnen lättare tillgång till högre skolbildning. Enligt nu gällande bestämmelser utgå emellertid stipendier även till andra lärjungar än från landsbygden, nämligen till sådana, som i sin hemort, även om denna är stad eller tätort, icke ha tillgång till en skola, där de kunna erhålla önskad utbildning. Genom att utdela ifrågavarande individuella understöd ha statsmakterna åsyftat att utjämna den skillnad i möjligheter till högre skolbildning, som ligger däri, att högre undervisningsanstalter äro förlagda till städer och tätorter och att särskilda fackskolor, såsom tekniska läroverk och handelsgymnasier, blott finnas i ett fåtal städer. Stipendierna

motiveras visserligen också av den allmänna principen, att ungdomen bör få den utbildning, som anlagen göra önskvärd, utan hinder av ekonomisk art, men den speciella motivering, som drivit fram »landsbygdsstipendierna», har givit dem en särprägel av utjämningsbidrag från statens sida, en karaktär av kompensation för att erforderliga skolor icke finnas i hemorten.

Skulle nu utjämning konsekvent genomföras, borde naturligtvis all ungdom, som i sin hemort icke har önskade utbildningsmöjligheter, få dessa »utjämnande» stipendier, oavsett behov av ekonomisk hjälp eller studiekvalifikationer. Så långt har emellertid varken skolutredningen i sitt betänkande III, Kungl. Maj:t i sin proposition eller riksdagen dragit konsekvenserna av utjämningsprincipen.

För det första undantagas alla de lärjungar, som icke kunna anses vara studielämpliga. Detta undantag från utjämningsprincipen synes väl motiverat. Att av statsmedel ge stipendier för vissa studier åt lärjungar, som icke visat tillräcklig begåvning eller erforderliga anlag för ifrågavarande utbildningslinje, vore att motverka den utveckling, som stipendierna böra främja, nämligen att bereda plats i högre läroanstalter åt begåvade ungdomar ur ekonomiskt svagare befolkningslager. Någon uppmjukning av bestämmelsen om prövning av begåvning för den valda utbildningslinjen synes därför icke böra ske. Det bör tvärtom, i likhet med vad skolutredningen tidigare föreslagit, angivas som ett första villkor för erhållande av stipendium, att lärjungen visat god lämplighet för den valda utbildningslinjen. Studielämpligheten bör i flertalet fall kunna bedömas efter företedda skolbetyg, varvid en så säker bedömning som möjligt ernås därigenom, att betyg från flera terminer upptagas till prövning. Särskilt i gränsfall är det av vikt, att icke endast senast erhållna terminsbetyg bli utslagsgivande. Formulär till intyg av lärare rörande studielämpligheten bör utarbetas av den stipendieutdelande myndigheten i samråd med sakkunniga på området. I denna fråga synes främst samarbete böra sökas med statens psykologisk-pedagogiska institut.

För det andra inskränkes utjämningsprincipen därav, att prövning skall ske av lärjunges stipendiebehov. Behovsprövningen har motiverats främst med statsfinansiella skäl, och dessa väga givetvis tungt. Men det torde behöva övervägas, om dessa allena böra få vara utslagsgivande i ett fall som detta. Behovsprövningen beträffande alla studielämpliga lärjungar innebär nämligen ett så radikalt bortseende från den princip, som ovan kallats utjämningsprincipen, att den icke synes kunna konsekvent genomföras. Principen att varje uppväxande individ, oberoende av bostadsort, skall få tillgång till högre undervisning, leder till att problemställningen i korthet blir denna: antingen skolgång i hemorten eller understöd för skolstudier på annan ort. Skolan i hemorten står principiellt öppen för alla hemortens studiebegåvade lärjungar. Öppnas nya möjligheter att anordna högre undervisning på landsbygden, icke minst genom upprättandet av de utav skolutredningen i annat sammanhang föreslagna jordbruks- och skogsbruks-

betonade realskolelinjerna, få flera landsbygdsbarn studiemöjligheter av förevarande slag. Då nu av flera skäl sådana linjer eller andra slag av högre skolor icke kunna upprättas i den utsträckning, att alla landsbygdsbarn, som så önska, utan inackordering eller dagliga resor kunna bevista en högre skola, blir konsekvensen den, att stipendierna, d. v. s. ersättningen för avsaknaden av skolor, också böra bli tillgängliga för all avlägset från högre skola boende landsbygdsungdom. Då ställas de i huvudsak på samma utgångslinje som sina jämnåriga i orter med högre skola. Nu kan man bl. a. av statsfinansiella hänsyn icke tänka sig, att full jämlikhet härvidlag kan skapas. Men för de studielämpliga landsbygdsbarnen borde åtminstone en viss kompensation alltid lämnas för avsaknaden av skolor i hemtrakten, och denna kompensation borde utgå oavsett sökandes behov av studiehjälp. Därmed skulle klarare angivas statsmakternas vilja att söka utjämna olikheten mellan tätorternas och landsbygdens skolförhållanden, även om statsfinansiella hänsyn nödga till återhållsamhet i fråga om medeltilldelningen. Enligt denna tankegång borde alltså för alla studielämpliga lärjungar, som för sin utbildning i högre läroanstalter äro nödsakade att bo borta från hemmet, inackorderade på skolorten, utgå ett *grundstipendium*. Men då grundstipendiet uppenbarligen icke kan beräknas utgå med så högt belopp, att det helt täcker kostnaden för studier i högre skola, skulle grundstipendiet med hänsyn till behovsgraden kunna påbyggas med successivt höjda belopp, så att för helt obemedlad lärjunge full behovstäckning för hans studier kunde erhållas. Hur stort grundstipendiet bör vara, är en avvägningsfråga, där även statsfinansiella skäl göra sig gällande. Rent principiellt borde grundstipendiet eller kompensationsstipendiet utgå med ett belopp, som motsvarar »landsbygdsbarnens» merkostnad i jämförelse med kostnaderna för de i skolorten hemmaboende lärjungarnas skolgång. Skolöverstyrelsen beräknade i sin stipendieutredning 1939 denna merkostnad till lägst hälften av inackorderingskostnaden. Skolutredningen har år 1944 räknat med en medelinackorderingskostnad av minst 1 000 kronor per lärjunge och år. Sammanställas dessa beräkningar, kommer man till att grundstipendiet borde utgöra minst 500 kronor per lärjunge och år.

Till inackorderad landsbygdsungdom kunna även utgå stipendier för ett skäligt antal resor till och från skolorten. Även dessa äro ett led i strävandena att utjämna skillnaden mellan stad och landsbygd. De böra därför i konsekvens med ovan förda resonemang alltid utgå med visst belopp till de lärjungar, som med hänsyn till studielämplighet uttagits till stipendiater. Som lämpligt grundstipendium i dessa fall föreslås hälften av billigaste resekostnad. Även för dagliga resor och frukostmål i skolorten bör utgå grundstipendium, motsvarande hälften av styrkta billigaste kostnader. Samtliga grundstipendier böra sedan efter behovsprövning kunna påbyggas upp till full behovstäckning för helt obemedlad studiebegåvad lärjunge.

Om på ovan föreslaget sätt studielämpliga lärjungar från landsbygden

erhölle grundstipendium, borde sedan både landsbygdsungdom och ungdom med hemvist på skolorten erhålla stipendier efter behovsprövning. För skolorternas ungdom finnes ju icke det särskilda skäl, som för landsbygdsungdomen motiverar ett utjämningsstipendium i första hand, utan för den blir stipendiet enbart ett medel att undanröja de ekonomiska hindren för skolgången i hemorten. Både för skolorternas ungdom och för landsbygdsungdom, som fått grundstipendium, skulle då samtidigt behovet av stipendium prövas. Härvid blir riksdagens uttalande om stipendiernas storlek vägledande. Enligt riksdagen talade starka skäl för den principen, att stipendierna avpassades så att de i huvudsak gäve full behovstäckning för helt obemedlade studielämpliga lärjungars studier. Den fulla behovstäckningen är mycket växlande från fall till fall och innebörden av uttrycket kan f. ö. uppfattas mycket olika. Därest principen om full behovstäckning konsekvent skulle genomföras, synes det därför vara svårt att vinna enighet om ett godtagbart högsta stipendiebelopp. Riksdagens uttalande torde emellertid icke böra tolkas så, att riksdagen motsatt sig tanken på ett högstbelopp. Och fastställandet av ett högsta stipendiebelopp har givna fördelar. Den sökande vet, vad han högst kan vänta att erhålla till hjälp för sina studier, han kan därför säkrare göra en kalkyl över sina studiekostnader och på denna grund bestämma, om han skall ge sig in på en viss studiebanan, den utdelande myndighetens arbete med fördelningen av stipendierna förenklas, och anslagsbehovet kan lättare beräknas. I fråga om andra stipendiatgrupper, såsom lärjungarna vid folkhögskolor, lantmanna- och lant-hushållsskolor samt yrkesskolor, har också högstbelopp alltid fastställts. Då nu för landsbygdsungdomen ett grundstipendium avsetts täcka merkostnaden för beivrandet av högre skola jämfört med på skolorten boende elevs kostnader för skolgången, bör högstbeloppet utöver grundstipendiet beräknas så, att det helt täcker genomsnittskostnaden för den senare elevens skolgång. Överstyrelsen för yrkesutbildning har i sin stipendieutredning 1944 beräknat denna kostnad till 60 kronor per lärjunge och månad. För en skolgång på 9 månader skulle då kunna utgå högst 540 kronor. En landsbygdslärjunge skulle härigenom kunna erhålla högst 500 + 540 kronor = 1 040 kronor per läsår. Detta belopp motsvarar i huvudsak den medelkostnad för inackordering, lägst 1 000 kronor, som skolutredningen räknat med i sin stipendieutredning 1944. För en lärjunge med hemvist på skolorten skulle högsta stipendiebeloppet bli 540 kronor.

Det kan naturligtvis göras gällande, att dessa högstbelopp icke i alla tänkbara fall motsvara full behovstäckning för helt obemedlad lärjunges studier. De utgöra dock för de flesta i huvudsak vad de behöva för att genomföra sin studiegång. Erfarenheten från studielånenämndens verksamhet och arbete med stipendieutdelningen från allmänna arvsfonden har f. ö., enligt vad skolutredningen erfarit, visat, att även då ett statligt studieunderstöd långt ifrån täcker kostnaderna för studierna, det dock har sin stora bety-

delse för den stipendierade utöver den direkta penninghjälpen. Att i konkurrens med ett stort antal medsökande erhålla ett av statens studieunderstöd innebär i och för sig en uppmuntran, som eggjar till fortsatta ansträngningar att nå goda resultat. Av låntagare och stipendiater har vidare icke sällan framhållits, att studiehjälp från andra håll, såsom från släktingar eller oskylda privatpersoner, lättare kunnat erhållas, sedan lån eller stipendium av statsmedel erhållits.

Undantagsfall kunna dock inträffa, då den stipendieutdelande myndigheten finner en sökandes kvalifikationer för fortsatta studier och ekonomiska situation vara sådana, att myndigheten skulle önska, att den hade möjlighet hjälpa den sökande med ett högre stipendium än det normala högsta. Det gäller t. ex. en lärjunge, som på grund av sin särskilda studielämplighet och gedigna karaktär inger säkra förhoppningar om att efter erforderlig utbildning bli en verkligt dugande samhällsmedlem, men som helt saknar det stöd och den hjälp, som föräldrar och närskylda kunna ge. För att en sådan lärjunge må kunna få den utbildning, som hans anlag göra högeligen önskvärd, borde möjlighet givas den stipendieutdelande myndigheten att öka hans studiehjälp, om det visar sig nödvändigt. Studielånenämnden äger sådan möjlighet beträffande studielånen, som i regel få utgå med högst 1 500 kronor per läsår men som kunna höjas med högst 500 kronor, då särskilda skäl motivera detta. Någon maximering av särskilt tilläggsstipendium synes icke erforderlig, fallen bli säkert sällsynta och det torde kunna anförtros åt den stipendieutdelande myndigheten att utmäta detsamma efter förefintliga omständigheter. I stipendieförfattningen bör emellertid införas en bestämmelse att i enstaka särskilt ömmande fall högstbeloppet må kunna överskridas.

Utformas bestämmelserna om stipendierna för inackorderade »landsbygdslärjungar» och för lärjungar med hemvist på skolorten på det sätt, som ovan föreslagits, synes riksdagens uttalande om att stipendierna böra utgöra i huvudsak full behovstäckning för helt obemedlade lärjungars studier vara tillgodosett i vad avser dessa stipendier. Utöver stipendierna till inackordering för på annan ort än skolorten hemmahörande lärjunge kan jämlikt 6 § i kungörelsen angående stipendier åt vissa lärjungar för bedrivande av högre studier utgå särskilt stipendium åt inackorderad för skäligt antal resor mellan hemorten och skolorten. Någon maximering av sådant stipendium har icke föreskrivits, och bidragen till skäligt antal resor kunna därför utgå för hela resekostnaden efter billigaste resesätt. Helt obemedlad lärjunge kan sålunda redan enligt nu gällande bestämmelser erhålla full täckning för sina kostnader i förevarande fall. Icke heller i fråga om stipendium för dagliga resor och frukostmål på skolorten har maximering föreskrivits. Då skäl därtill finnas, kan därför full behovstäckning även för dessa slag av studiekostnader givas genom stipendium. I fråga om kostnader för frukostmål torde dock böra iakttagas, att högst varierande kostnader

angiväs för lärjungar å en och samma skolort. För varje skolort synes därför av den stipendieutdelande myndigheten böra fastställas ett högstbelopp för frukostmålet.

• Därest stipendierna till inackorderade lärjungar vid läroverk m. fl. högre undervisningsanstalter skulle kunna utgå enligt ovan föreslagna principer, komme de att överstiga de högsta stipendier, som utdelas till lärjungar vid folkhögskolor, kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning samt lantmanna- och lanthushållsskolor. Maximibelopp per månad och lärjunge är för dessa sistnämnda elevgrupper nu 75 kronor men skulle, om de förslag genomföras, som av vederbörande myndigheter i petita till 1946 års riksdag framförts, kunna uppgå till 90 kronor. Måhända kan invändas, att denna olikhet i stipendiebeloppen mellan de huvudsakligast teoretiska högre läroanstalterna och de övervägande praktiska undervisningsanstalterna över folkskolestadiet är olämplig, då den kan främja en icke önskvärd sugning till de teoretiska utbildningslinjerna. Synpunkten är för visso värd beaktande, men vid närmare prövning synes den icke kunna anses avgörande. De olika grupperna av skolor förete viktiga olikheter, vilka böra beaktas vid en jämförelse mellan de olika stipendiebeloppen. I den stora grupp av skolor, vars lärjungar kunna få »landsbygdsstipendier», saknas i allmänhet skolhem, och lärjungarna från landsbygden eller annan ort än skolorten äro därför i regel hänvisade till inackordering hos privatpersoner. De kunna därför ej bli delaktiga av den billigare inackordering, som skolhemsförläggning i allmänhet innebär. På grund av att numera i enlighet med skolutredningens förslag i betänkande III statsbidrag utgår till uppförande eller iordningställande av skolhem, är dock en förbättring härutinnan att förvänta i framtiden. Eleverna i folkhögskolor, lantmanna- och lanthushållsskolor inakvarteras däremot i regel i elevhem eller på annat sätt genom skolans försorg, varigenom deras inackorderingskostnader nedbringas. De centrala myndigheter, skolöverstyrelsen och lantbruksstyrelsen, som föreslagit stipendiebelopp för dessa skolors elever, synas också hava ansett, att ett högststipendium av 90 kronor per månad är full behovstäckning för dessa skolors elever. Även vid yrkesundervisningens anstalter finnas, fastän i betydligt mindre utsträckning, elevinternat, t. ex. vid de centrala verkstadsskolorna. Eleverna vid verkstadsskolorna kunna vidare erhålla arbetspremier (flitpengar), vilka visserligen äro högst varierande men i vissa fall kunna uppgå till ganska betydande belopp. Eleverna i yrkesskolor hava dessutom, fast i relativt liten omfattning, erhållit stipendier från hemortskommuner och landsting. Motsvarighet till nu nämnda utfyllnad av statsstipendierna saknas i regel vid de skolor, vilkas elever f. n. kunna få »landsbygdsstipendier». Vidare är den tid, som åtgår för genomgång av fullständig kurs, i allmänhet längre i dessa skolor än i de praktiska. Särskilt markant är skillnaden i utbildningstid mellan folkhögskolor och lantmannaskolor å ena sidan med deras några månader långa utbildning och läroverkens studie-

gång till studentexamen å andra sidan. Även i yrkesundervisningens anstalter äro kurserna i allmänhet kortare än i de teoretiska skolorna, längsta kursen är fyra år vid vissa utbildningslinjer, oftare äro kurserna ett å två år, och även kortare kurser förekomma. Det är självklart, att genomgången av en mångårig utbildning kräver en större ekonomisk uppoffring av eleven eller hans föräldrar än bevisandet av en kortare kurs. Det är följaktligen lättare att skaffa eventuellt erforderligt tillskott till statsstipendiet, när det gäller en kortare utbildning än en längre, och det är därför icke omotiverat, att en lärjunge på en mångårig utbildningslinje erhåller något större statsstipendium än en lärjunge på en kortare kurs. Slutligen kan framhållas, att grunderna för utdelning av stipendium äro olika. Under det att beträffande stipendier för studier vid folkhögskolor, lantman- och lanthushållsskolor samt yrkesskolor prövning huvudsakligast sker av lärjungarnas behov av studiehjälp, så gäller prövningen av sökande till stipendier vid högre läroanstalter dessutom och främst de sökandes studielämplighet. Stipendierna till lärjungar i högre skolor äro dessutom begränsade genom statsanslagets karaktär. Därför bli dessa stipendier avsedda för ett strängare urval än när det gäller stipendier vid de huvudsakligast praktiska skolorna. När detta blir klart för de unga, som skola välja studieriktning, och framför allt för deras målsmän, är det icke säkert, att de högre stipendierna vid läroverken komma att locka mer än de visserligen något mindre stipendierna vid de andra skolorna, vilka stipendier obemedlad eller mindre bemedlad sökande kan vara viss om att erhålla.

När det sedan gäller att bedöma kostnaderna för stipendierna bör ifrån början utsägas, att de verkliga kostnaderna icke med någon grad av säkerhet kunna på förhand beräknas. Tillräcklig erfarenhet saknas om frekvensen sökande och om hur många av de sökande som med hänsyn till studielämplighet och behov kunna väntas bliva stipendiater. Skolutredningens i betänkande III lämnade uppgifter om inackorderade och dagligen resande lärjungar hänföra sig till läsåret 1941/42 och visa alltså icke den nuvarande situationen. Några större förändringar torde dock icke hava inträtt, varför en ny och tidsödande detaljundersökning av elevernas nuvarande fördelning knappast torde vara erforderlig för en approximativ beräkning av anslagsbehovet för stipendierna. Vad det nu gäller är att få en ungefärlig förhandsberäkning av understödsverksamhetens kostnader under de första åren, och för denna torde redan gjorda utredningar lämna tillräckligt material.

Skolutredningen räknade i sitt betänkande III med att omkring 4 500 inackorderade och omkring 4 700 dagligen resande lärjungar skulle bli stipendieberättigade. Då vissa skolkategorier icke medtagits i statistiken och nyinskrivna elever i viss utsträckning borde medräknas, ansåg utredningen, att nämnda tal borde ökas med 30 %. Inalles borde sålunda omkring 5 800 inackorderade och omkring 6 100 resande lärjungar bli stipendieberättigade. För de inackorderade skulle då enligt ovan föreslagna principer beräknas

ett grundanslag av $5\,800 \times 500$ kronor = 2 900 000 kronor. För tilläggsstipendier enligt behovsprövning torde man behöva räkna med ungefär $\frac{2}{3}$ av antalet 5 800 lärjungar eller i runt tal 3 800 lärjungar. Tilläggsstipendium bör i medeltal räknas till hälften av tilläggsstipendiernas högstbelopp, 540 kronor. För dessa stipendier skulle då åtgå $3\,800 \times 270$ kronor = 1 026 000 kronor. För dagligen resande lärjungar räknade skolutredningen år 1944 med en medelkostnad av 100 kronor per år och lärjunge. I grundanslag till de 6 100 resande lärjungarna borde då räknas med $6\,100 \times 50$ kronor = 305 000 kronor. Tilläggsstipendier enligt behovsprövning böra tillkomma $\frac{2}{3}$ av dessa 6 100 lärjungar eller i runt tal 4 000 lärjungar. Sättes här medeltalet till 30 kronor, d. v. s. något mer än hälften av tilläggsstipendiet för resor, blir summan för tilläggsstipendier 120 000 kronor. Sammanlagda stipendiesumman skulle sålunda uppgå till i runt tal 4 350 000 kronor. Såsom bidrag till kostnaderna för skäligt antal resor mellan hemorten och skolorten för inackorderade lärjungar bör beräknas 50 000 kronor. Antalet resor bör lämpligen begränsas till högst tio enkla resor och resekostnaden uppgår i regel icke till några större belopp. Så länge bidrag till frukostmål för resande lärjungar skall utgå från stipendieanslaget, bör en summa beräknas även för detta ändamål. Med ledning av hittills vunnen erfarenhet från ansökningar om stipendium torde denna kunna uppskattas till i runt tal 600 000 kronor. För landsbygds klientelet uppgår sålunda sammanlagda stipendiebehovet till 5 000 000 kronor, vilken summa med 500 000 kronor överstiger den av skolutredningen förut efter andra grunder beräknade slutsumman 4 500 000 kronor. Vid en jämförelse mellan summorna torde då böra observeras, att skolutredningen tidigare icke räknat med kostnaderna för frukostmål eller för de inackorderades resor mellan hemmet och skolorten.

För beräkning av kostnaderna för stipendier åt i skolorten hemmaboende elever fordras först en utredning om antalet sådana elever. Då det även beträffande dessa stipendier gäller att få en ungefärlig förhandsberäkning av kostnaderna, synes en approximativ uppskattning med stöd av dels skolutredningens publicerade material, dels ock uppgifter angående elevantalet för året 1944/45, det sista år, för vilket fullständiga uppgifter finnas bearbetade, vara tillräcklig. Av skolutredningens undersökning i betänkande III (sid. 16) framgår, att dagligen resande och inackorderade lärjungar vid där medräknade skolor höstterminen 1941 utgjorde omkring 27 % av hela elevantalet. Denna siffra inbegriper emellertid icke alla de skolor, vilkas elever skulle bli berättigade till landsbygdsstipendier. Sålunda medtagas icke de tekniska läroverkens och handelsgymnasiernas elever, vilka procentuellt sett i betydligt större antal äro inackorderade än de övriga skolornas lärjungar. Skolöverstyrelsen uppger i sin stipendieutredning år 1939 så höga procenttal för dessa som omkring 60 för tekniska läroverk och 34 för handelsgymnasier. Då dessa elevkårer dock äro relativt små, torde deras höga procent-

tal inackorderade icke böra påverka ovan angivna procentsiffra, 27 %, i högre grad än att såsom genomsnitt för hela elevantalet vid stipendieberättigade statliga eller kommunala högre skolor bör räknas med c:a 30 % dagligen resande och inackorderade lärjungar.

Elevantalet vid de högre skolorna höstterminen 1944 var i följande statliga och kommunala högre skolor fördelat på följande sätt:

h. a. läroverk	39 064
komm. gymnasier	293
realsk. för gossar	2 233
samrealskolor	15 708
komm. mellanskolor	10 555
komm. flickskolor	13 887
högre folkskolor	3 633
prakt. mellanskolor	6 095
tekn. läroverk	2 428
handelsgymnasier	1 539

Summa 95 435

Fråndragas härifrån 30 % »landsbygdssungdom» återstå såsom på skolort boende elever i runt tal 66 800 elever.

Enligt bestämmelserna om landsbygdsstipendier äro även elever vid enskilda läroanstalter under skolöverstyrelsens inseende berättigade till stipendier. Elevantalet vid dessa skolor var höstterminen 1944 omkring 7 600. Någon beräkning över procenttalet resande och inackorderade elever i dessa skolor finnes icke. Det är anledning antaga att procenttalet är högst varierande för olika skolor. Man torde emellertid kunna räkna med ungefär samma procenttal »landsbygdslärjungar» i nu behandlade skolgrupp som i de övriga högre skolorna eller 30 %, varför ungefär 5 300 elever skulle återstå att räkna med beträffande övriga stipendier.

När det gäller stipendier åt på skolorten boende lärjungar, synas också folkskolans icke obligatoriska högre avdelningar böra medräknas såsom stipendieberättigade skolor. I dessa avdelningar funnos läsåret 1941/42 inalles 5 350 lärjungar. Genom införande av obligatoriskt åttonde skolår hava emellertid numera de högre avdelningarna i Stockholm, Göteborg, Halmstad, Huddinge, Huskvarna, Lidingö och Örebro helt eller delvis försvunnit såsom frivilliga avdelningar och från och med läsåret 1946/47 blir förhållandet detsamma med avdelningarna i Eskilstuna. Lärjungarna i dessa städers högre avdelningar, tillsammans 4 346, böra därför här icke medtagas. Återstoden, omkring 1 000 lärjungar, som alla torde vara hemmaboende, medräknas i det följande.

Alla i skolorten hemmaboende elever skulle sålunda beräknas vara i runt tal 73 000.

Emellertid torde icke alla dessa böra medräknas i den fortsatta diskus-

sionen. Statskontoret har i sitt utlåtande över skolutredningens tidigare förslag till stipendier varit inne på tanken att avskilja vissa kategorier lärjungar vid läroverken såsom icke berättigade till stipendium. Ämbetsverket föreslog nämligen, att endast gymnasieelever skulle få rätt till stipendium. Denna begränsning har emellertid icke förordats i propositionen till 1945 års riksdag angående »landsbygdsstipendierna» och ej heller godtagits av riksdagen. På realskolestadiet finnas onekligen lärjungar, som äro både väl värda och i starkt behov av studiehjälp. Att avstänga dessa från ekonomisk hjälp att nå målet — realexamen — är en åtgärd, som går stick i stäv mot syftet med stipendieverksamheten, nämligen att undanröja de ekonomiska hindren för studielämpliga ungdomar att få den utbildning, som deras anlag motivera. Den av statskontoret föreslagna gränsen är också godtyckligt vald, vilket bl. a. framgår därav, att eleverna i det 4-åriga gymnasiets första ring skulle få understöd, medan de elever, som önska fullfölja sina studier till realexamen i motsvarande klass, icke skulle vara stipendieberättigade. En annan gräns finnes emellertid angiven i skolförfattningarna, nämligen mellan skolplikt och frivillig skolgång. Så långt skolplikten sträcker sig, har i författning angivits en annan väg än stipendievägen för studiernas möjliggörande. I och med att samhället kräver, att barnen måste gå i skola, har det också påtagit sig plikten att möjliggöra barnens skolgång, däri inbegripet skyldigheten att i fall, där ekonomiska hinder för barnets skolgång föreligga, undanröja dessa. Under de år, som skolplikten varar, är det närmast hemkommunens plikt att genom sina sociala organ och genom anslag för sociala ändamål av olika slag stödja dem, som på grund av ekonomiska svårigheter icke kunna bevista skolan. Detta är primärt den enskilda kommunens angelägenhet, och därest statens medverkan fordras, är detta ett led i den statliga sociala omvårdnaden och icke en egentlig skolfråga. Och kommunens skyldigheter mot ungdomen under skolpliktstiden bör icke inskränkas till vissa kategorier studerande ungdomar. Är en lärjunge i skolpliktsåldern i behov av ekonomisk hjälp för att fullgöra sin skolgång, bör han därför få denna hjälp, i vilket slag av offentlig skola han än går. I det nuvarande skolsystemet äro vissa lägre klasser av realskolan parallella med vissa klasser i folkskolan. Därest skolutredningens förslag till skolorganisation genomföres, blir givetvis denna jämställdhet mellan olika slag av klasser i enhetsskolan otvetydig. Elever i med folkskolan parallella realskoleklasser böra enligt ovan framförda tankegång i lika mån som deras jämnåriga kamrater i folkskoleklasserna få del av sin hemkommuns omvårdnad och förmåner om de äro i behov härav för sin skolgång. Frågan om hur denna sociala hjälp skall organiseras ingår i den större frågan om den allmänna socialvårdens organisation, vilken fråga utredes av särskilda sakkunniga, och skall därför icke här närmare behandlas. Det bör emellertid påpekas, att folkskolestadgan innehåller bestämmelse om ekonomiskt stöd åt hemmen i vissa fall för barnens skolgång. Jämlikt § 49 böra föräldrar

eller målsmän, vilka icke äga tillgång att bekosta lärjunges skolgång, genom vederbörande skoldistrikts försorg härutinnan understödjas genom för ändamålet särskilt anslagna medel, vilka skola omhänderhavas av skolrådet. Sådant understöd må icke anses vara av fattigvårds karaktär. Enhetsskolans likställande av alla skolformer på samma stadium synes förutsätta, att dessa bestämmelser utsträckas att gälla även lärjungar i skolpliktsåldern i med folkskolan parallella klasser inom allmänna högre skolor. Fördelningen av det kommunala anslaget bör då ske enhetligt av en central kommunal myndighet, till vilken förslag angående understöd kan ingivas av de olika skolornas ledare, såsom rektorer och överlärare. Då det här gäller understöd åt skolpliktiga barn, torde folkskolestyrelsen vara det organ, som i princip svarar för denna verksamhet. Med hänsyn till den erforderliga behovsprövningen och till att även elever vid högre skolor äro berörda, bör det till folkskolestyrelsen ställda anslaget kunna fördelas av något kommunalt socialorgan, t. ex. det organ, socialvårdsdelegerade, socialnämnd e. d., som i kommuner med centraliserad socialvård utgör principal för den centrala socialvårdsbyrån. Beaktas bör under alla omständigheter, att här ifrågasvarande understöd icke få ha fattigvårds karaktär. Då från hemkommun andra förmåner än ovan antydda komma folkskolebarnen till del, böra dessa förmåner utsträckas även till realskoleeleverna på samma åldersstadier. Men härav följer som logisk konsekvens, att realskoleeleverna på ort med högre skola icke skola få förmåner utöver dem, som tillkomma de jämnåriga i folkskoleklasserna. När statsstipendier icke tilldelas folkskolans lärjungar, vilket så vitt känt är, icke heller från något håll föreslagits, böra icke heller på skolorten bosatta elever i de realskoleklasser, som äro parallella med folkskoleklasser, åtnjuta stipendier av statsmedel. Den obetydliga skillnaden i kostnaderna för lärjungarna mellan en studiegång i folkskolan och i hemortens realskola på samma åldersstadium — huvudsakligast en skillnad i kostnaderna för läroböcker o. d. — bör även den kunna utjämnas genom kommunens socialvårdande verksamhet. Det blir då för en familj i små omständigheter icke ekonomiskt mer betungande att låta sina därför lämpade barn studera i en realskoleklass än att låta dem följa folkskolans lärogång på samma åldersstadium.

Mot denna tankegång kan följande invändning göras. Erfarenheten visar, att mången obemedlad målsman drar sig för att sätta sina barn i realskolan, därför att han icke anser sig kunna finansiera deras studier fram till examen. Han kan med andra ord icke överblicka den tid, som det tar, innan hans barn blir färdigt med examen. Om sonen eller dottern nu icke från början av sin realskolekurs blir tillförsäkrad ett stipendium och sedan, när stipendium skulle kunna erhållas, icke får ett sådant, kan fadern nödgas ta sitt barn ur skolan. Det får då ingen avslutad kurs, och detta vore givetvis olämpligt. Invändningen har emellertid närmast teoretiskt intresse. De fall bli säkert mycket få, då en obemedlad elev, som i fråga om studiebe-

gåvning ansetts lämplig att börja i realskolan och som skött sig i realskolans första klass eller första klasser, skulle bli utan stipendium, då han flyttats upp i en stipendieberättigad klass.

I fortsättningen av diskussionen räknas därför ej med nu omtalade kategori av elever med hemvist på ort med högre skola som stipendieberättigad.

Hur många dessa äro kan ej exakt beräknas. Det skulle fordra en detaljundersökning för varje kommun med högre skola. För att emellertid giva någon uppfattning om, vad denna begränsning i stipendieklientelet kan betyda, skall här en approximativ beräkning göras. Man kan säkerligen utgå ifrån att orter med högre allmänt läroverk, fristående realskola för gossar, samrealskola, kommunal flickskola och praktisk mellanskola nu i regel ha obligatorisk 7-årig folkskola. I dessa skolor funnos höstterminen 1944 följande elevantal i de olika med obligatoriska folkskoleklasser för närvarande parallella klasser vid högre skolor.

Realskolan klass 1 ⁴	8 384
» klass 1 ⁵	6 235
» klass 2 ⁵	5 695
» klass 3 ⁵	5 237
Kommunala flickskolan klass 1 ⁶	243
» » klass 1 ⁷	2 375
» » klass 2 ⁷	2 311
» » klass 3 ⁷	2 108
	<hr/>
	summa 32 588

I de statsunderstödda enskilda läroanstalterna, vilkas elever också skulle bli stipendieberättigade, är antalet elever i berörda klasser inalles 2 535. Då dessa skolor till största delen torde få anses ligga i samhällen med 7-årig folkskola, torde de få medräknas i kalkylen. Inalles skulle det alltså röra sig om i runt tal 35 000 elever. I kalkylen ha heller icke medräknats eleverna i de kommunala mellanskolornas och de högre folkskolornas första klass samt de lärjungar i folkskolans högre avdelningar, varom förut talats, inalles 5 558 elever. Även dessa skolor ligga i viss utsträckning i samhällen med 7-årig folkskola, varför ovan angivna tal synes böra höjas till 37 000.

Av dessa torde omkring $\frac{1}{3}$ tillhöra landsbygds-klientelet och böra därför ej medräknas, när det gäller »stadsstipendierna». Återstå då omkring 25 000 elever, vilka skola frånräknas det förut framräknade stadsklientelet 73 000 elever. I den fortsatta diskussionen bör sålunda räknas med omkring 48 000 elever.

Hur många av dessa kunna nu beräknas bli stipendieberättigade? Ovan har föreslagits, att stipendierna böra utgå med ett normalt högstbelopp av 540 kronor per läsår och utdelas efter behovsprövning. Samma princip har föreslagits beträffande landsbygdsungdomens tilläggsstipendier utöver

grundstipendiet. Nu sträcker sig emellertid behovet av studiehjälp icke lika högt upp i inkomstklasserna på sådana orter, där högre skola är belägen, som det gör på landsbygden. Landsbygdsstipendierna komma visserligen givetvis att i regel tillfalla den jordbrukande befolkningens ungdom samt barn till arbetare, hantverkare och andra småföretagare på landsbygden. Det är emellertid en känd sak, att det även kan vara bekymmersamt för på landsbygd eller i mindre samhällen utan högre skola boende löntagare att bekosta sina barns vistelse vid skolor på annat håll. Även om dennes taxerade inkomst icke i och för sig får kallas låg, kan han dock ofta icke utan kännbar skuldsättning eller försakelse för egen och övriga familjemedlemmars del låta sina studielämpliga barn få högre skolutbildning. Han bör därför komma med bland dem, som för sina barn kan få tilläggsstipendium. Naturligtvis måste hänsyn tagas till försörjningspliktens omfattning. Finnes i en familj av denna kategori endast ett barn, bör tilläggsstipendium i regel icke utgå. Men i en tjänstemannafamilj med flera barn böra tilläggsstipendier icke vara ovanliga, och man bör därvid kunna gå ganska högt upp i inkomstklasserna. Tilläggsstipendier för landsbygdsungdom böra därför utgå icke endast till lärjungar inom socialkategori III utan även i relativt stor utsträckning även inom socialkategori II. Procenttalet stipendiater med tilläggsstipendier blir därför bland landsbygds klientelet relativt högt. Ovan har också räknats med $\frac{2}{3}$ av stipendiaterna som berättigade till tilläggsstipendier. I orter med högre skola däremot böra barn ur samma högre inkomstklasser icke som regel komma i åtanke till stipendier efter behovsprövning. Stipendiaterna böra med hänsyn till behov av ekonomisk studiehjälp utväljas huvudsakligast ur socialgrupp III och i avgjort mindre utsträckning än beträffande landsbygdsstipendierna ur socialgrupp II. Enligt den i skolutredningens betänkande II sid. 77 anförda statistiken kommer på socialgrupp III 25·2 % av eleverna i högre skolor. Dessa böra anses som möjliga stipendiater ur behovssynpunkt. Ur socialgrupp II, som omfattar 58·1 % av eleverna, torde på orter med högre skola icke mer än en tiondel av ekonomiska hänsyn bli stipendieberättigade. Erfarenheten från utdelningen av stipendierna ur allmänna arvsfonden anses, efter vad skolutredningen erfarit, ha visat, att f. n. knappt $\frac{1}{3}$ av de högre skolornas elever, som äro bosatta å läroverksorten, av ekonomiska hänsyn böra få bidrag till sina studier av stipendiemedel. Av förut beräknade 48 000 elever, som studera i stipendieberättigande klasser, bör man därför räkna med att för det närvarande omkring 15 000 ur behovssynpunkt kunna anses vara stipendieberättigade.

En ökad tillströmning till högre skolor av lärjungar från obemedlade hem blir säkert följden av stipendieverksamheten. En förskjutning av relationen mellan elever ur socialgrupperna II och III är därför att förutse i framtiden. Antagligt är därför, att stipendiebehovet efter några år kommer att vara större än det nu beräknade.

När det slutligen gäller att beräkna, huru många av nyss antagna 15 000 lärjungar, som skulle kunna anses stipendieberättigade med hänsyn till studielämplighet, saknar man fasta utgångspunkter för beräkningen. Det är givetvis omöjligt att, innan några års erfarenhet av stipendieutdelningen vunnits, kunna veta, hur stor procent av eleverna, som fyller kraven på god studielämplighet. Maximalt torde man dock knappast böra räkna med mer än 10 000 stipendiater från städer och andra samhällen med högre skolor. Till en början synes det vara riktigast att utgå från ett mindre antal och sedan låta erfarenheten från stipendiefördelningen reglera anslagsbehovet. Som grund för beräkningen av stipendieanslaget första gången föreslås därför 5 000 stipendiater.

Enligt tidigare föreslagna grunder skulle stipendium kunna utgå med ett högstbelopp av 540 kronor. Då ovan räknats med att stipendiaterna från orter med högre skola till största delen skulle utses ur de ekonomiskt svagast ställda samhällsklasserna, bör ett relativt stort antal lärjungar från högre dyrortsgrupper tilldelas högstbelopp. Å andra sidan bli säkert för på skolorten hemmaboende elever i samrealskolor, kommunala mellanskolor och högre folkskolor å billig ort stipendier på omkring 200 kronor tillräckliga. Uttalanden från många håll vitsorda också, att ett stipendium på 200 kronor varit en god hjälp och t. o. m. i vissa fall räddat den fortsatta skolgången. Detta gäller särskilt studier på realskolestadiet, där f. ö. kollegiernas förslag till arvsfondsstipendium merendels hållit sig till belopp på 200 à 300 kronor. Som medeltal för stadsstipendierna synes man kunna räkna 300 kronor. Hela stipendiesumman skulle med denna beräkningsgrund till en början bli 1 500 000 kronor för att sedan stiga till 3 000 000 kronor.

För stipendier åt både inackorderade och dagligen resande »landsbygds-lärjungar» samt lärjungar med hemvist på ort med högre skola skulle efter ovan gjorda beräkningar erfordras 8 000 000 kronor. Vid beräkningen har då icke hänsyn tagits till den föreslagna bestämmelsen, att i enstaka, särskilt ömmande fall stipendium skulle få utgå med högre belopp än det normala högstbeloppet. Då alla beräkningar äro approximativa och särskilda tilläggsstipendier säkerligen bli ganska sällsynta och icke kunna uppgå till några högre belopp, torde emellertid även sådana tilläggsstipendier kunna rymmas inom det framräknade slutbeloppet.

För budgetåret 1945/46 har för landsbygdsstipendier anslagits ett reservationsanslag av 1 900 000 kronor. Skolutredningen ansåg i sitt betänkande III, att för andra året av stipendieverksamheten för landsbygdens ungdom skulle erfordras 3 000 000 kronor. I denna summa ingick icke kostnaden för frukostmål åt dagligen resande lärjungar eller för de inackorderades resor mellan hemmet och skolorten, men erfarenheten från årets stipendiebehandling har, efter vad skolutredningen inhämtat, visat, att summan bör kunna räcka till även härför. Till stipendier åt lärjungar på ort med högre skola har ovan beräknats för första året 1 500 000 kronor. Under förutsättning, att

budgetåret 1946/47 stipendier skulle kunna utdelas till såväl »landsbygds-lärjungar» som till lärjungar med hemvist på ort med högre skola, borde då ett reservationsanslag av 4 500 000 kronor upptagas i budgeten.

I enlighet med ovan angivna riktlinjer föreslås sålunda:

att stipendier av statsmedel må kunna utgå till lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, folkskolans högre avdelning, tekniskt läroverk, konstfackskolan med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltkniska institut i Norrköping, grafiska institutet, statsunderstött handelsgymnasium samt sådan enskild under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseende ställd läroanstalt, vars bildningsmål är jämförligt med ovannämnda läroanstalters;

att såsom första villkor för erhållande av stipendium skall gälla, att lärjungen visat god lämplighet för vald utbildningslinje;

att för under läsåret inackorderad lärjunge från annan ort än skolorten må utgå *grundstipendium* för inackordering med 500 kronor för läsår samt för skäligt antal resor mellan hemorten och skolorten *grundstipendium*, uppgående till halva resekostnaden efter billigaste färd sätt;

att för lärjunge, som har sin hemort minst 5 km från skolorten och dagligen reser till och från skolorten, må utgå *grundstipendium* med halva kostnaden för resor efter billigaste färd sätt och med halva kostnaden för frukostmål i skolstaden under huvudrasten;

att för inackorderad lärjunge må, *utöver grundstipendium*, efter behovsprövning utgå *stipendium* till inackordering med högst 540 kronor för läsår samt för skäligt antal resor mellan hemorten och skolorten *stipendium* med högst halva kostnaden för resor efter billigaste färd sätt;

att för dagligen resande lärjunge må, *utöver grundstipendium*, utgå *stipendium* efter behovsprövning med högst hälften av kostnaderna för resor efter billigaste färd sätt samt för frukostmål i skolorten;

att för lärjunge, som är boende i skolorten och som efter skolpliktsåldern fullföljer studier vid anstalt som ovan sagts, må efter behovsprövning utgå *stipendium* med högst 540 kronor för läsår;

att stipendium må i enstaka, särskilt ömmande fall kunna ökas *utöver* ovan sagda högsta belopp; samt

att för budgetåret 1946/47 må för ändamålet anvisas ett reservationsanslag av 4 500 000 kronor.

... 1917. ...

... 1918. ...

... 1919. ...

... 1920. ...

... 1921. ...

... 1922. ...

... 1923. ...

... 1924. ...

... 1925. ...

... 1926. ...

... 1927. ...

BILAGOR

BILAGOR

Några synpunkter på relationen mellan skola och folktandvård.

Nu gällande folktandvårdsförfattningar äro följande.

Kungl. kungörelsen den 3 juni 1938 angående statsbidrag till folktandvård (S. F. S. nr 358, ändrad genom S. F. S. 1940: 351 och 1058, 1942: 422 samt 1945: 333), Taxa för folktandvård den 10 november 1944 (S. F. S. nr 721), enligt S. F. S. 1945: 688 gällande till den 31 december 1946, samt Kungl. förordningen om lindring i obemedlades och mindre bemedlades tandvårdskostnader den 3 juni 1938 (S. F. S. nr 360, ändrad genom S. F. S. 1942: 423).

Av dessa författningar torde framgå, hur folktandvården i stort sett fungerar.

Därutöver stadgas i av medicinalstyrelsen fastställda instruktioner för folktandvården beträffande barntandvårdens beskaffenhet och omfattning bl. a. följande.

» — — — Huvudprincipen för barntandvården skall vara systematiskt meddelande av fullständig sanering av patientens mun, innefattande såväl temporära som permanenta bättet. Behandlingen skall principiellt vara av konserverande art med två gånger årligen återkommande revisioner. Därest det inom visst distrikt skulle erbjuda svårigheter att verkställa två revisioner årligen, må dock, åtminstone under den första tiden efter folktandvårdens genomförande i distriktet, där fråga icke är om barn, vilka varit anslutna till folktandvård från och med kalenderåret näst efter det, varunder de fyllt tre år, endast en revision årligen äga rum.

Då särskilt stark kariesbenägenhet föreligger eller förhållandena eljest därtill föranleda, skola om möjligt flera revisioner årligen äga rum än här ovan angivits.

Ett av behandlingens huvudsyften bör vara att eliminera eventuellt förefintliga infektionshärddar och förebygga uppkomsten av nya dylika. I överensstämmelse därmed skall också antalet pulpakirurgiska behandlingar begränsas, så långt det är möjligt.

Distriktstandläkaren skall söka direkt samarbete med vederbörande tjänsteläkare ävensom läkare vid den förebyggande mödra- och barnvården. — — —»

Vid misstanke om rubbningar i allmäntillståndet, vilka kunna tänkas stå i samband med tandförhållandena, förutsätter instruktionen remiss till tjänsteläkare eller annan läkare.

Vidare utsägs i nämnda instruktion att, därest i mera komplicerade fall erfordras behandling av sådan art, att den ej kan utföras på polikliniken, remiss skall göras till centraltandpoliklinik, avsedd för bland annat patienter med svårare käkskador, mera komplicerade tandkirurgiska fall samt patienter, vilkas allmänbefinnande icke medger tandvård vid distriktstandpoliklinik.

För varje patient föres inom folktandvården en särskild journal, upptagande bland annat uppgifter om såväl genomgångna som pågående sjukdomar samt anteckningar om ordinationer i profylaktiskt syfte.

Beträffande omfattningen av den barntandvård, som med hjälp av allmänna medel bedrivs i landet, må följande siffror nämnas. Enligt årsrapporterna rörande folktandvårdsverksamheten under år 1943 erhöles under nämnda år inom folktandvården 92 878 skolbarn fullständig systematisk behandling, vartill kommo 6 650 akuta fall. Tandvården före skolåldern omfattade 5 500 systematiskt behandlade barn och 4 509 akuta fall.

Under tiden därefter har utbyggandet av folktandvården fortskridit. Ehuru årsberättelserna för år 1945 icke hunnit slutgiltigt bearbetas, kan från verksamheten under denna tid nämnas, att 152 947 skolbarn under år 1945 erhöles systematisk

behandling. Antalet akuta fall hos skolbarnen var 11 639. Systematiskt behandlade förskolebarn var 8 494 och akuta fall 7 152. Till belysande av detta utbyggande må vidare nämnas, att under tiden från 31 december 1943 till oktober 1946 antalet distrikts-tandläkare stigit från 228 till 420.

På grund av redovisningssystemet inom landstingen är det icke möjligt att utan vidare särskilja, hur stor del av de totala kostnaderna för folktandvården, som belöpa sig på denna gren av folktandvården.

Med bidrag från det allmänna meddelades vidare utanför folktandvården under år 1943 inom mer än 900 kommuner barntandvård, vilken så gott som uteslutande utgjordes av skoltandvård, för en total kostnad av i runt tal 1·9 miljoner kronor. Härtill kommo för skoltandvården i Stockholm, Göteborg och Malmö kostnader å sammanlagt 1·45 miljoner kronor — Eastmaninstitutet (0·8 miljoner kronor) ej inberäknat.

Av de anförda siffrorna torde framgå, att den barntandvård, som redan för närvarande bedrivs inom folktandvårdens ram, är av mycket stor omfattning. Ett relativt omfattande samarbete mellan skola och folktandvård har också etablerats. Då folktandvården helt genomförts och all barntandvård kommer att meddelas inom den samma, ökas givetvis behovet av ett intimt samarbete mellan skolans och folktandvårdens män. I det följande skall i korthet beröras några av de problem, som måste uppmärksammas vid fullföljande av detta samarbete.

Ett studium av utvecklingen på tandvårdens område i de ledande kulturländerna ger vid handen, att den odontologiska profylaxen numera allmänt accepteras vara av grundläggande betydelse för tandvården. Det har därför blivit en viktig angelägenhet att få till stånd en omfattande upplysningsverksamhet rörande vad som kan och bör göras i profylaktiskt hänseende. För att effektivt bedriva en sådan propaganda — framför allt tagande sikte på att få föräldrar och barn att inse, dels betydelsen av sunda kostvanor, dels nödvändigheten av daglig munhygien och periodiskt återkommande tillsyn av tänderna — måste man kunna påräkna medverkan från skolans sida.

I detta sammanhang må nämnas att medicinalstyrelsen, enligt särskilt uppdrag av Kungl. Maj:t, för närvarande, i samråd med tandläkarinstitutet, har under utredning vilka åtgärder, som kunna företagas till förebyggande av de vanligast förekommande tandsjukdomarna. Sålunda pågår bland annat omfattande försök i dessa frågor vid medicinalstyrelsens till Vipeholms sjukhus i Lund förlagda odontologiska försöksstationer. Det synes emellertid möjligt och nödvändigt att redan nu i viss utsträckning igångsätta en upplysningsverksamhet på området med ledning av hittills gjorda rön.

Inom åtskilliga kulturländer har också under senare år — åtminstone före senaste kriget — dylik upplysningsverksamhet bedrivits efter flera olika, delvis sammanfallande linjer, vilka enligt undertecknads uppfattning borde kunna följas i större eller mindre omfattning även i vårt land.

Bland åtgärder på ifrågavarande område, vilka också i Sverige kunna vara värda att mera uppmärksammas, må nämnas följande. I skolorna kunna i samarbete mellan lärare och tandläkare hållas föreläsningar, tandvårdslektioner eller anföranden, illustrerade med skioptikonbilder, filmer, kolorerade planscher och kartor, tabeller och modeller. Även möjligheten att genom kortare anföranden i skolradion sprida upplysning om munhygien bör utnyttjas.

För att ytterligare inpränta vad som sålunda meddelats, böra i skolorna utdelas ströskrifter, tryckta anvisningar och råd eller andra publikationer, anpassade efter mottagarens ålder. Alla barn böra erhålla planmässig upplysning. Även kindergartensskolorna böra kunna bli ett fält av betydelse för tandvårdspropagandan, bland annat på grund av den kontakt med föräldrarna, som denna skolform erbjuder.

Vidare kan framhållas betydelsen av uppsatsskrivning med lämpliga intervaller, varvid tävlingar kunna anordnas om den bästa uppsatsen berörande tandvård.

Även teckningstävlingar med uppgifter rörande någon fas i munhygien torde utan svårighet kunna arrangeras.

Instruktion i munhygienens praktiska tillämpning bör utom vid barnens besök å polikliniken av tandläkarna kunna i samråd med vederbörande lärare hållas inom skolan med grupper av barn, varvid olika sätt att föra tandborsten ävensom andra detaljer rörande munhygien inläras. Denna »tandborstningsdrill» bör bedrivas så, att därigenom en god daglig vana grundlägges.

I undervisningskurser i hälsolära måste tillräcklig tid ägnas även åt tandvården, varvid det givetvis vore av stor betydelse för läraren att ha tillgång till en metodisk handledning i munhygien. En av undertecknad utarbetad kortare artikel »Om tandvården vid skolorna» är avsedd inflyta i skolöverläkarens för landets lärare avsedda handledning i skolhygien. Populära artiklar om förebyggande tandvård borde dessutom kunna inflyta i skoltidskrifter.

För att i sin blivande verksamhet kunna meddela anvisningar och råd bör lärar-aspiranten vid sin yrkesutbildning erhålla tillräckligt ingående undervisning i ovanberörda ämnen, varvid problemet bör skärskådas även ur social synpunkt.

Dessutom böra de lokala skolmyndigheterna intresseras för munhygien som en viktig allmän hälsovårdsfråga.

Givetvis är det av största vikt att även vinna föräldrars och målsmäns medverkan. Härvidlag är det av särskilt stor betydelse, att den centrala hälsovårdsmyndigheten sprider propaganda, och i detta sammanhang kan omnämnas, att en av medicinalstyrelsen utarbetad broschyr, benämnd Folk tandvård och folkhälsa, distribuerats i en upplaga på över 100 000 exemplar. Då det gäller att bedriva upplysningsverksamhet bland målsmännen rörande med skolbarnens tandvård sammanhängande frågor, torde emellertid denna propaganda med fördel även kunna omhänderhavas av skolöverstyrelsen i samråd med medicinalstyrelsen. Den personliga munhygienens, kostens och regelbundet återkommande tandbehandlings betydelse för barnens tänder böra särskilt framhållas och intresset för ett noggrant övervakande av att barnen följa de givna råden väckas. Även beträffande förskolebarnens tandvård böra lämpligen råd meddelas.

Den tandvårdspropaganda, som bör bedrivas inom skolans ram, bör taga sikte icke blott på vad ovan sagts rörande upplysning om åtgärder i tandprofylaktiskt syfte utan även, som komplement härtill, på att söka få största möjliga deltagande av skolbarnen i folktandvården.

I det betänkande, som ligger till grund för folktandvårdsförfattningen, räknade de sakkunniga med ett deltagande i folktandvården av 90 % skolbarn och 30 % förskolebarn. På många håll i landet är deltagarefrekvensen bland barnen redan nu betydligt högre, men det vore givetvis önskvärt, om genom skolans medverkan en intensiv propaganda kunde bedrivas för att överallt uppnå ett 100-procentigt deltagande i folktandvården av åtminstone skolbarnen. Detta gäller icke blott barn, som gå i rikets folkskolor, utan alla skolbarn i tandvårdsberättigad ålder.

Av alldeles särskilt stor betydelse är, att folktandvården erhåller allt tänkbart bistånd från skolans sida, då det gäller propagandan för ett fortsatt deltagande i folktandvården av den ungdom i åldern 16—19 år, som lämnat skolan. För ungdomar i denna ålder, vilka förut regelbundet deltagit i folktandvård, medges en nedsättning med 25 % av kostnaden enligt folktandvårdstaxan, under förutsättning av årlig fullständig tandvård. Erfarenheten har hittills visat, att mycket stora svårigheter föreligga att få till stånd ett allmännare dylikt deltagande. Det förtjänar påpekas, att medicinalstyrelsen begärt, att vid en blivande översyn av folktandvårdsförfattningen bland annat frågan om ungdomstandvården skulle ägnas särskild uppmärksamhet för att överbrygga den s. k. luckan i tandvården, d. v. s. perioden mellan avslutad skolgång och 20-årsåldern, vid vilken i stor utsträckning för ynglingar militärtandvården och i vissa fall

för kvinnor mödrahjälpstandvården med sina respektive förmåner vidtagna. Under år 1946 har också en kungl. kommitté tillsatts, 1946 års folktandvårdssakkunniga, som torde komma att bl. a. uppmärksamma denna viktiga fråga om ungdomstandvården. Vid utredningen torde man få överväga möjligheten av en ökad ekonomisk insats från det allmännas sida. Men huru man än ekonomiskt underlättar möjligheterna för ungdomen i detta hänseende, kvarstår ändock betydelsen av en energisk medverkan från skolans sida i form av propaganda för fortsatt deltagande i systematisk tandvård. Inom medicinalstyrelsen har förslag förelegat om utdelandet av en särskild »tandvårdsbok» till barn i 15-årsåldern eller, för dem som dessförinnan slutat skolan, före denna tidpunkt. Man har emellertid ansett sig böra avvakta resultatet av ovan omnämnda utredning, vilken kunde tänkas medföra nya bestämmelser för folktandvården åt denna patientkategori.

Den barntandvård, som för närvarande bedrivs i kommunal regi utanför folktandvårdens ram, är i avsaknad av central ledning och kontroll. Visserligen är det meningen, att denna skoltandvård så småningom i hela riket skall överföras till den under medicinalstyrelsens direkta överinseende stående folktandvården. Det ligger emellertid i sakens natur, att utbyggandet av folktandvården måste ske successivt, och i betraktande av den rådande bristen på tandläkare torde man böra räkna med att det dröjer ytterligare minst tio år, innan folktandvården genomförts i hela landet. På grund därav torde det ligga i skolans intresse, att den kommunala skoltandvården i möjligaste mån inom alla kommuner med dylik tandvård bedrevs efter enhetliga linjer och i så nära anslutning som möjligt till de inom folktandvården tillämpade behandlingsgrundsatserna. Därigenom skulle ock det framtida infogandet av den nuvarande skoltandvården i folktandvårdsorganisationen underlättas.

Med hänsyn därtill synes det önskvärt, att skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen i samråd utövade viss tillsyn över den skoltandvård i riket, som icke bedrivs inom ramen för folktandvården.

Till sist några ord om samarbetet mellan skolläkaren och tandläkaren:

Det är av synnerligen stor betydelse för barntandvården, att tandläkarens verksamhet inom denna icke begränsas till det rent rutinmässiga saneringsarbetet. Tandläkaren bör i stället se sitt arbete inom barntandvården såsom en hälsovårdande uppgift med särskild vikt lagd vid profylaxen. Det vore därför av vikt, att han kunde beredas tillfälle taga del av de utav skolläkaren förda hälsokorten. Härigenom skulle tandläkaren kunna erhålla exakta uppgifter rörande dels de förhållanden, som stått i samband med barnens sjukdomar, och dels de ordinationer, som skolläkaren gjort och som kunna vara av dentalprofylaktisk betydelse. Därför må i detta sammanhang endast framhållas vikten av att i större utsträckning än vad som hittills skett möjligheten till remiss av patienter mellan skolläkaren och tandläkaren tillvaratages.

Undertecknad anser det vara av utomordentlig betydelse, att ett närmare samarbete såväl centralt som perifert snarast möjligt etableras mellan skolläkareinstitutionen och folktandvården.

28 oktober 1946.

A. B. MAUNSBACH,
Byrådirektör i Medicinalstyrelsen.

Något om rådgivning i skolan.

A. Rådgivning i Förenta staterna.

I Förenta staterna studerar man mera ingående än i något annat land resultatet av undervisning och uppfostran, och man experimenterar oförskräckt och omfattande för att finna lämpliga metoder, genom vilka man kan nå uppfostrans mål. Detta mål har man formulerat på många olika sätt, men man kan sammanfattningsvis säga, att det skall utgöras av: ett rätt medborgarskap, ett värdigt medlemskap i hemmet eller familjen, goda hälsovanor, ett värdigt bruk av fritiden samt utbildning för ett yrke. Resultatet av många försök och långvariga experiment har blivit, att man numera rätt allmänt betraktar rådgivningen som det effektivaste hjälpmedlet, som uppfostran kan ta i sin tjänst för att nå det skisserade målet. Man har nämligen konstaterat, att elever i och från en skola med rådgivningssystem blir bättre medborgare, friskare människor, visar sig bättre förstå att utnyttja fritiden på ett gagnande och utvecklande sätt och blir i sitt arbete mera effektiva och således även lyckligare än elever från andra skolor. Rådgivningen har under senare årtionden blivit en allt mera oundgänglig del av skolorganisationen.

Ett fullständigt rådgivningssystem omfattar social rådgivning, rådgivning angående hälsa och rekreation samt yrkesrådgivning. I det dagliga livet skiljer man inte mellan dessa olika slag av rådgivning, utan man talar helt enkelt om rådgivning. Denna växlar helt naturligt något både till sitt innehåll och sin organisation beroende dels på det åldersstadium, som den avser att tjäna, och dels på organisationen.

Rådgivningens innehåll. Då det gäller barn i skolans lägre klasser och barn, som ej börjat skolan, sysslar rådgivningen huvudsakligen med frågor rörande hälsa, då naturligtvis både fysisk och psykisk, och anpassning. Då barnen har uppfostringsbesvär, det må nu gälla inom eller utom skolan, verkställas undersökningar för att utröna, om dessa besvär härleder sig från fysisk svaghet eller psykisk defekt, från sociala missförhållanden, misslyckad placering i skolan, egenheter i fråga om lynne och begåvning etc. Men rådgivningen sysslar med alla barn och ej endast med dem, som är s. k. problembarn, och den kan, då det är fråga om den lägre skolåldern, sägas bestå av:

att man försöker lära känna varje barn individuellt för samtida och framtida ändamål och noga antecknar de iakttagelser och erfarenheter man gör angående varje barn;

att man försöker upptäcka, utnyttja och befordra till fortsatt tillväxt barnens olika anlag och begåvning för att förhjälpa varje enskilt barn till dess fulla utveckling;

att man anpassar kurserna efter barnens utveckling och behov, så att det blir barnet, som undervisas, och inte klassen samt, vilket kanske är det viktigaste,

att man söker upptäcka och avhjälpa eventuella problem hos barnen i fråga om exempelvis den fysiska hälsan, i fråga om klassplaceringen och hemförhållanden, i fråga om förhållanden till kamrater och lärare etc. — Denna rådgivning kallar man i Förenta staterna för barnrådgivning — Child Guidance.

I folkskolans högsta klasser och i de »högre skolorna» utvidgas rådgivningen. Där tillkommer exempelvis yrkesrådgivning samtidigt med att rådgivningens övriga grenar blir mera framträdande.

Yrkesrådgivningen har att syssla med val av utbildningsmål samt med val av ämnen, kurser, skolor och praktisk träning för att nå detta mål, och sedermera med val av anställning. Dessutom behåller skolans rådgivning kontakt med ungdomen under den första anställningstiden för att kunna bidra till lösandet av ev. uppkomna anpassningsproblem, varvid platsombyte jämväl kan komma i fråga. Yrkesrådgivningen har icke att göra med utbildningen, men den skall:

bistå eleverna, så att dessa gör ett klokt val av yrke samt finner en lämplig utbildning för detta samt

stå till tjänst med sådan specialutbildad hjälp, som gör det möjligt för de unga att nå bästa framgång och anpassning först under utbildningen och senare under yrkesutövningen.

Den sociala rådgivningen skall lämna motsvarande bidrag inom uppfostran som yrkesrådgivningen. Men denna del av rådgivningen träder i funktion långt tidigare och den skall söka utvärdera de sociala verksamheter, för vilka utbildning är nödvändig, samt bistå eleverna vid utarbetande av en studieplan. Därvid skall befintliga kurser och extra sysselsättningar, som exempelvis förbereder till rätt medlemskap i hemmet eller samhället, upptas till diskussion. Ungdomen skall därvid lära sig inse värdet av sådana sysselsättningar och medtaga dem i tillräcklig utsträckning, då de gör upp studieplan.

Rådgivningen angående rekreation har till ändamål att göra klart för eleverna betydelsen av ett klokt val av rekreation, ett förståndigt utnyttjande av fritiden och betydelsen av förberedelser därtill. Den bör upplysa om ämnen, föreningar och verksamheter, som kan förenas med ett ändamålsenligt användande av fritiden. Men samtidigt skall den hjälpa dem att upptäcka anlag och intressen, som kan vara av värde både vid rekreation och vid deras utbildning. Sådana sysselsättningar kan vara teckning, sång, slöjd, matlagning, sömnad, dramatik etc. etc.

Rådgivningen angående skötseln av hälsan skall på motsvarande sätt klargöra den betydelse, som en god fysisk kondition och andlig vigör har för individen, familjen och samhället samt ge anvisningar på kurser och verksamheter, som bidrager till hälsans vidmakthållande och en sund livsföring.

Rådgivningen syftar således att skänka eleverna förståelse för de sysselsättningar, som har betydelse för deras utveckling i socialt, rekreativt, hälso- och yrkesavseende såväl under skoltiden som senare. Därvid är det av utomordentlig vikt, att den hjälper de unga att upptäcka och utveckla intressen samt att skaffa sig objektiva omdömen om egen begåvning och begränsning. Därigenom underlättas bl. a. elevernas val av lämpliga sysselsättningar, deras anpassning till dessa såväl inom som utom skolan samt lösandet av skilda slag av anpassningssvårigheter.

Rådgivningens funktion. Såsom rådgivningsarbetet vanligen är organiserat i Förenta staterna uppdelas det i tre huvuddelar.

1. Rådgivningens första uppgift består i att verkställa undersökningar och studera betecknande fakta angående varje elev. Därvid skall man söka komma till klarhet angående sådana omständigheter, som synes vara orsak till framgång eller misslyckande. De viktigaste av dessa fakta skall antecknas och bevaras. För detta ändamål har varje elev ett registerkort eller personligt inventarium. Man antecknar på detta kort utdrag ur skolbetyg, resultat av objektiva mätningar av intelligens och kunskaper, svar på vissa frågor, erfarenheter från arbetet inom och utom skolan, fortsatta studier och utbildning etc.

2. Den andra uppgiften utgöres av individuell rådgivning. Den består i individuella intervjuer med elever för att hjälpa dem att lösa problem av personlig art. Dessa kan beröra förhållanden i hemmet, i skolan, till kamrater eller lärare eller utgöras av frågor angående utbildning, arbetsansällning e. d. Många elever erhåller under dessa

personliga samtal lösning av viktiga frågor och problem samt hjälp att välja en framtida sysselsättning, som synes erbjuda största möjlighet till framgång, kanske ej alltid i ekonomiskt avseende men väl i fråga om trivsel och tillväxt för individen och gagn för samhället.

3. Den tredje delen av rådgivningen i skolan kallar man vanligen grupprådgivning eller orientering. Individuella konsultationer är tidskrävande och därför dyrbara. Då därtill många av de problem, som man möter i rådgivningen, effektivare kan behandlas i grupper än individuellt, använder man sig helt naturligt av detta billigare och effektivare tillvägagångssätt. Denna diskussion av sådana typproblem, vilka ungdomen förr eller senare stöter på i skolan eller ute i livet, betraktas som självklara i skolan. Därvid upptages de mest skilda frågor, som står i relation till för eleverna aktuella händelser. Man behandlar även allmänna sociala problem, yrkesanpassningsproblem och problem rörande hälsa, fritid, utbildning och anställning, frågor rörande personligt uppträdande, förhållande till olika tänkande, till arbetskamrater, till föräldrar, till förmän på arbetsplatsen etc. Detta är problem, som individen någon gång har att ta ställning till. Det är då mycket värdefullt att vara orienterad i deras behandling, när de kräver att omedelbart lösas.

Rådgivningen ledes av en klassrådgivare. Denne beräknas möta sina elever två gånger i veckan under en treårsperiod. Av hans tid anslås 5 timmar i veckan till individuella konferenser. Han måste följa samma elever under en tid av minst 3 år, om hans arbete skall bli effektivt och tillförlitligt och erhålla den kontinuitet, som är nödvändig för såväl individuella intervjuer som för gruppkonferenser.

En rådgivare beräknas hinna med 250—300 elever.

För de yngre eleverna finns särskilda rådgivningsbyråer, där det finns tillgång till experter, sådana som läkare, psykiatriker, psykologer och sociala arbetare. Läraren är vid denna rådgivning en av huvudpersonerna, medan barnen och föräldrarna är andra. På alla stadier är rådgivningens huvudperson knuten till skolan.

B. Rådgivning vid svenska skolor.

Rådgivning förr och nu. Rådgivning har i viss utsträckning alltid förekommit i våra skolor. I folkskolan har det varit klassläraren och i de högre skolorna ämnesläraren eller rektor, som varit rådgivare. Och detta förekommer fortfarande. Så länge skolans uppgift varit att uteslutande undervisa, har behovet av rådgivning icke framträtt särskilt pockande. I skolan har kursplanerna dominerat. De elever, som på föreskriven tid kunnat inhämta fastställda kurser, har lyckats. De övriga har misslyckats. Detta har man lätt kunnat konstatera. Orsaken till misslyckande har man i allmänhet inte bekymrat sig om. Läraren har undervisat klassen och inte eleven. Man har inte kunnat ta hänsyn till elevernas individuella olikheter, ty man har ingenting vetat om dessa. Anpassningsproblemen har man i allmänhet ej haft tid att syssla med eller ens tänkt på, såvida det ej gällt störande och bråkiga elever. Då rådgivningens huvuduppgift bl. a. är att förekomma och lösa just anpassningsproblem, har man inte så starkt känt behovet av en rådgivning. Först på senare tid har detta behov börjat framträda och man kräver, att rådgivningen skall få en plats på uppfostringsprogrammet.

Amerikanskt och svenskt skol- och samhällsliv skiljer sig i många avseenden starkt från varandra. Det händer därför ofta, att amerikanska metoder och amerikansk organisation passar illa för svenskt samhällsliv. I fråga om rådgivningen i skolan kan man emellertid utan tvekan säga, att rådgivningens ändamål är detsamma i Sverige som i Förenta staterna och att vi i fråga om rådgivningens organisation har mycket att lära av Amerikas omfattande försök och rika erfarenheter. Man bör därför göra rådgivningen till en verklig del av det svenska uppfostringsprogrammet. Det skall säkerligen visa sig fruktbarande, om man inom skolan försöker upptäcka de uppväxandes anlag

och möjligheter för att utnyttja dessa på ett sätt, som låter den enskilda elevens individualitet komma till sin rätt. Rådgivningen vill nämligen hjälpa eleven att lära känna sig själv, att konstatera och acceptera sin egen begåvning och begränsning samt att under sin utbildning för samtida trevnad och framtida välfärd både i arbete och under fritid göra det bästa av för handen varande möjligheter. Den vill, att samhället skall komma i åtnjutande av de fördelar, som bl. a. en större arbetseffektivitet skänker, och den vill, att varje människa skall erfara den lycka, som trivsel och framgång i arbetet medför, att varje människa skall få del av det livets solsken, som arbetsglädje medför. Detta är rådgivningens syftemål och teori i sammandrag.

Rådgivaren. Rådgivningen kräver specialister. Detta krav framträder starkare i skolans högre klasser än på lågstadiet. Tidigare kunde vid en liten skola, där eleverna var få och förhållandena lugna, rektor eller överlärare med framgång vara rådgivare. Numera är emellertid samhället för komplicerat, yrken och sysselsättningar för många och en skolledares löpande göromål för omfattande, för att denna skall kunna ombesörja rådgivningen vid sidan av sina övriga göromål. Han hinner vanligen icke ens lära känna varje elev vid sin skola något närmare, vilket ju är ett ofrånkomligt villkor för all rådgivning.

Barnet och läraren är de centrala personerna vid rådgivning inom skolan. Barnets föräldrar är en tredje part. Med denna måste skolan stå i ständig kontakt. Även en skicklig och mångkunnig lärare behöver emellertid ofta hjälp för att lösa speciella problem. För detta ändamål bör skolan ha tillgång till specialutbildade psykologer såsom rådgivare. — Önskar man kalla dessa specialister för kurator, konsulent, skolpsykolog eller något annat i stället för rådgivare, så torde detta kunna ske utan större olägenhet, även om »rådgivare» är det mest betecknande namnet. — Rådgivarna skall vara lärare, som utom sin lärarutbildning även har lärarefarenhet samt betyg från akademiska kurser i psykologi, som speciellt lagts till rätta med hänsyn tagen till rådgivarens verksamhet. Till denna hör bl. a. att ansvara för skilda slag av testningar, i första hand då av sådana elever, som utgör problem i fråga om anpassning och utveckling. Vidare skall rådgivaren ge anvisningar angående barns hänvisning till specialavdelningar samt i samråd med lärare och läkare utarbeta särskilda uppfostringsprogram för sådana elever, som på grund av särskilda anpassningssvårigheter inte passar i någon befintlig specialklass. Till en rådgivares uppgift hör också att upprätthålla kontakt med föräldrar och att med dem överlägga om åtgärder angående barnens välfärd. Denna uppgift gäller *samtliga barn* och ej endast problembarn. En annan viktig uppgift är att befrämja samarbetet mellan lärarna samt mellan skolan och övriga institutioner, som i något avseende har omvårdnad om barnens välfärd.

Rådgivningens organisation samt rådgivarens kompetens, anställning och avlöning. Införandet av en organiserad rådgivning inom skolan måste av flera skäl ske successivt. Detta bör även ganska lätt låta sig göra. Det finns redan nu vid våra folkskolor rätt många lärare, som både är mycket intresserade för hithörande arbetsuppgifter och har en viss psykologisk specialutbildning. Härvid tänker jag i första hand på sådana, som genomgått kurser för hjälpklasslärare och som avlagt akademiska examina med betyg i pedagogik eller psykologi. — Vid organisationens fulla genomförande skulle man ställa större krav på rådgivarens formella kompetens. — Flera bland dessa skulle säkert vara både lämpliga och villiga att åtaga sig en rådgivares uppgift. Och om deras arbete organiseras på ett klokt sätt, skulle de mycket väl kunna fylla en rådgivares grannlaga och krävande uppgift. Förutsättningen härför är bl. a., att de i sitt arbete samarbetar med den expertis, som f. ö. står till skolans förfogande. Först och främst måste kontakten mellan *skolläkaren, skolsköterskan* och *socialvårdens tjänstemän* å

ena sidan samt *rådgivaren*, *klassläraren* och *ämnesläraren* å den andra vara mycket intim. Fast eleven och dennes föräldrar jämte rådgivaren är de centrala personerna vid rådgivningen, får man inte försumma att vid specialfall anlita expertis från såväl det medicinska och psykiatriska som det socialpedagogiska området. Tillgång till och samarbete med *läkare* är av oerhörd vikt, och för de fall, som fordrar klinisk undersökning och behandling, skall vid sjukvårdsanstalter för detta ändamål platser stå till förfogande. Men rådgivningen skall stå under ledning av en lärare-psykolog, som både har och har haft kontakt med de skolans elever, som hans verksamhet berör. Den skall vidare bedrivas inom skolan i en miljö, i vilken barnen är hemmastadda, samt på ett diskret sätt, som så litet som möjligt skiljer sig från det dagliga skolarbetet.

Ett skoldistrikt, som så önskar, bör erhålla rätt att anställa en rådgivare, som exempelvis av skolöverstyrelsen förklaras kompetent för en sådan uppgift. Därvid bör befattningshavarens undervisningsskyldighet fördelas på alla klasser, vilkas elever han skall handleda som rådgivare. Antalet elever och elevernas spridning över årsklasser får bestämmas med hänsyn tagen till skoldistriktets storlek och skolorganisationen inom detsamma. Som regel bör dock antalet elever, som en rådgivare skall handleda, ej överstiga 500 i de lägre klasserna och 300 i de högre. En rådgivares arbetsområde sträcker sig lämpligast över tre årsklasser enligt fördelning klasserna 1—3, 4—6 samt 6—7 (—8).

Rådgivaren skall således enligt ovanstående vara anställd som lärare samt under en följd av år ett mindre antal veckotimmar undervisa de elever han skall handleda. Detta är en förutsättning för att han skall erhålla erforderlig kännedom om de individuella särdrag, som återfinnas hos de elever, vilka hans rådgivning skall omsluta.

För rådgivarnas utbildning bör utom nuvarande kurser i psykologi och pedagogik vid universitet och högskolor finnas för ändamålet anordnade specialkurser. Till en början bör även särskilda kurser anordnas i likhet med kurser för vidareutbildning på andra områden. Sådana borde kunna anordnas av skolöverstyrelsen.

För den specialutbildning och det merarbete, som fordras av en rådgivare i jämförelse med en annan lärare, bör han kompenseras genom en högre lönegradsplacering. En placering tre lönegrader högre än en lärares inom samma skolform och på motsvarande åldersstadium i fråga om elever synes kanske vara hög men dock rimlig.

En rådgivares uppgifter i sammanfattning. En rådgivares arbete är i många avseenden mycket krävande, och det måste bedrivas med energi och skicklighet. Till hjälp och ledning i arbetet skall detaljerade anvisningar finnas utarbetade. (Angående rådgivningens innehåll och funktion hänvisas till vad som i det föregående är sagt om Förenta staterna.) Det föreligger nämligen fara, att en rådgivares lektioner och diskussioner i de högre klasserna blir endast prat och utsvävningar i ord. Men så får det inte bli. Varje lektion skall ha något att ge och samtidigt fordra något av eleverna. Dessa måste alltid aktivt deltaga i arbetet. De skall hjälpa till att samla uppgifter, de skall komma med dagens problem från skolan, från arbetsmarknaden, på penningmarknaden, inom kamratlivet och med sina egna personliga problem. Problem av allmänt intresse diskuteras i klassen, medan sådana av för eleven mera ömtålig natur diskuteras individuellt. *Alla* elever skall få tillfälle att i lugn och från olika sidor skärskåda sina bekymmer och svårigheter under en intresserad och saklig rådgivares handledning. Men de skall även diskutera frågor och förhållanden, som är av uppmuntrande natur, och dessa kommer då ofta att anknyta sig till deras utbildnings- och framtidsplaner.

Rådgivarnas uppgift blir bl. a. att inom sitt verksamhetsområde ha ledningen av arbetet med:

att organisera studiet av individuella olikheter hos eleverna,

att systematiskt söka anpassa elevernas uppfostringsprogram efter deras individuella olikheter och behov,

att organisera och handleda användandet av skilda slag av test,

att genomföra studier av kurser och ändringar av dessa, när behov därav framträder, samt

att inom skolan söka skapa förutsättningar för en effektiv rådgivning åt alla elever.

Rådgivarens arbete inom skolorganisationen blir på sådant sätt av omfattande betydelse. Rådgivaren skall bl. a. binda samman de olika lärarnas arbete, och han skall minska avståndet mellan de skilda skolformerna. Det ansvar, som rektor, ämneslärare och övningslärare tidigare haft för eleverna, skall fortfarande finnas kvar. Och skolan behöver fortfarande tillgång till sådana specialister som skolläkare, psykiatriker och andra medicinska experter. Dessa utgör en förutsättning för en effektiv rådgivning. En rådgivare kan inte vara expert på allt. Han kan knappast vara specialist på annat än rådgivning, vilket är omfattande nog. *Rådgivaren skall i första rummet vara lärare*, vilkens huvuduppgift är att föra anteckningar angående eleverna samt att leda intervjuer och gruppkonferenser. Han skall övertaga den uppgift, som rektor och andra skolledare inte längre hinner sköta, nämligen uppgiften att lämna eleverna råd, att hjälpa eleverna träffa kloka val beträffande utbildningsmål och studievägar samt att lösa skilda slag av problem. Han skall utgöra en levande förbindelse mellan skolan och elevernas målsmän, han skall uppehålla kontakten mellan skolan och arbetslivet.

Södertälje, oktober 1946.

ROBERT E. WENNGREN

Folkskolinspektör i Södertälje.

P. M. angående skolkuratorsverksamheten.

I »Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke» (stat. off. utr. 1945:43) (sid. 110—116) har jag framhållit behovet av en särskild skolkuratorsinstitution och summariskt redogjort för den verksamhet, som bedrivs av de vid Norra Latin och Kungsholmens läroverk samt vid högre allmänna läroverket i Bromma anställda kuratorerna. Att jag tog upp frågan till diskussion i det sammanhanget, var närmast tanken, att man i och med en dylik kuratorsinstitution även skulle kunna få en lämplig länk mellan skola och yrkesvägledning och en instans, som skulle kunna åtaga sig vissa av de för skola och yrkesvägledning gemensamma arbetsuppgifterna. Det var därför ganska naturligt, att jag i ifrågavarande sammanhang närmast kom att uppehålla mig vid frågan om skolkuratorns möjligheter att medverka i yrkesvägledningsarbetet och om den ur yrkesvägledningssynpunkt lämpligaste organisationsformen.

Man har på sina håll menat, att jag velat göra skolkuratoren till blott och bart ett biträde åt yrkesvägledarna. Detta har ingalunda varit min avsikt. I nämnda kapitel hade jag ingen anledning att behandla andra sidor av skolkuratorsverksamheten än den, som vetter åt yrkesvägledningen. Men jag var givetvis fullt medveten om att en skolkurators arbetsområde blir vida större och mångsidigare än så och att tyngdpunkten i många fall måste ligga på andra arbetsuppgifter.

I det följande skall jag först försöka skissera, vilka arbetsuppgifter som enligt min mening i framtiden böra falla inom skolkuratorns verksamhetsområde. Nästa steg blir att undersöka, i vad mån arbetsprogrammet kommer att te sig olika för olika skolformer och elevkategorier. Med utgångspunkt härifrån gäller det sedan att försöka fixera de krav i fråga om utbildning, personliga egenskaper o. dyl., som måste ställas på dem, som skola handha verksamheten. Därmed kommer man även in på frågan om tillgången på dylik arbetskraft och hur stor organisation man måste tänka sig för att tillgodose behovet av personal. Sedan återstår det att diskutera, om det överhuvud är möjligt att få till stånd en dylik organisation, hur denna i så fall lämpligen bör inlemmas i skolsystemet, vilka organisatoriska åtgärder som erfordras för att trygga samarbetet med ungdomsförmedlingen och yrkesvägledningen, hur utbildningsfrågan skall ordnas och vilken instans som centralt skall svara för verksamheten. För att inte tala om diverse andra problem, som uppstå i sammanhanget.

Jag skall försöka ta vissa av huvudfrågorna i tur och ordning och punkt för punkt deklarerera min personliga uppfattning. Någon grundligare utredning kan det inte bli tal om. Det hela bör endast betraktas som ett inlägg i en förberedande diskussion.

Ytterligare en reservation: i det följande komma endast de högre skolornas kuratorer att behandlas. Även för folkskolans vidkommande torde utan tvivel kuratorer komma att behövas — i varje fall på vissa större orter — men hur den saken lämpligast bör ordnas, har jag för närvarande inte någon bestämdare uppfattning om.

1. Skolkuratorns arbetsuppgifter.

1.1. Redan när det gäller *intagningen av nya elever* i de högre skolorna, bör kuratorn vara med.

Somliga aspiranter komma utan vidare att beredas plats i den högre skolan (i kraft av utmärkta vitsord från folkskolan och tidigt ådagalagd studiebegäv-

ning). I fråga om andra blir det emellertid nödvändigt med särskilda prövningar, kunskapsprov men också och framför allt allmänna intelligensprov. Det vore önskvärt, om denna testning alltid kunde utföras av någon, som fått specialutbildning för dylika uppgifter. I varje fall böra testresultaten tolkas av en sådan specialist. Det naturligaste blir därför att överlåta denna uppgift åt kuratorn, som alltså skall organisera testningen, tolka testresultaten och med ledning av dessa och vad som framkommer vid konferenser med de avlämnande lärarna föreslå, vilka aspiranter som skola intagas som elever.

Att kuratorn på detta sätt kopplas in redan vid elevintagningen, medför även den fördelen, att han redan från början får tillfälle till att lära känna eleverna och bl. a. just de elever, som med hänsyn till studiebegåvning o. dyl. verka mera problematiska och som man därför i framtiden kan komma att få vissa besvär med.

- 1.2. Åtskilliga elever av sistnämnda kategori komma väl efter hand att finna det omöjligt att fullfölja studierna fram till examen. Ju längre de komma i klasserna, desto svårare få de att följa med. Testningen vid intagningen borde givetvis ha avslöjat deras bristande intellektuella kapacitet, men även testmetoderna äro och komma väl alltid att bli ofullkomliga, och kanske ha alltför stora hänsyn måst tagas till höga folkskolebetyg — på folkskolestadiet kunna ju även mindre studiebegåvade uppnå relativt höga betyg, om de ha en osedvanlig energi och skolanpassningsförmåga.

Det får bli kuratorns sak att tillsammans med lärarna diskutera sådana fall och i tid varsko resp. föräldrar och elever om vad som är att vänta. Det är för alla parter bäst, om eleverna i fråga på ett relativt tidigt stadium få klart för sig, att de göra klokast i att ägna sig åt något annat än studier och att de bara slösar bort dyrbar tid, om de envisas fortsätta. Förnyad testning bör i sådana fall kunna ge relativt säkra hållpunkter för bedömningen. Men denna testning bör inte bara ta sikte på den allmänna intelligensnivån utan även försöka klarlägga, vad individen i fråga har för speciella förutsättningar i övrigt. Det måste med andra ord företagas en mera allmän anlagsorienterande undersökning (av psykoteknisk expertis), och med ledning av därvid vunna resultat bör kuratorn i samråd med närmaste yrkesvägledningsorgan se till, att den unge, innan han avbryter sin skolgång, lämnas all den hjälp, han kan behöva för anpassning åt annat håll — vare sig det blir fråga om överflyttning till annan utbildningsanstalt eller om placering på någon arbetsplats.

Detsamma gäller givetvis beträffande de ungdomar, som i förtid måste lämna skolan inte till följd av bristande studiebegåvning utan av andra anledningar — skolsociala anpassningsproblem, ekonomiska svårigheter, svårigheter i hemmet o. likn.

- 1.3. Elever med svårigheter av sistnämnda slag böra dock i första hand få sådan hjälp, att det blir möjligt för dem att fullfölja skolgången. Här har kuratorn en stor uppgift, och här gäller det för honom att lämna en rationell *psykologisk och social service* åt varje elev, som är i behov av dylik — vare sig vederbörande själv söker upp kuratorn för att resonera om sina problem eller det är någon lärare, som ber kuratorn ta sig an fallet, eller det på annat sätt blir anledning och tillfälle för kuratorn att medverka. De problemsituationer, som det här gäller att komma till rätta med, kunna vara av många olika slag. Jag skall antyda några av de mera vanligt förekommande.

1.3.1. Missförstånd mellan lärare och elev.

1.3.2. De metoder, som en viss lärare använder, kunna vara effektiva nog för fler-

talet elever men mindre lämpliga och kanske direkt skadliga och hämmande för somliga elever, varför en omplacering till annan klass kan bli nödvändig.

1.3.3. Eleven är utsatt för trakasserier från vissa kamraters sida eller har själv svårt för att anpassa sig till kamraterna — förhållanden, som göra, att han vantrivs och därför inte heller presterar sitt bästa i skolarbetet.

1.3.4. Sexuella och erotiska konflikter.

1.3.5. Fysiska och psykiska defekter och svaghetstillstånd, som eleven själv kanske är angelägen att dölja men som tar sig uttryck i bristande prestationsförmåga, hämningar, beteenderubbningar o. dyl.

1.3.6. Otillfredsställande hemförhållanden (t. ex. trångboddhet, långa resor till och från skolan, hemarbete, som stjälar tid och kraft från skolarbetet) medföra, att eleven inte kan göra sig själv rättvisa i skolan.

1.3.7. Ekonomiska svårigheter.

För att kunna komma tillrätta med dessa problemsituationer fordras inte bara en psykologisk inlevelse- och kontaktförmåga utan även en rik erfarenhet, en viss uppfinningsrikedom, initiativkraft och driftighet, praktisk blick och organisationsförmåga och en naturlig förmåga att på ett taktfullt men dock auktoritativt sätt resonera med berörda personer. Det fordras hembesök, konferenser med föräldrar, lärare, läkare, socialvårdande instanser samt först och sist eleverna själva och deras förtroendemän. Somligt kan kuratorn klara av på egen hand. I andra fall är det andra, som måste kopplas in, och kuratorns roll blir då närmast att fästa uppmärksamheten på fallet och förklara situationen. Och i andra fall åter får man försöka hjälpas åt. Därvidlag gäller det inte minst att få lärarna och föräldrarna med sig, vilket ibland kan medföra ganska kinkiga problem.

1.4. Den vid Norra latin och Kungsholmens läroverk bedrivna kuratorsverksamheten ägnar jämförelsevis mycken tid och uppmärksamhet åt sådana uppgifter, som ha med elevernas fritidsverksamhet att göra. Kuratorn är med som rådgivare och högsta organisatör, när det gäller att anordna underhållningsaftnar, utflykter o. dyl. Han styr och ställer på skolans sommarhem. Han ger tips i fråga om hobbies och lektyr. Han samarbetar med arbetsförmedlingen och ser till, att de, som kunna åtaga sig arbete av ett eller annat slag, under ferierna och på eftermiddagen, får sådant. Han ger äldre elever tillfälle att fungera som privatlärare åt yngre kamrater. O. s. v.

Det kan diskuteras, om inte vid Norra latin och Kungsholmens läroverk kuratorns arbetskraft tages alltför mycket i anspråk för dylika uppgifter. Men otvivelaktigt betyder hans insats i dessa sammanhang ganska mycket för skapandet av en trivsam och anpassningsbefordrande stämning och anda i skolan och kamratlivet. Dessutom blir det därigenom tillfälle för kuratorn att få den personliga, kamratliga kontakt med eleverna och den kunskap om vars och ens typ och intressehållning, som erfordras för en effektiv psykologisk och social service och som även måste bli av betydelse, när kuratorn skall medverka i studie- och yrkesvägledningen.

1.5. Vid den hittills bedrivna försöksverksamheten har det visat sig, att kuratorn dagligen och stundligen får syssla med frågor rörande studieplanering, yrkesinriktning o. dyl. Man kommer och begär upplysningar och råd i sådana angelägenheter, och ibland måste därvid hela framtidsfrågan tas upp till diskussion. Det gäller givetvis framförallt i de fall, som omnämndes under 1.2. men även i många andra fall. Kuratorn kommer därigenom att på ett naturligt sätt kopp-

las in på de yrkesvägledande uppgifterna, och under förutsättning att detta sker i betryggande samarbete med ungdomsförmedlingens yrkesvägledare, kan han otvivelaktigt göra en viktig insats även på denna front. Ja, efter hand bör man på kuratorn kunna överlåta vissa av de uppgifter, som för närvarande åvila ungdomsförmedlingens yrkesvägledare. Kuratorn bör t. ex. kunna

- 1.5.1. låna och dela ut yrkesorienterande broschyrer och prospekt;
- 1.5.2. distribuera yrkesvägledningens formulär för elevernas yrkesvalsdeklarationer och för lärare- och läkarutlåtanden, se till, att dessa formulär bli vederbörligen ifyllda, vid behov komplettera dem med anteckningar om vad han själv vet om eleverna och vidarebefordra dem till yrkesvägledarna;
- 1.5.3. lämna lärare och klasser vissa allmänna informationer rörande yrkesvägledningens terminsprogram;
- 1.5.4. organisera studiebesök på olika arbetsplatser;
- 1.5.5. organisera föräldraaftnar o. dyl. med yrkesorienterande program;
- 1.5.6. biträda vid yrkesvägledarnas mottagningar på skolan och vid egna mottagningar ta emot och besvara diverse förfrågningar;
- 1.5.7. hjälpa till, när det gäller att införskaffa närmare upplysningar om vissa för yrkesvägledningen svåråtkomliga fall och eventuellt föranstalta om särskild medicinsk eller psykoteknisk undersökning;
- 1.5.8. mobilisera ungdomsförmedlingen och dess yrkesvägledare, när det gäller att ordna för de elever, som omnämndes under 1.2., eller när det gäller att skaffa lämpliga praktikplatser o. dyl.

2. Vilka krav måste ställas på en skolkurator?

Svaret på rubrikfrågan har i viss mån lämnats redan i och med fixeringen av arbetsprogrammet. Men endast antydningssvis. Jag skall nu försöka precisera fordringarna något närmare.

2.1. Vad först de *personliga* förutsättningarna beträffar, bör framhållas, att få verksamhetsgrenar äro så beroende av att man får »rätt man på rätt plats» som just skolkuratorsverksamheten. Skall denna verksamhet inte bli lösligt kvacksalveri, beskäftigt plåstrande och pysslande med allt möjligt eller — vilket det i vissa personers händer också finns risk för — opersonlig expeditiions- och byrårutin, så kräves ovillkorligen, att verksamheten lägges i händerna på personer, som ha det rätta intresset för hithörande uppgifter och en begåvnings- och personlighetstyp av ett ganska speciellt slag. Som särskilt önskvärda skulle jag vilja framhålla följande egenskaper:

- 2.1.1. intresse för ungdom och ungdomsproblem;
- 2.1.2. intresse för sociala frågor;
- 2.1.3. psykologisk blick, humor och förmåga att leva sig in i olika personers olika situationer, tänkesätt och motiv;
- 2.1.4. ett naturligt auktoritativt uppträdande, samarbetsförmåga och förmåga att ta ledningen utan att behöva använda hårda ord och medel;
- 2.1.5. praktisk blick och organisationsförmåga, driftighet, initiativkraft och en viss »påhittighet»;
- 2.1.6. noggrannhet, saklighet och vederhäftighet i vad det gäller att handskas med olika slags kunskapsmaterial.

Redan denna analys ger vid handen, att man måste söka med ljus och lykta för att få tag i de rätta personerna till dessa befattningar. Att t. ex. ta förste

bäste lärare eller förste bäste socialarbetare duger inte. Säkerligen finns det inom lärarkåren åtskilliga, som skulle kunna passa förträffligt i sammanhanget, men man får inte vara för optimistisk därvidlag. Lärarna ha hittills rekryterats efter andra normer, med sikte på i huvudsak rena undervisningsuppgifter, och man bör därför inte utan vidare begära, att vilken lärare som helst skall kunna bli skolkurator. Man får vara glad, om man vid varje skola kan hitta en eller ett par lärare, som ha de speciella förutsättningar, det här är fråga om, och sedan är det ju inte alls säkert, att dessa lärare äro disponibla.

2.2. Det finns även ett annat krux i sammanhanget. Kuratorn bör helst — i varje fall när han börjar — vara *ung* — inte alltför ung (minst några och tjuu år) men ung tillräckligt för att kunna röra sig bland de unga som en äldre kamrat och för att utan svårighet kunna betrakta skollivet och skolproblemen utifrån elevernas perspektiv. Detta önskemål begränsar ytterligare möjligheterna att välja bland lärarna och gör det dessutom nödvändigt att tänka sig kurators-tjänsterna mera som ett genomgångsyrke, som man har några år, kanske något decennium, och som man sedan lämnar för att övergå till annan verksamhet — inom eller utom skolan. (Se vidare nedan under 4.)

2.3. Även beträffande *utbildningen* måste man nog ställa vissa speciella krav.

För det första måste man förutsätta, att den, som skall fungera som kurator i ett läroverk, själv måste ha passerat läroverksvägen. Man bör nog även kräva studentexamen. Inte bara i de fall, då det gäller att bl. a. också ta hand om gymnasister, utan även vid fristående realskolor, mellanskolor och flickskolor. En ganska stor procent av eleverna i de senare skolorna har att ta ställning till frågan, om de skola fortsätta i gymnasiet, vilken linje de skola välja o. dyl. Det blir delvis kuratorns sak att — i samarbete med lärare och yrkesvägledare — hjälpa dem och deras föräldrar att träffa förnuftiga beslut i dessa o. likn. frågor och ge dem erforderliga råd och upplysningar. Men för att kunna göra detta på ett sakkunnigt sätt bör kuratorn själv helst ha arbetat sig fram till studentexamen.

I övrigt blir det nog svårt att fixera någon viss utbildningsväg som den allena saliggörande. I synnerhet så länge det inte finns någon särskild universitets- och högskoleexamen för praktiskt inriktade psykologer. När en dylik kommer — och den bör komma med det snaraste även med hänsyn till andra samhällskrav! — bör en dylik utbildningsväg kunna rekommenderas. Detta dock endast under förutsättning, att det verkligen blir en skolning för praktiskt-psykologiskt arbete och inte endast en inpluggning av så och så mycket abstrakt vetande. Bl. a. bör en gedigen *praktik* ingå i programmet, och blivande skolkuratorer böra givetvis förlägga en relativt stor del av sin praktik till en eller annan skola, där en rutinerad kurator kan fungera som handledare. Praktik inom någon gren av socialvården, inom abnormvården, inom yrkesvägledningen eller vid något psykotekniskt institut är även att rekommendera, liksom arbete vid ungdomsgårdar och skolhem, vid ungdomsläger och ungdomsföreningar.

Praktik av detta slag passar även ihop med utbildningen vid socialinstituten, och denna senare utbildningsväg bör givetvis även kunna duga under förutsättning, att den kompletteras med någon specialkurs i testning o. dyl.

På samma sätt böra personer med lärarutbildning och -praktik kunna skaffa sig den erforderliga kompetensen genom specialkurser i testning och genom kurators- och yrkesvägledningspraktik. I själva verket blir det säkerligen nödvändigt att i relativt stor utsträckning bygga på lärarutbildad arbetskraft. Inom de närmaste åren kommer det att bli en oerhört stor konkurrens om såväl den psykologiskt som den socialpolitiskt utbildade arbetskraften. Även om vi få ytterli-

gare ett socialinstitut och även om universitet och högskolor i högre grad än hittills försöka tillgodose behovet av praktisk-psykologisk utbildning, så kommer efterfrågan såväl i fråga om socialarbetare som i fråga om psykologer att vida överstiga tillgången på dylik arbetskraft. Vad lärarna beträffar, måste man visserligen även för deras vidkommande räkna med ökad efterfrågan, och i vissa ämnen råder ju sedan länge alltför stor knapphet på arbetskraft (framförallt i matematik, fysik och kemi). Men disproportionen mellan tillgång och efterfrågan är dock för lärarnas vidkommande inte alls så stor som i fråga om de båda andra kategorierna, och inom vissa ämnesgebit kunde man ju ännu så sent som för ett par år sedan konstatera en påtaglig överproduktion av läraraspiranter.

Dessutom bör man resonera så här: allt vad lärarna kunna få av social och psykologisk utbildning och praktik blir till gagn för deras gärning som lärare och uppfostrare. Några års arbete på det sidospår inom skolans arbetsfält, som kuratorsverksamheten utgör, måste arses som synnerligen hälsosamt och nyttigt för en lärare och vara minst lika meriterande som lika många lärartjänsteår. Principen lärare på kuratorsbefattningar bör faktiskt kunna bli ett led i strävandet att reformera skolan inifrån och göra lärarna inriktade inte endast på kunskapsmeddelande utan även på personlighetsfostran.

Den stora svårigheten blir emellertid den ovan antydda, nämligen att få tag på lärare, som till sin personliga läggning och med avseende på åldern motsvarar de krav, som fixerats under 2.1. Och att få dem specialutbildade.

- 2.4. Ytterligare ett krav måste fixeras i detta sammanhang: manliga elever böra få en *manlig* kurator, kvinnliga elever en *kvinnlig* kurator.

Detta krav behöver väl knappast särskilt motiveras. Var och en, som haft att göra med flickor och pojkar i tonåren, har nogsamtt fått erfara, att det finns vissa personliga problem och förhållanden, som tonåringarna inte så gärna diskutera med en rådgivare av motsatt kön.

3. Hur många elever kan en skolkurator hinna betjäna?

Det är naturligtvis svårt att härvidlag ange någon exaktare siffra. Det beror i hög grad på kuratorn själv (hans organisationsförmåga, hans arbetstakt, hans uppfattning om vad som är väsentligt och mindre väsentligt i programmet o. s. v.). Vidare blir elevmaterialet olika krävande i olika skolor — vad som gäller äldre, gäller inte för yngre, vad som är vanligt i vissa socialskikt, är relativt sällsynt i andra skikt, problem, som möta i storstäder, möta kanske inte i småstäder, skolor, som i stor utsträckning rekryteras från landsbygden och där det blir fråga om många långväga resande och många inackorderade, ha sina speciella problem, o. s. v.

En viss ledning bör man dock kunna få av den hittills bedrivna försöksverksamheten vid Norra latin och Kungsholmens läroverk. Norra latin har ca 750 elever, Kungsholmens läroverk ca 900 elever. Man har hittills låtit en och samma kurator betjäna samtliga elever (med viss hjälp i Kungsholmens läroverk av en kvinnlig kraft från ungdomsförmedlingen i vad det gäller flickorna). Denna arbetsbörda är otvivelaktigt för stor, i varje fall med det arbetsprogram, som kuratorn har i Norra latin (se kurator Bruces egen redogörelse). Ett läroverk som Norra latin bör ensamt ge full sysselsättning för en man. Detsamma kan sägas om ett ganska stort antal skolor i landet. Vid bedömningen härav bör man emellertid inte bara ta hänsyn till elevantalet utan även till sådana frågor som: Åro eleverna till övervägande delen hemmahörande på skolorten eller har man att räkna med relativt många inackorderade och relativt många långväga resande? Hur stor grupp av eleverna kommer från hem med små ekonomiska resurser eller låg social standard?

Eventuellt skulle man kunna fixera följande ungefärliga normer:

- 3.1. Vid skolor, som ha ett elevantal av 7—800 elever eller däröver, bör det finnas en heltidstjänstgörande kurator eller, om man har både manliga och kvinnliga elever, en manlig och en kvinnlig kurator, vardera tjänstgörande på halvtid.
- 3.2. Om elevantalet är mycket stort (över 1 000-talet) och eleverna i relativt stor utsträckning från landsorten eller från hem med låg social standard och små ekonomiska resurser, bör man efter hand måhända tänka sig en halvtidsanställd assistent åt den heltidsanställda kuratorn. Om skolan i fråga har både manliga och kvinnliga elever, bör man ha en manlig kurator och en kvinnlig assistent eller tvärtom.
- 3.3. Om skolan har ett elevantal på ca 4—700 men ett elevmaterial, som i relativt stor utsträckning rekryterats från landsorten eller från hem med relativt låg social standard och små ekonomiska resurser, bör kuratorstjänsten ordnas i likhet med vad som angivits under 3.1.
- 3.4. Om elevantalet är mellan 400 och 700 och elevmaterialet av relativt god social och ekonomisk standard, bör det kanske räcka med en halvtidstjänstgörande kurator. Finns det både manliga och kvinnliga elever, bör en manlig och en kvinnlig kurator få tjänstgöra ett lämpligt antal timmar vardera.
- 3.5. Om elevantalet är under 400, kan tjänstgöringstiden för kuratorn (eller kuratorerna) måhända reduceras ytterligare (kanske ned till 2—1 arbetsdagar per vecka). Detta dock endast under förutsättning att man har att göra med ett elevmaterial av relativt god social och ekonomisk standard.

4. Skolkuratorernas anställningsförhållanden.

Före höstterminen 1946 var kuratorn vid läroverket i Bromma anställd och avlönad av skolans föräldraförening.¹ Detsamma var tidigare även förhållandet med kuratorn i Norra latin. En dylik anordning måste emellertid ur flera synpunkter betecknas som mindre lyckad. Kuratorn måste stå fri gentemot föräldrarna, måste då och då kunna föra elevernas talan inför föräldrarna. Det kan han inte, om han är i föräldraföreningens tjänst. Inte heller får han då den neutrala position, som han behöver för att vinna elevernas förtroende. För övrigt har föräldraföreningen i allmänhet inte råd att betala, vad kuratorn kostar.

Vissa betänkligheter kunna även anföras mot förslaget att göra kuratorerna till skoltjänstemän på samma sätt, som lärarna äro det. Mot detta förslag kan bl. a. invändas, att kuratorn-skoltjänstemannen får svårt att gentemot rektor och lärare föra elevernas talan, i de fall detta behövs, svårt att känna sig fri gentemot diverse formaliteter och svårt att verka neutral i elevers och föräldrars ögon.

Det var också betänkligheter av detta slag, som kom mig att i »Skolungdomens väg till utbildning och yrke» föreslå ett annat anställningssystem — med kuratorn i tjänst hos samma statliga organ, som handhar yrkesvägledningen, men med tjänstgöringen förlagd till den ena eller andra skolan. Ett system av detta slag ter sig rationellt även ur andra synpunkter, och om vi vilja summera fördelarna, kan man framförallt peka på följande. Systemet tillförsäkrar kuratorn den önskvärda neutrala positionen vis-à-vis elever, föräldrar och lärare. Samarbetet mellan skolkuratorsverksamheten och yrkesvägledningen tryggas på ett naturligt sätt. Det blir möjligt att få till stånd en fast central ledning, av betydelse inte minst när det gäller att ordna utbildningen av skolkuratorerna, förse dem med erforderliga instruktioner och erforderligt material, »pumpa in» nytt folk i verksamheten och ordna praktikplatser åt nybörjarna. Samtidigt vinnes också en plasticitet i den lokala organisationen, som knappast är möjlig

¹ Detta är ej förhållandet sedan början av höstterminen 1946. (Jfr. sid. 43.)

att ernå på annat sätt — i varje fall inte på orter, där man har såväl statliga som kommunala läroanstalter att tänka på. Det blir bl. a. vida lättare att med detta system samordna verksamheten vid olika skolor och låta en och samma person svara för verksamheten vid ett par tre smärre undervisningsanstalter. Därtill kommer, att kuratorerna få en tryggare ställning. I varje fall de kuratorer, som inte ha en lärartjänst att falla tillbaka på. Genom att redan från början engageras av det statliga, riksomspännande verksamhetssystem, som har hand om ungdomsförmedlingen och yrkesvägledningen, komma de på ett naturligt sätt att efter kuratorsårens slut kunna kopplas in på andra närbesläktade uppgifter, och därigenom får yrkesvägledningen också en värdefull arbetskraftsreserv och rekryteringsbas att bygga på.

Emellertid har systemet också sina avigsidor. Främst den, att skolkuratoren genom sin engagering hos ett annat organisationssystem än skolans förlorar den omedelbara förankring i skolorganisationen och i skolans tjänstemannakår, som i vissa sammanhang kan vara av en viss betydelse. Risker finns, att han av rektor och lärare kan komma att betraktas som en utifrån kommande och verkande kraft, som det i viss mån gäller att vara på sin vakt emot eller i varje fall behandla med en viss reservation.

Risken bör inte överdrivas — är kuratorn rätt person, förstår han säkert snart nog att arbeta sig in i skolans »inre krets» och övervinna all misstro, och så har också skett vid försöksverksamheten i Norra latin. Men risken finns, och skall man gå in för nämnda organisationssystem, gäller det att redan från början tillförsäkra de på detta sätt anställda kuratorerna tillbörlig handlings- och yttrandefrihet och samma ställning i lärarkollegiet, som tillkommer lärarna.

Det är emellertid svårt att uttala sig om vilket system som är att föredraga, så länge man endast har erfarenhet av Norra latin-systemet. Jag skulle därför vilja föreslå, att man prövar sig fram efter olika organisationslinjer och därvid inriktar sig på följande:

- 4.1. Vid skolor, som, enligt vad som sagts under 3.1. och 3.3., behöva en heltidstjänstgörande kurator, bör denne (såvida han icke är lärare vid skolan i fråga) anställas och avlönas enligt Norra Latin-systemet. Innehar han lärartjänst vid skolan, bör placeringen på kuratorsbefattningen endast betraktas som en tillfällig omplacering från en skoltjänst till en annan, och vederbörande blir då alltfortfarande skoltjänsteman.
- 4.2. Sistnämnda engageringsform är även den naturliga i de fall, då en lärare vid skolan frigöres viss tid från sin lärartjänstgöring för att fungera som deltidstjänstgörande kurator eller assistent åt kurator. I de fall däremot, då någon lärare vid skolan icke är disponibel eller lämplig för denna uppgift, utan det blir nödvändigt att till deltids-kuratorssysslan taga någon icke-lärare, bör man lämpligen låta yrkesvägledningen övertaga ansvaret för sysslan i fråga och avdela lämplig person härför — en person, som då alltså är engagerad av yrkesvägledningen men placerad i skolan för att där tjänstgöra som kurator med en tjänstgöringstid, avpassad efter förhållandena.

5. Skolkuratorernas avlöning.

- 5.1. I de fall, där en ordinarie, extra ordinarie eller extra lärare förordnas att uppehålla en kuratorsbefattning, behöver frågan om avlöningen inte vålla någon diskussion. Läraren-kuratorn bör helt enkelt behålla sin lärarlön ograverad. Förändringen innebär endast, att han frigöres från en viss del av (eller ev. från hela) sin undervisningsskyldighet för att i stället satsa motsvarande antal timmar på kuratorssysslan.
- 5.2. I de fall, då en kuratorsbefattning med heltidstjänstgöring skötes av en person, som icke tillhör skolans lärarstab, bör vederbörande avlönas som extra lärare.

- 5.3. Detsamma bör gälla i de fall, då kuratorn visserligen icke har heltidstjänstgöring vid en och samma skola men då han, i yrkesvägledningens regi, uppehåller 2—3 olika kuratorsbefattningar, för vilka den sammanlagda tjänstgöringstiden kommer att motsvara heltidskuratorns.
- 5.4. I de fall, då kuratorssysslan endast innebär en tjänstgöring med några få timmar i veckan och den, som sköter den, icke innehar annan kuratorsbefattning i yrkesvägledningens regi och icke heller är heltidsanställd som yrkesväglednings- och ungdomsförmedlingstjänsteman, bör ett visst timarvode utgå, beräknat efter samma grunder som gälla för timplärare vid läroverk.
- 5.5. I de fall, då en heltidsanställd yrkesväglednings- och ungdomsförmedlingstjänsteman förordnas att under sin ordinarie tjänstetid sköta en skolkuratorssyssla av det slag, som omnämns under 5.4., bör han icke uppbära någon särskild ersättning härför. Annat blir förhållandet, om det blir fråga om flera sådana uppdrag eller ev. fråga om en heltidskuratorsbefattning. Då bör avlöningen för vederbörande regleras så, att den kommer i nivå med en extralärares, såvida han icke redan är placerad i motsvarande lönegrad.

I detta sammanhang må för övrigt även framhållas det rimliga i att de yrkesväglednings- och ungdomsförmedlingstjänstemän, som i relativt stor utsträckning arbeta i skolorna, erhålla en löneställning i paritet med lärarnas. En yrkesvägledare, som arbetar bland läroverksungdom, bör i varje fall löneplaceras i nivå med e. o. adjunkter.

Stockholm den 23 september 1946.

E. NEYMARK.

Sektionschef hos Statens Arbetsmarknadskommission.

Biblioteks- och materielkassorna vid de allmänna läroverken budgetåret 1944/45.
(Enligt uppgifter från rektorerna.)

	Inkomster					Utgifter				
	Inskrivn.-avgifter	Terminsavgifter	Statsbidrag	Övriga	Summa	Bibliotek	Materiel	Tryckning	Övriga	Summa
Högre allm. läroverk	21 243: 66	673 009: 10	31 356: 21	115 122: 08	840 731: 05	130 259: 08	372 177: 26	145 371: 71	166 041: 80	813 849: 85
Realskolor för gossar	1 605: —	27 637: 59	1 200: —	14 962: 83	45 405: 42	6 389: 67	16 747: 77	9 343: 06	13 317: 73	45 798: 23
Samrealskolor	14 268: —	222 677: 47	17 018: 56	85 522: 96	339 486: 99	51 217: 17	141 892: 44	56 846: 79	58 975: 79	308 932: 19
	37 116: 66	923 324: 16	49 574: 77	215 607: 87	1 225 623: 46	187 865: 92	530 817: 49	211 561: 56	238 335: 32	1 169 580: 27

Anm. Uppgifter ha ej lämnats för två högre allmänna läroverk med 870 lärjungar och 34 klassavdelningar samt två samrealskolor med 130 lärjungar och 7 klassavdelningar. — Uppenbara felräkningar korrigerade.

Antalet lärjungar och klassavdelningar vid de allmänna läroverken höstterminen 1944.

(Enligt uppgifter från skolöverstyrelsens statistiska avdelning.)

	Antal	
	lärjungar	klassavd.
Högre allm. läroverk	39 094	1 534
Realskolor för gossar	2 233	76
Samrealskolor	15 661	618
Summa	56 988	2 228

No.	Name	1917-18		1916-17	
		Income	Expenses	Income	Expenses
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50

No.	Name	1917-18		1916-17	
		Income	Expenses	Income	Expenses
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

L ä r o v e r k	Beräkning på grundval av lärjungantalet ht. 46					Beräk-
	Gymnasiet o. realskolans avslutningsklasser		Realskolan utom avslutningsklasserna		Summa kronor	Gymnasiet avslut- Antal avdelningar utöver 2 pr klass (ring) (å 350 kr)
	Antal lärjungar (å 25 kr)	Kronor	Antal lärjungar (å 20 kr)	Kronor		
Boden	130	3 250	245	4 900	8 150	—
Borås.....	320	8 000	568	11 360	19 360	2
Eksjö.....	151	3 775	248	4 960	8 735	—
Eskilstuna.....	188	4 700	431	8 620	13 320	—
Eslöv.....	174	4 350	259	5 180	9 530	—
Falun.....	279	6 975	400	8 000	14 975	1
Gävle.....	300	7 500	448	8 960	16 460	1
Göteborg:						
H. allm. läroverk f. fl.....	347	8 675	202	4 040	12 715	—
Hvitfeldtska h. allm. lvk.....	441	11 025	519	10 380	21 405	—
H. allm. lärov. i Majorna.....	235	5 875	503	10 060	15 935	—
Vasa h. allm. läroverk.....	376	9 400	409	8 180	17 580	1
Halmstad.....	332	8 300	489	9 780	18 080	1
Haparanda.....	166	4 150	222	4 440	8 590	—
Hudiksvall.....	145	3 625	269	5 380	9 005	—
Hälsingborg, h. allm. lvk. f. fl.....	176	4 400	229	4 580	8 980	—
» » » » » f. g.....	293	7 325	449	8 980	16 305	1
Härnösand.....	230	5 750	348	6 960	12 710	—
Hässleholm.....	198	4 950	320	6 400	11 350	1
Jönköping.....	311	7 775	343	6 860	14 635	1
Kalmar.....	337	8 425	476	9 520	17 945	1
Karlskrona.....	301	7 525	556	11 120	18 645	—
Karlstad.....	377	9 425	360	7 200	16 625	1
Kristianstad.....	268	6 700	464	9 280	15 980	1
Kristinehamn.....	210	5 250	288	5 760	11 010	—
Landskrona.....	146	3 650	361	7 220	10 870	—
Lidingö.....	135	3 375	258	5 160	8 535	—
Linköping.....	322	8 050	391	7 820	15 870	1
Ludvika.....	193	4 825	172	3 440	8 265	—
Luleå.....	197	4 925	357	7 140	12 065	1
Lund, katedralskolan.....	308	7 700	301	6 020	13 720	—
Malmö h. allm. läroverk f. fl.....	169	4 225	219	4 380	8 605	—
» » » » » f. g.....	426	10 650	519	10 380	21 030	2
Motala.....	196	4 900	250	5 000	9 900	—
Norrköping.....	337	8 425	319	6 380	14 805	—
Nyköping.....	142	3 550	294	5 880	9 430	—
Skara.....	343	8 575	301	6 020	14 595	—
Skellefteå.....	208	5 200	500	10 000	15 200	1
Skövde.....	219	5 475	334	6 680	12 155	—
Sollefteå.....	123	3 075	267	5 340	8 415	1
Stockholm:						
H. allm. lvk. f. fl. å Norrm.....	377	9 425	443	8 860	18 285	—
» » » » » Söderm.....	197	4 925	411	8 220	13 145	—
» » » f. g. å Norrm.....	324	8 100	402	8 040	16 140	—
» » » » » Söderm.....	433	10 825	511	10 220	21 045	—
» » » i Bromma.....	453	11 325	511	10 220	21 545	—

kassan (allmänna kassan).

Bilaga 5 a.

männa läroverk.

ning på grundval av antalet avdelningar ht. 46

o. realskolans ningsklasser		Realskolan utom avslutnings- klasserna			Summa kronor	Av rektor beräknad kostnad för läsår kronor	Anmärkningar
Återstå- ende antal avdel- ningar (å 700 kr)	Kronor	Antal av- delningar utöver 2 per klass (å 280 kr)	Återstå- ende antal avdel- ningar (å 560 kr)	Kronor			
9	6 300	3	6	4 200	10 500	7 500	
12	9 100	4	14	8 960	18 060	16 000	
9	6 300	—	11	6 160	12 460	8 100	
9	6 300	4	11	7 280	13 580	12 200	
8	5 600	3	6	4 200	9 800	10 000	
12	8 750	2	11	6 720	15 470	12 000	
12	8 750	4	11	7 280	16 030	16 000	
14	9 800	—	6	3 360	13 160	16 000	
17	11 900	8	8	6 720	18 620	19 000	
10	7 000	6	11	7 840	14 840	15 000	
17	12 250	5	8	5 880	18 130	16 500	
13	9 450	4	12	7 840	17 290	17 200	
9	6 300	—	8	4 480	10 780	7 900	
9	6 300	—	11	6 160	12 460	16 000	
10 ¹	7 000	1	7 ¹	4 200	11 200	9 000	
12	8 750	4	11	7 280	16 030	26 000	¹ Huslig linje 1 avdelning
12	8 400	—	11	6 160	14 560	12 862	
8	5 950	5	6	4 760	10 710	10 000	
15	10 850	3	11	7 000	17 850	15 000	
15	10 850	4	11	7 280	18 130	20 000	
14 ²	9 800	7	12 ²	8 680	18 480	18 015	² Handelslinje 1 avdelning
15	10 850	3	11	7 000	17 850	22 500	
12	8 750	3	11	7 000	15 750	13 500	
11	7 700	—	11	6 160	13 860	12 000	
9	6 300	2	11	6 720	13 020	9 200	
9	6 300	3	6	4 200	10 500	9 000	
15	10 850	4	11	7 280	18 130	19 000	
8	5 600	—	6	3 360	8 960	8 250	
9	6 650	1	12	7 000	13 650	15 800	
16	11 200	2	8	5 040	16 240	18 000	
9	6 300	1	6	3 640	9 940	9 000	
16	11 900	8	8	6 720	18 620	21 000	
11	7 700	3	6	4 200	11 900	12 000	
15	10 500	—	11	6 160	16 660	14 000	
9	6 300	—	11	6 160	12 460	10 000	
16	11 200	—	11	6 160	17 360	10 300	
9	6 650	4	12	7 840	14 490	13 000	
9	6 300	—	11	6 160	12 460	11 500	
6	4 550	3	6	4 200	8 750	7 000	
16	11 200	3	11	7 000	18 200	15 500	
9	6 300	2	10	6 160	12 460	19 500	
15	10 500	4	8	5 600	16 100	22 000	
17	11 900	4	11	7 280	19 180	23 000	
18	12 600	4	11	7 280	19 880	26 000	

L ä r o v e r k	Beräkning på grundval av lärjungantalet ht. 46					Beräk-
	Gymnasiet o. realskolans avslutningsklasser		Realskolan utom avslutningsklasserna		Summa kronor	Gymnasiet avslut-
	Antal lärjungar (å 25 kr)	Kronor	Antal lärjungar (å 20 kr)	Kronor		Antal avdelningar utöver 2 pr klass (ring) (å 350 kr)
H. allm. lvk. å Kungsholmen . . .	454	11 350	432	8 640	19 990	—
» » » » Östermalm	383	9 575	418	8 360	17 935	4
H. realläroverket å Norrm.	298	7 450	286	5 720	13 170	—
Nya elementarskolan	346	8 650	—	—	8 650	—
Statens normalskola	67	1 675	203	4 060	5 735	—
Strängnäs	108	2 700	153	3 060	5 760	—
Sundsvall	231	5 775	503	10 060	15 835	—
Södertälje	170	4 250	405	8 100	12 350	1
Uddevalla	264	6 600	341	6 820	13 420	1
Umeå	347	8 675	539	10 780	19 455	1
Uppsala	537	13 425	353	7 060	20 485	—
Visby	127	3 175	258	5 160	8 335	—
Vänersborg	239	5 975	270	5 400	11 375	—
Västervik	147	3 675	269	5 380	9 055	—
Västerås	303	7 575	575	11 500	19 075	1
Växjö	314	7 850	405	8 100	15 950	1
Ystad	146	3 650	282	5 640	9 290	—
Örebro, h. allm. lärov. f. fl.	149	3 725	154	3 080	6 805	—
» Karolinska h. allm. lvk.	251	6 275	323	6 460	12 735	1
Örnsköldsvik	180	4 500	480	9 600	14 100	—
Östersund	293	7 325	423	8 460	15 785	—
	16 887	422 175	23 238	464 760	886 935	28

ning på grundval av antalet avdelningar ht. 46					Summa kronor	Av rektor beräknad kostnad för läsår kronor	Anmärkningar
o. realskolans ningsklasser		Realskolan utom avslutningsklasserna					
Återstående antal avdelningar (å 700 kr)	Kronor	Antal avdelningar utöver 2 per klass (å 280 kr)	Återstående antal avdelningar (å 570 kr)	Kronor			
25 ¹	17 500	4	11 ²	7 280	24 780	19 000	¹ 1 i aftonskola ² 3 i aftonskola
13	10 500	4	8	5 600	16 100	18 000	
12	8 400	1	8	4 760	13 160	7 500	
16	11 200	—	—	—	11 200	9 800	
5	3 500	—	8	4 480	7 980		
8	5 600	—	8	4 480	10 080	8 000	
10	7 000	4	11	7 280	14 280	12 800	
10	7 350	4	11	7 280	14 630	13 000	
11	8 050	1	11	6 440	14 490	12 000	
15	10 850	7	11	8 120	18 970	16 500	
21	14 700	—	11	6 160	20 860	20 000	
9	6 300	—	10	5 600	11 900	8 000	
12 ³	8 400	—	11 ³	6 160	14 560	8 500	³ Handelslinje 1 avdelning ³ d:o ³ d:o
10 ³	7 000	—	12 ³	6 720	13 720	10 000	
12	8 750	6	14	9 520	18 270	18 000	
12	8 750	1	12 ³	7 000	15 750	16 000	
9	6 300	—	12	6 720	13 020	12 500	
9	6 300	—	5	2 800	9 100	7 000	
12	8 750	1	11	6 440	15 190	16 000	
8	5 600	4	11	7 280	12 880	—	
13	9 100	1	12	7 000	16 100	17 100	
777	553 700	159	631	397 880	951 580	891 027	

Läroverk	Beräkning på grundval av lärjungantalet ht. 46					Beräkning		
	Avslutningsklasser		Övriga klasser		Summa kronor	Läroverk med miniorganisation. Ytterligare kronor	Avslutning	
	Antal lärjungar (å 25 kr)	Kronor	Antal lärjungar (å 20 kr)	Kronor			Antal avdelningar utöver 2 per klass (å 350 kr)	Återstående antal avdelningar (å 700 kr)
Realskolor.								
Göteborg, östra	82	2 050	541	10 820	12 870	—	1	2
Malmö	58	1 450	444	8 880	10 330	—	—	2
Stockholm, Katarina	44	1 100	442	8 840	9 940	—	—	2
» Vasa	67	1 675	611	12 220	13 895	—	—	3
Samrealskolor.								
Alingsås	39	975	265	5 300	6 275	—	—	2
Alvesta	—	—	160	3 200	3 200	—	—	—
Anderslöv	25	625	84	1 680	2 305	420	—	(1)
Arboga	22	550	96	1 920	2 470	—	—	2
Arvidsjaur	—	—	95	1 900	1 900	—	—	—
Arvika	57	1 425	351	7 020	8 445	—	—	3
Askersund	17	425	61	1 220	1 645	305	—	(1)
Avesta	50	1 250	150	3 000	4 250	—	—	3
Bengtstors	—	—	115	2 300	2 300	—	—	—
Bollnäs	44	1 100	224	4 480	5 580	—	—	3
Borgholm	22	550	73	1 460	2 010	365	—	(1)
Borlänge	80	2 000	279	5 580	7 580	—	1	2
Bräcke	—	—	123	2 460	2 460	—	—	—
Emmaboda	—	—	66	1 320	1 320	330	—	—
Enköping	41	1 025	249	4 980	6 005	—	—	2
Fagersta	—	—	69	1 380	1 380	345	—	—
Falkenberg	25	625	167	3 340	3 965	—	—	1
Falköping	42	1 050	273	5 460	6 510	—	—	2
Filipstad	58	1 450	155	3 100	4 550	—	—	3
Finspång	—	—	105	2 100	2 100	—	—	—
Gudmundrå	70	1 750	229	4 580	6 330	—	1	2
Hallsberg	41	1 025	161	3 220	4 245	—	—	2
Hedemora	41	1 025	166	3 320	4 345	—	—	2
Huskvarna	43	1 075	159	3 180	4 255	—	—	2
Hyltebruk	—	—	83	1 660	1 660	—	—	—
Höganäs	44	1 100	193	3 860	4 960	—	—	2
Hörby	47	1 175	171	3 420	4 595	—	—	2
Höör	—	—	75	1 500	1 500	375	—	—
Karlshamn	76	1 900	326	6 520	8 420	—	—	3
Karlskoga	55	1 375	236	4 720	6 095	—	—	3
Katrineholm	50	1 250	209	4 180	5 430	—	—	2
Kinna	—	—	107	2 140	2 140	—	—	—
Kiruna	50	1 250	210	4 200	5 450	—	—	2
Klippan	39	975	137	2 740	3 715	—	—	2
Kungsbacka	—	—	92	1 840	1 840	460	—	—
Kungälv	—	—	120	2 400	2 400	—	—	—
Köping	51	1 275	169	3 380	4 655	—	—	2
Laholm	14	350	87	1 740	2 090	435	—	(1)
Leksand	21	525	99	1 980	2 505	495	—	(1)
Lidköping	53	1 325	314	6 280	7 605	—	—	2
Lilla Edet	—	—	66	1 320	1 320	330	—	—

kassan (allmänna kassan).

Bilaga 5 b.

amrealskolor.

på grundval av antalet avdelningar ht. 46								
Klasser	Övriga klasser			Läroverk med minimiorganisation		Summa kronor	Av rektor beräknad kostnad för läsår kronor	Anmärkningar
	Antal avdelningar utöver 2 per klass (å 280 kr)	Återstående antal avdelningar (å 560 kr)	Kronor	Antal avdeln. (å 700 kr)	Kronor			
1 750	4	14	8 960	—	—	10 710	9 000	
1 400	5	11	7 560	—	—	8 960	12 500	
1 400	7	8	6 440	—	—	7 840	9 200	
2 100	10	9	7 840	—	—	9 940	16 000	Teknisk linje
1 400	—	9	5 040	—	—	6 440	7 000	
—	—	6	3 360	—	—	3 360	2 900	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 850	
1 400	—	5	2 800	—	—	4 200	—	Handelslinje
—	—	4	2 240	—	—	2 240	2 200	
2 100	—	12	6 720	—	—	8 820	10 700	Handelslinje
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 350	
2 100	—	6	3 360	—	—	5 460	4 000	Handelslinje
—	—	5	2 800	—	—	2 800	1 900	Handelslinje
2 100	—	8	4 480	—	—	6 580	5 000	Handelslinje
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 700	
1 750	3	6	4 200	—	—	5 950	3 720	
—	—	5	2 800	—	—	2 800	2 000	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
1 400	—	11	6 160	—	—	7 560	5 500	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
700	—	6	3 360	—	—	4 060	900	
1 400	—	11	6 160	—	—	7 560	7 000	
2 100	—	6	3 360	—	—	5 460	3 800	Handelslinje
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
1 750	1	6	3 640	—	—	5 390	4 100	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 500	Handelslinje
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 350	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	4 000	Handelslinje
—	—	4	2 240	—	—	2 240	3 200	
1 400	—	7	3 920	—	—	5 320	4 800	Teknisk linje
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	2 800	Handelslinje
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
2 100	—	12	6 720	—	—	8 820	7 750	Handelslinje
2 100	2	7	4 480	—	—	6 580	7 700	Handelslinje
1 400	2	6	3 920	—	—	5 320	5 000	
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
1 400	1	6	3 640	—	—	5 040	3 700	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 250	
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	5 400	
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	4 500	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	3 000	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 400	
1 400	—	11	6 160	—	—	7 560	4 100	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	

Läroverk	Beräkning på grundval av lärjungantalet ht. 46						Beräkning	
	Avslutningsklasser		Övriga klasser		Summa kronor	Läroverk med miniorganisation. Ytterligare kronor	Avslutning	
	Antal lärjungar (å 25 kr)	Kronor	Antal lärjungar (å 20 kr)	Kronor			Antal avdelningar utöver 2 per klass (å 350 kr)	Återstående antal avdelningar (å 700 kr)
Lindesberg	—	—	79	1 580	1 580	395	—	—
Ljungby	15	375	111	2 220	2 595	—	—	1
Ljusdal	27	675	199	3 980	4 655	—	—	1
Lycksele	—	—	118	2 360	2 360	—	—	—
Lysekil	22	550	98	1 960	2 510	490	—	(1)
Malmberget	44	1 100	227	4 540	5 640	—	—	2
Mariestad	54	1 350	232	4 640	5 990	—	—	3
Mellerud	—	—	88	1 760	1 760	—	—	—
Mjölby	20	700	103	2 060	2 760	—	—	2
Molkom	—	—	109	2 180	2 180	—	—	—
Mora	32	800	128	2 560	3 360	—	—	1
Mölnådal	—	—	88	1 760	1 760	—	—	—
Mönsterås	21	525	80	1 600	2 125	400	—	(1)
Nederkalix	57	1 425	212	4 240	5 665	—	—	2
Norrtälje	20	500	132	2 640	3 140	—	—	2
Nora	—	—	60	1 200	1 200	300	—	—
Nybro	—	—	95	1 900	1 900	475	—	—
Nynäshamn	—	—	61	1 220	1 220	305	—	—
Nässjö	76	1 900	251	5 020	6 920	—	—	3 ¹
Orsa	—	—	65	1 300	1 300	325	—	—
Oskarshamn	37	925	216	4 320	5 245	—	—	2
Piteå	43	1 075	261	5 220	6 295	—	—	3 ¹
Ronneby	45	1 125	185	3 700	4 825	—	—	2
Sala	40	1 000	161	3 220	4 220	—	—	2
Sandviken	48	1 200	212	4 240	5 440	—	—	3 ¹
Simrishamn	40	1 000	153	3 060	4 060	—	—	2
Skurup	16	400	76	1 520	1 920	380	—	(1)
Skänninge	—	—	75	1 500	1 500	375	—	—
Solna	—	—	390	7 800	7 800	—	—	—
Spånga	—	—	123	2 460	2 460	—	—	—
Sthlm, Enschede	12	300	398	7 960	8 260	—	—	1
» Ångby	—	—	592	11 840	11 840	—	—	—
Stocksund	—	—	63	1 260	1 260	315	—	—
Storvik	—	—	61	1 220	1 220	—	—	—
Ström	12	300	50	1 000	1 300	250	—	(1)
Strömsnäsbruk	—	—	74	1 480	1 480	370	—	—
Strömstad	22	550	141	2 820	3 370	—	—	2
Sundbyberg	12	300	114	2 280	2 580	—	—	1
Sunne	38	950	146	2 920	3 870	—	—	2
Svalöv	—	—	143	2 860	2 860	—	—	—
Svedala	19	475	81	1 620	2 095	405	—	(1)
Sveg	—	—	59	1 180	1 180	295	—	—
Säffle	51	1 275	192	3 840	5 115	—	—	3 ¹
Söderhamn	59	1 475	263	5 260	6 735	—	—	2
Söderköping	29	725	100	2 000	2 725	—	—	2
Sölvesborg	40	1 000	161	3 220	4 220	—	—	2
Tidaholm	22	550	97	1 940	2 490	—	—	2
Tierp	—	—	71	1 420	1 420	—	—	—
Tomelilla	53	1 325	235	4 700	6 025	—	—	2
Torsby	—	—	95	1 900	1 900	—	—	—
Torsås	—	—	81	1 620	1 620	405	—	—
Tranås	48	1 200	182	3 640	4 840	—	—	2
Trelleborg	43	1 075	283	5 660	6 735	—	—	3 ¹

på grundval av antalet avdelningar ht. 46							Av rektor beräknad kostnad för läsår kronor	Anmärkningar
Klasser	Övriga klasser			Läroverk med minimilorgani- sation		Summa kronor		
	Antal av- delningar utöver 2 per klass (å 280 kr)	Återstå- ende an- tal avdel- ningar (å 560 kr)	Kronor	Antal avdeln. (å 700 kr)	Kronor			
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	2 950	
700	—	4	2 240	—	—	2 940	—	
700	1	6	3 640	—	—	4 340	3 800	
—	—	4	2 240	—	—	2 240	2 800	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	1 900	
1 400	2	6	3 920	—	—	5 320	5 500	
2 100	—	11	6 160	—	—	8 260	4 000	Handelslinje
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
1 400	—	4	2 240	—	—	3 640	4 200	Handelslinje
—	—	4	2 240	—	—	2 240	2 400	
700	—	5	2 800	—	—	3 500	4 000	
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 500	
1 400	1	6	3 640	—	—	5 040	4 500	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	2 850	Handelslinje
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	1 800	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
2 100	2	7	4 480	—	—	6 580	6 900	¹ Handelslinje
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
1 400	—	10	5 600	—	—	7 000	2 850	Handelslinje
2 100	1	9	5 320	—	—	7 420	4 000	¹ Handelslinje
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 400	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 200	Handelslinje
2 100	1	7	4 200	—	—	6 300	6 000	¹ Handelslinje
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 100	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 800	
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	2 000	
—	3	9	5 880	—	—	5 880	—	
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
700	2	11	6 720	—	—	7 420	—	
—	9	8	7 000	—	—	7 000	—	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
—	—	3	1 680	—	—	1 680	—	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 000	
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	2 175	
1 400	—	5	2 800	—	—	4 200	5 000	Handelslinje
700	—	5	2 800	—	—	3 500	2 700	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 100	Handelslinje
—	—	6	3 360	—	—	3 360	2 900	
—	—	(3)	—	4	2 800	2 800	2 800	
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	2 600	
2 100	—	7	3 920	—	—	6 020	3 800	¹ Handelslinje
1 400	—	11	6 160	—	—	7 560	6 500	
1 400	—	4	2 240	—	—	3 640	3 500	Handelslinje
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	4 000	
1 400	—	4	2 240	—	—	3 640	2 500	Handelslinje
—	—	3	1 680	—	—	1 680	—	
1 400	3	6	4 200	—	—	5 600	2 600	
—	—	4	2 240	—	—	2 240	—	
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	1 500	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 500	
2 100	1	9	5 320	—	—	7 420	5 500	¹ Handelslinje

Läroverk	Beräkning på grundval av lärjungantalet ht. 46						Beräkning	
	Avslutningsklasser		Övriga klasser		Summa kronor	Läroverk med miniorganisation. Ytterligare kronor	Avslutnings	
	Antal lärjungar (å 25 kr)	Kronor	Antal lärjungar (å 20 kr)	Kronor			Antal avdelningar utöver 2 per klass (å 350 kr)	Återstående antal avdelningar (å 700 kr)
Trollhättan	58	1 450	214	4 280	5 730	—	—	2
Ulricehamn	34	850	187	3 740	4 590	—	—	2
Vadstena	23	575	117	2 340	2 915	585	—	(1)
Valdemarsvik	—	—	82	1 640	1 640	410	—	—
Vara	38	950	160	3 200	4 150	—	—	2
Varberg	41	1 025	264	5 280	6 305	—	—	2
Vaxholm	16	400	55	1 100	1 500	—	—	2
Vellinge	—	—	73	1 460	1 460	365	—	—
Vetlanda	54	1 350	174	3 480	4 830	—	—	2
Vimmerby	18	450	142	2 840	3 290	—	—	1
Värnamo	40	1 000	173	3 460	4 460	—	—	2
Åmål	50	1 250	211	4 220	5 470	—	—	2
Årjäng	—	—	56	1 120	1 120	280	—	—
Åstorp	34	850	121	2 420	3 270	—	—	1
Åtvidaberg	—	—	72	1 440	1 440	360	—	—
Älmhult	—	—	168	3 360	3 360	—	—	—
Ängelholm	62	1 550	325	6 500	8 050	—	—	2
Örkelljunga	—	—	64	1 280	1 280	320	—	—
	3 061	76 525	19 335	386 700	463 225	11 665	3	135
Kommunala mellanskolor, under förstatligande fr. 1/7 1946.								
Flen	—	—	47	940	940	—	—	—
Gislaved	—	—	34	680	680	170	—	—
Grängesberg	—	—	26	520	520	130	—	—
Hallstavik	—	—	27	540	540	135	—	—
Herrljunga	—	—	36	720	720	180	—	—
Hofors	—	—	25	500	500	125	—	—
Karlsborg	—	—	23	460	460	115	—	—
Kopparberg	—	—	21	420	420	105	—	—
Malmköping	—	—	29	580	580	145	—	—
Munkfors	—	—	34	680	680	170	—	—
Norberg	—	—	23	460	460	115	—	—
Rättvik	—	—	34	680	680	170	—	—
Svenljunga	—	—	24	480	480	120	—	—
Säter	—	—	35	700	700	175	—	—
Timrå	—	—	77	1 540	1 540	—	—	—
Töreboda	—	—	28	560	560	140	—	—
Undersåker	—	—	35	700	700	175	—	—
Vilhelmina	—	—	30	600	600	150	—	—
Vännäs	—	—	33	660	660	165	—	—
Ånge	—	—	71	1 420	1 420	—	—	—
Åsele	—	—	37	740	740	185	—	—
Överkalix	—	—	47	940	940	—	—	—
	—	—	776	15 520	15 520	2 670	—	—
Sammandrag.								
H. allm. läroverk ..	16 887	422 175	23 238	464 760	886 935	—	28	777
Realskolor och samrealskolor	3 061	76 525	19 335	386 700	463 225	11 665	3	135
Kommunala mellanskolor, under förstatligande fr. 1/7 1946..	—	—	776	15 520	15 520	2 670	—	—
	19 948	498 700	43 349	866 980	1 365 680	14 335	31	912

grundval av antalet avdelningar ht. 46

Klasser	Övriga klasser			Läroverk med minimiorganisation		Summa kronor	Av rektor beräknad kostnad för läsår kronor	Anmärkningar
	Antal avdelningar utöver 2 (å 280 kr)	Återstående antal avdelningar (å 560 kr)	Kronor	Läroverk med minimiorganisation				
				Antal avdeln. (å 700 kr)	Kronor			
1 400	1	6	3 640	—	—	5 040	6 000	Handelslinje
1 400	—	7	3 920	—	—	5 320	2 950	
—	—	(4)	—	5	3 500	3 500	2 400	Handelslinje
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	2 700	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	2 850	Handelslinje
1 400	—	10	5 600	—	—	7 000	4 500	
1 400	—	4	2 240	—	—	3 640	2 400	Handelslinje
—	—	(3)	—	3	2 100	2 100	1 800	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	4 200	Handelslinje
700	—	6	3 360	—	—	4 060	2 900	
1 400	—	6	3 360	—	—	4 760	3 300	Handelslinje
1 400	—	10	5 600	—	—	7 000	3 800	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	Handelslinje
700	—	6	3 360	—	—	4 060	3 000	
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	Handelslinje
—	—	6	3 360	—	—	3 360	3 400	
1 400	—	11	6 160	—	—	7 560	4 900	Handelslinje
—	—	(2)	—	2	1 400	1 400	—	
95 550	62	565	333 760	94	65 800	495 110	322 295	
—	—	2	1 120	—	—	1 120	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	2	1 120	—	—	1 120	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	(1)	—	1	700	700	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	2	1 120	—	—	1 120	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	2	1 120	—	—	1 120	—	Handelslinje
—	—	(1)	—	1	700	700	—	
—	—	8	4 480	18	12 600	17 080	—	
53 700	159	631	397 880	—	—	951 580	—	
95 550	62	565	333 760	94	65 800	495 110	—	
—	—	8	4 480	18	12 600	17 080	—	
49 250	221	1 204	736 120	112	78 400	1 463 770	—	

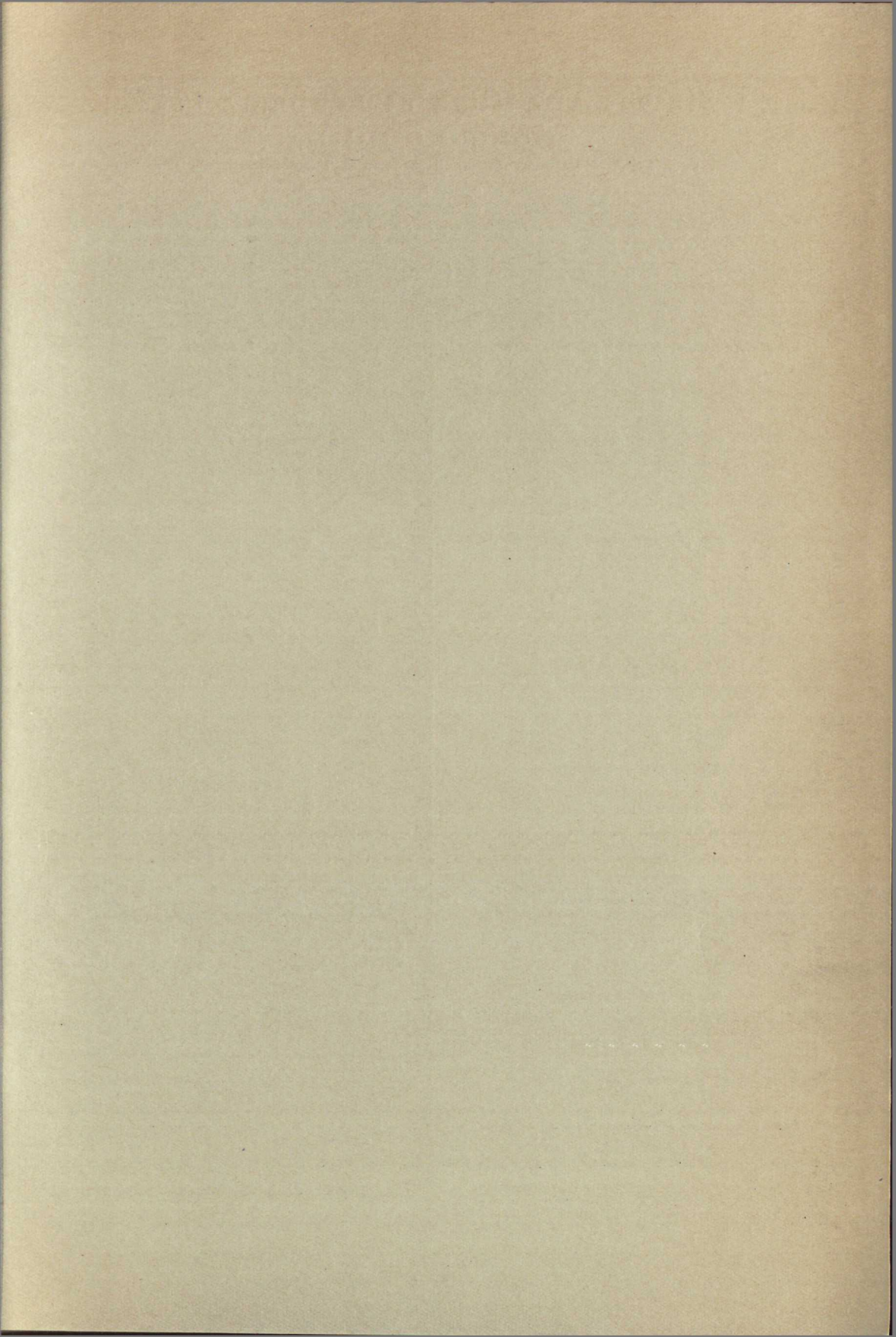
Ekonomisk översikt.

Följdverkningarna för statsverket av ett genomförande av skolutredningens förslag angående lärjungavgifter.

1. Avgå inkomster:	a) Terminsavgifter från de allmänna läroverken	Kr. 1 700 000	
	b) Bidrag ur läroverks ljus- och vedkassar till vaktmästarpersonalens avlöning	» 480 000	
2. Tillkomma utgifter:	a) Anslag till de allmänna läroverkens »allmänna kassar»	» 1 475 000	
	b) D:o, utrustningsanslag	» 150 000	
	c) Ersättning till de allmänna läroverkens premie- och understöds-kassar	» 130 000	
	d) Bidrag till kommuner för bestridande av kostnaderna för läroverkens uppvärmning m. m.	» 825 000	
	e) Ersättning till kommunala läroanstalter för förlorade terminsavgifter	» 1 395 000	
	f) Bidrag till enskilda skolor för nedsättning i terminsavgifterna	» 820 000	6 975 000
3. Avgå utgifter:	a) Anslag till bokinköp och bokbindning	» 100 000	
	b) Bidrag till ljus- och vedkassorna	» 700 000	800 000
	Återstående utgifter: Kronor		6 175 000

Skall terminsavgift upptagas till de »allmänna kassorna», utgå posterna 2 a och b, och post 2 e minskas till 1 195 000, men som utgift upptages post 3 a. Återstående utgifter bli då (6 175 000 — 1 475 000 — 150 000 — 200 000 + 100 000 =) 4 450 000 kronor.

I båda fallen tillkommer ett belopp för avlöning av vaktmästarpersonal vid skolor, som nu sakna statsanställd sådan.

Statens offentliga utredningar 1947

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.	Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.
Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.	Industri.
Kommunalförvaltning.	Handel och sjöfart.
Statens och kommunernas finansväsen.	Kommunikationsväsen.
Politi.	Bank-, kredit- och penningväsen.
Nationalekonomi och socialpolitik.	Försäkringsväsen.
Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. [1]	Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.
Hälso- och sjukvård.	Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. [6] Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. [9] 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. [11]
Allmänt näringsväsen.	Försvarsväsen.
Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras räkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. [3] Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [4]	1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. [5] Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. [10]
Fast egendom. Jordbruk med binärningar.	Utrikes ärenden. Internationell rätt.
Betänkande ang. fiskerinäringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. [2] Betänkande med förslag ang. lantmäteripersonalens organisation samt avlösningsförhållanden m. m. [7] Betänkande med förslag ang. fiskets administration m. m. [8]	